

RADVILIŠKIO KRAŠTAS

KULTŪROS IR ISTORIJOS ŽURNALAS
LEIDŽIAMAS NUO 2004 M.

2020 M. NR. 1 (32)

SVEIKINAME

Laikas per 2020-ųjų pirmąjį pusmetį mūsų išskiliams tėviškėnams priskaičiavo gražių sukakčių. Štai jie – garbieji sukaktuvininkai:

90 metų sulaukė

EMILIJA BRAJINSKIENĖ, Šeduvoje gimusi kultūros veikėja, kraštotyrininkė, etnografinio ansamblio Šeduva įkūrėja, vadovė;

85 metų –

VYTAUTAS JANUŠKEVIČIUS, Šiaulėnuose gimęs pedagogas, vertėjas, socialinių mokslų daktaras;

ALBINAS JONAS MARCINKEVIČIUS, Baukuose gimęs inžinierius, profesorius, habilituotas mokslų daktaras.

80 metų –

MILDA JONUŠAUSKIENĖ, Šeduvoje gimusi grafikė, Lietuvos dailininkų sąjungos narė;

HENRIKAS NORVILAS, Pašakarnyje gimęs inžinierius mechanikas, technikos mokslų daktaras.

75 metų –

RITA ALEKNAITĖ-BIELIAUSKIENĖ, Panevėžyje gimusi pianistė, socialinių mokslų daktarė, kurios šeima susijusi su Radviliškio kraštu;

VIDA VAITKEVIČIENĖ, Beinoravoje gimusi sporto meistrė;

VIKTORAS KARMONAS, Švenčionių r., Dvilioniuose, gimęs, Radviliškyje gyvenantis pedagogas, plačiai žinomo radviliškėčių kosminio modeliavimo būrelio vadovas;

70 metų –

GRAŽINA IMBRASIENĖ, Šiaulėnuose gimusi teisininkė, politikos ir visuomenės veikėja;

65 metų –

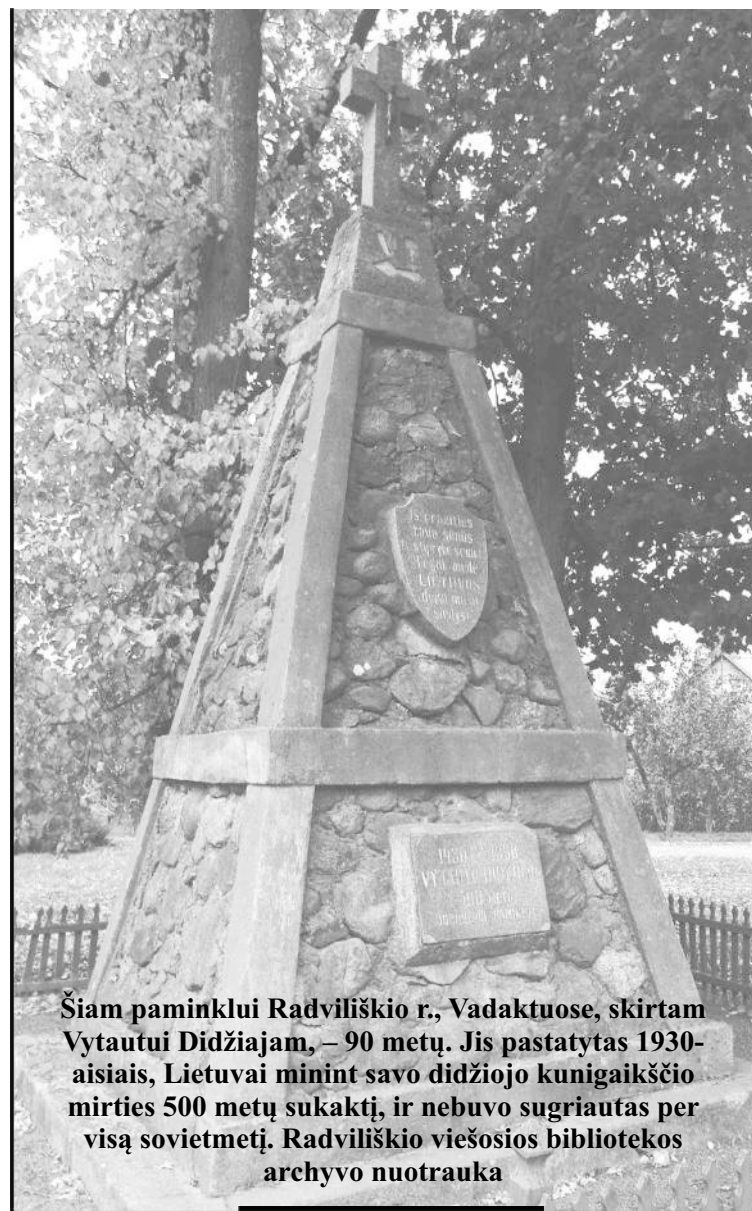
RIMANTA KRILAVIČIŪTĖ, Radviliškyje gimusi aktorė;

VIKTORAS RADZEVIČIUS, Radviliškyje gimęs Lietuvos kino studijos operatorius.

Nuoširdžiai sveikiname Jus ir visus kraštiečius, tuo laiku minėjusius Jums svarbias sukaktis. Didžiuojamės, kad turime Jus – nepamirštančius savo gimtinės, garsinančius jos vardą, daug nuveikusius jos labui. Stiprios sveikatos, šviesių, prasmingų dienų, niekada neapleidžiančios vilties ir aplinkinių gerumo!

TURINYS

SIGITAS SENULIS Apie archeologinius tyrinėjimus ir archeologus Radviliškio krašte	5
GINTAUTAS PABILIONIS Radviliškio krašte buvę dvarai: praeitis ir šiandiena	11
STASĖ RAUDONIENĖ Tracevskių giminė	16
GRAŽINA DUNAUSKIENĖ Matas Tracevskis ir Sidabras	20
MINDAUGAS BRIEDIS Seduvos gyventojai amžių kaitoje	24
SERGEJUS KANOVIČIUS, MILDA JAKULYTĖ- VASIL Atminties saulė – visiems	30
DAIVA LEŠČINSKIENĖ Niekada nepamiršęs Dauburaičių	35
ALEKSANDRAS ŠIDLAUSKAS Pedagogas iš Notiniškių	38
DALIA BERNOTAITĖ-BELIAUSKIENĖ Paprastos kaimo mergaitės – lyg bajoraitės... (Radviliškio apylinkių XIX a.–XX a. pr. moterų drabužiai)	44
GRAŽINA DUNAUSKIENĖ „Darbas man – gyvenimas ir dar poilsis“	50
INĖ STUOGĖ „Zvangulis“ – išskirtinis reiškiny	60
LAIMA SENDRAUSKIENĖ Kūryba – lyg besiskleidžiantis paparčio žiedas	64
AURELIJA NORVAIŠIENĖ Mūsų gražiadarbiai	70
DARA BAGUŠIENĖ Mažuliai	74
EMILIJA BRAJINSKIENĖ (ŠEDUVOS BABA) „Gyvenimo pragyvent“ – ne lauko parait“...	80
JONAS LINKEVIČIUS Proginės poezijos grynuolis	84
Nauji radviliškėnų kūriniai	87
In memoriam. Jonas Stankus 1927–2019	88
Radviliškio rajono kultūros kronika (2020 m. I pusmetis)	90
RIMA TARBŪNIENĖ Summary of publications	96
Susitikimas su praeitimi	99

Šiam paminklui Radviliškio r., Vadaktuose, skirtam Vytautui Didžiajam, – 90 metų. Jis pastatytas 1930-aisiais, Lietuvai minint savo didžiojo kunigaikščio mirties 500 metų sukaktį, ir nebuvo sugriautas per visą sovietmetį. Radviliškio viešosios bibliotekos archyvo nuotrauka

ŽURNALO STEIGĖJAS Radviliškio viešoji biblioteka ir Vilniaus radviliškėnų bendrija / **REDAKCIJINĖ KOLEGIJA** Romualdas Budrys, Elena Romana Cemnolonskienė, Jonas Linkevičius, Aleksandras Šidlauskas, Aldona Januševičienė / **REDAKCIJA** Gražina Dunauskienė (redaktorė), Violeta Šukaitienė, Daiva Paulauskienė / **MAKETAVO** Santa Gasiūnaitė / **LEIDŽIA** Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka, Dariaus ir Girėno g. 9, LT-82137 Radviliškis, tel./faksas (8-422) 5 31 68, el. paštas: direktore@radviliskiobiblioteka.lt, www.radviliskiobiblioteka.lt / **SPAUSDINA** UAB „Standartų spaustuvė“, Dariaus ir Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius, tel. 2167547, el. paštas: info@standart.lt / **TIRAŽAS** 300 egz. / **NUMERIO LEIDYBĄ PARĖMĖ** Radviliškio rajono savivaldybė.

Žurnalo leidėjai labai dėkingi numerio publikacijų autoriams, bet neatsako už jų išsakytas nuomones bei vertinimus.

Kai kurios numerio publikacijos parengtos dar iki karantino, todėl gali neatspindėti po to pasikeitusių aplinkybių.

Viršeliuose: Tautodailės metams skirti akcentai. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio Kleboniškių kaimo buities skyriaus tautodailės ekspozicijų fragmentai. Lauros Prascevičiūtės nuotraukos

LEMTINGAS EGZAMINAS

ANTANAS ČEPONONIS,
Radviliškio rajono savivaldybės meras

Mielieji radviliškiečiai, rajono gyventojai, kraštiečiai ir visi, kuriems įdomus Radviliškio kraštas. Gyvename permainų laiku. Pasaulį užklupusi pandemija privertė žmoniją susimąstyti: ką darome ne taip, kur judame, kokią kryptį ateityje norime išlaikyti: ar nuolatinio progreso, ar susivienijimo su gamta? Ar prisirišimo prie materialinių dalykų, ar išlaisvintos dvasios? Ko mums reikia labiau? Ko reikia Žemei, kad ji išliktų? Kad išsaugotų ir save, ir mus, ją pamažu naikinančius didžiuliu savuoju ego?

Stabtelėjus visai žmonijai, kad ir ne savo noru, Motina Žemė rodo, kad jai tai patinka. Virš labiausiai užterštų teritorijų matosi dangus, nuskaidrėjo Venecijos kanalai, į prabangius paplūdimius

sugrįžta delfinai, Didysis koralinis rifas rodo atsigavimo, atsinaujinimo ženklus. Negi tai – per maži įrodymai, kad besaikiu vartojimu naikiname savo namus?

Pasaulis tarsi sustojo. Dabar žmonija mąsto. O Motina Žemė mėgaujasi ramybe. Susikaupimas ir tylą įsivyravo koncertų salėse, sporto arenose, oro uostuose, garsiuose kurortuose.

Neeikvokite savo energijos, burnodami dėl visko iš eilės. Geriau susitvarkykime namus, o drauge išvalykime savo vidų nuo pagiežos, pykčio ir neapykantos. Neburnokime dėl smulkmenų, geriau pakelkime nepažįstamojo numestą šiukšlę. Rodykime pavyzdį kitiems.

Linkiu šiame pasikeitimų laike atrasti tylą. Atsigręžkite į savo sielą, įžiebkite savo širdyse tikėjimo kibirkštį. Išlikite žmonėmis. Linkiu visiems atsikvėpti ir pagalvoti, kas mums svarbiausia. Kaip norėtusi, kad išgrynintume vertybes, stačia galva nebelėktume į ateitį, stengdamiesi pralenkti laiką...

Visi dabar dalyvaujame didžiojoje gyvenimo pamokoje – žmogiškumo, atsakomybės, susitelkimo. Gyvename lemtingo virsmo metu. Palaiminti tie, kurie supras Mokytojo žodžius. Ir būsimė geresni savo namams – Žemei, ir tapsime stipresni savo dvasia.

Tuo pat metu, kai pasaulį užklupo pandemija, Lietuva šventė 30 metų gyvenimo atkurtoje nepriklausomoje Lietuvoje. Ir pasirodė, kad ne tik gražiais sveikinimo žodžiais esame vieningi. Esame vieningi klausydami šalies vadovų nurodymų dėl sudėtingų, bet būtinų karantino priemonių laikymosi, esame vieningi, nes gebame susitelkti pagalbai ir paramai, aukojimui ir dalijimuisi tuo, ką turime. Esame vieningi išreiškdami dėkingumą tiems, kurie dirba itin sunkiu metu ir gelbsti gyvybes, tiems, kurie užtikrina būtinąsias paslaugas. Esame vieningi saugodami vieni kitus.

Didžiuojusi ir džiaugiuosi Radviliškio krašto žmonėmis. Tie 30 metų laisvės subrandino puikią visuomenę, kuri gali būti susitelkimo, žmogiškumo ir vienybės pavyzdys.

Tokie ir išlikime. Ir saugokime savo namus.

Savivaldybės archyvo nuotrauka

APIE ARCHEOLOGINIUS TYRINĖJIMUS IR ARCHEOLOGUS RADVILIŠKIO KRAŠTE

SIGITAS SENULIS,
Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio vyriausiasis fondų
saugotojas

**Tai – savotiška ekskursija į praeitį, pažintis su jos tyrinėjimais ir tyrinėtojais.
Pradedamas ciklas bus tęsiamas ir kituose numeriuose.**

Archeologai turi uždavinį – tyrinėti ir surinkti informaciją apie žmonijos veiklą tada, kai dar neturėta rašto, arba dalykus, kurie tiesiog nebuvo užrašyti. Tikrąja to žodžio prasme jie kapstosi žemėje bei šiukšlynuose, renka senovinių daiktų liekanas ir po kruopelytę atkuria paveikslą, kuriame nupiešta protėvių buitis, verslai, karyba, religija. Tai labai sunkus ir kruopštus darbas, reikalaujantis daugybės žinių, sugebėjimų, kantrybės, nuoseklumo ir... padorumo. Patikėkite, Indianos Džonsai ar Laros Kroft iš naivokų holivudinių filmų šio darbo dirbti negalėtų.

Kai 2017 metais sugalvojau žurnalui parašyti

straipsnelių ciklą apie Radviliškio rajono archeologiją, gimė tik darbas apie pirminį rajono teritorijos apgyvendinimą, t. y. akmens amžių. Tyrinėjimų ir radinių iš to laikotarpio turime labai mažai, bet buvo smagu stebėti ir rašyti, kaip protėviai prieš keletą tūkstantmečių paupiais skverbėsi į mūsų kraštus... Toliau darbas sustojo, nes suvokiau jo beprasmiškumą – rašyti apie vieno rajono proistorę neįmanoma. Niekaip neišimsi atskiros teritorijos iš bendro Lietuvos, kartais ir iš bendraeuropinio konteksto. Paskui kilo sumanymas papasakoti apie archeologinių tyrinėjimų mūsų kraštuose istoriją ir čia dirbusius archeologus.

Archeologai ir jų darbai Radviliškio rajono ribose

XVIII a. pradžioje Europoje prasidėjo domėjimosi senienomis bumas. Tada buvo aptiktos romėniškų miestų Pompėjos ir Herkulanumo griuvėsiai su daugybe radinių – statulomis, freskomis, namų apyvokos daiktais. Kaip grybai po lietaus ėmė dygti senovinių artefaktų kolekcijos, muziejai. Didikai laikė būtinybe savo dvaruose kaupti visokias senienas ir girtis jomis.

Lietuvoje vyko tas pat. Petras Kulikauskas nurodo, kad lenkų archeologinėje literatūroje aptinkama

duomenų, jog Stanislovo Augusto Poniatovskio (1764–1795) paliepimu buvo tyrinėjami Raginėnų pilkapiai ir piliakalnis¹. Tie duomenys nelabai patikimi, bet tikėtini, nes S. A. Poniatovskis – paskutinis šalia buvusio Šeduvos dvaro valdytojas ir turėjo didelę senovinių daiktų kolekciją.

Smagu, kad Radviliškio krašto archeologiniai tyrimai prasidėjo, dar nesusiformavus archeologijos mokslui, pirmieji Lietuvos teritorijoje. Raginėnų archeologinį kompleksą teks aptarti smulkiau, nes jis davė pradžią archeologinių tyrinėjimų Lietuvoje istorijai, pateikė labai svarbios medžiagos ir sukėlė nemažai sumaišties tarp archeologų.

PIRMA DALIS. RAGINĖNŲ MİSLĖS IR JŲ TYRINĖJIMAI

Raginėnai likimo dėka tapo vieta, kur atlikti bene pirmieji archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje. Tuo metu – XIX a. pradžioje – jie buvo tikrai profesionalūs, nes tyrinėjo Nešatelio (Šveicarija) universiteto archeologijos profesorius (tada dar būsimas).

XIX a. pradžioje Raginėnai kartu su piliakalniu ir pilkapynais priklausė Šeduvos dvarui, kurį valdė fon Ropų giminė. Apie 1823–1829 m. Ropų dvare Pakruojyje gyveno ir barono vaikus mokė **Fridrichas Diubua de Monperio (Frederich Dubois de Montperreux)**. Jis buvo eruditas ir keliautojas, domėjosi geografija, archeologija bei gamtos mokslais. Lietuvoje susidomėjo senovės palikimu, skaičiavo pilkapius, matavo piliakalnius, o Raginėnuose šiek tiek patyrinėjo – ištyrė keturis pilkapius pušyne (Raginėnų pilkapynas II) ir du pilkapyne prie piliakalnio (Raginėnų pilkapynas I). Pušyne rado degintinius, prie piliakalnio – griautinius kapus. Neaišku, kur dėjo radinius, žinoma tik, kad vieną kaukolę iš I pilkapyno nusiuntė į Milano muziejų. Savo ataskaitas skelbė Paryžiuje spausdintame „Kelionių metraštyje“ 1845 ir 1846 m.² Šie leidiniai jau XIX a. buvo bibliografinės retenybės, todėl apie tyrinėjimus žinome tik iš **Mykolo Balinskio**, tuo metu ėjusio laikraščio „Tygodnik Wilenski“ ėjo redaktoriaus pareigas ir istorijos entuziasto, darbų³. Šiek tiek apie tyrinėjimus Raginėnuose užsiminė tuometinis archeologijos korifėjus **Eustachijus Tiškevičius**, savo veikale apie Lietuvos senovę⁴. M. Balinskis, kaip ir F. Diubua de Monperio, buvo savo epochos – romantizmo – vaikas. Tai jiedu sukūrė Raganų kalno (Raginėnų piliakalnis) legendą, jų vaizduotei priklauso (greičiausiai) pasakojimas apie Raginėnų pilkapyne

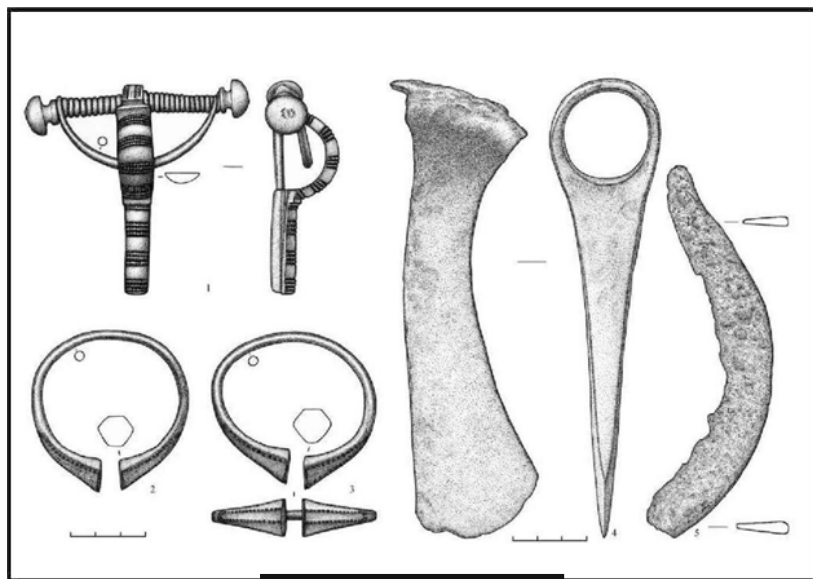
kažkada seniai rastus milžino griaučius ir prie jų gulėjusias kelių normalių žmonių kaukoles bei geležinį ietigalį⁵. Kaip ten bebuvę, jie – pirmieji.

XIX a. pabaigoje Rusijos imperijoje sustiprėjo Imperatoriškosios archeologijos komisijos veikla ir įtaka. IX komisijos suvažiavimą 1899 m. buvo numatyta surengti Vilniuje. Parengiamąjį darbą atlikti pavesta **Fiodorui Pokrovskui**, nerealios erudicijos, darbštumo ir užsispyrimo žmogui. Per šešetą metų jis surinko duomenis, apdorojo ir paskelbė Vilniaus, Kauno bei Gardino gubernijų archeologijos objektų žemėlapius su sąrašais (juose yra ir Raginėnai)⁶. Taip Raginėnai pirmą kartą buvo kartografuoti ir atsirado rimtoje archeologinėje literatūroje.

Tuo pat metu Kauno gubernijos statistikos departamente dirbo **Konstantinas Gukovskis**, kuriam buvo patikėta leisti kasmetines „Kauno gubernijos atmintines knygeles“. Jose buvo pateikiami statistiniai duomenys ir istoriniai faktai. Autorius labai daug keliavo po guberniją, rinko senienas, žvalgė archeologijos objektus. Apie 1897 m. apsilankė Raginėnuose ir jau 1898 m. knygelėje juos aprašė, pateikė legendų, nurodė, kad I pilkapyne yra 20, o II – 80 pilkapių⁷. Tiek Pokrovskio, tiek Gukovskio negalėtume pavadinti archeologais profesionalais, bet jų darbai padėjo pamatus šiuolaikinei Lietuvos archeologijai, o Raginėnai tapo žinomi akademinei ir plačiajai visuomenei.

Po IX archeologų suvažiavimo Vilniuje 1899 m. imperijos archeologai Raginėnais susidomėjo, o 1909 m. Imperatoriškoji archeologijos komisija nusprendė juos ištirti (greičiausiai akademiko A. Spicino iniciatyva) ir į Lietuvą pasiuntė archeologą **Ivaną Abramovą**. Jis Raginėnuose dirbo dvejus

metus ir ištyrė tris pilkapius pirmojoje grupėje (prie piliakalnio) ir 33 pilkapius pušyne. Yra išlikę tyrinėtojo dienoraščiai, iš kurių sužinome, kiek buvo sumokėta už kasinėjimus darbininkams, kad vietiniai gyventojai nepasirodė svetingi – rusų atėjūną pasitiko ginkluoti revolveriais. I. Abramovo, kaip archeologo, žinios buvo menkos, tyrimų technika gana primityvi (labiau primenanti naikinimą – kasinėjo duobėmis). Komisija jo darbu liko nepatenkinta ir blogai įvertino. Viską atsvėrė tai, kad jo surinkta ir Archeologijos komisijai perduota medžiaga buvo įspūdinga.

Raginėnai. I. Abramovo tyrinėjimų radiniai⁸

1930 m. I. Abramovo radiniai buvo perduoti Ermitažui Leningrade, kur saugomi iki dabar.

Tuo pat metu Raginėnuose ir Pakalniškiuose kasinėjo ir mūsų tautos patriarchas **Jonas Basanavičius** (labai gaila, bet archeologinėje literatūroje šalia Raginėnų esantys Pakalniškiai painiojami su Panevėžio rajono Pakalniškiais, kuriuos tyrinėjo dvarininkė M. Butrimienė (Butrimuvna)). J. Basanavičiaus tikslas – antropologinė medžiaga, radiniai jį mažai domino⁹. P. Kulikauskas rašė matęs dirbinių lentelę su užrašu „Raginėnai ir Pakalniškiai. Rasta 1910 metais J. Basanavičius“¹⁰.

O sumaištis dėl Raginėnų prasidėjo, kai **Aleksandras Spicynas** 1925 m. parašė ir žurnale „Tauta ir žodis“ išspausdino (rusų kalba) didelį darbą „Lietuvos senovė“¹¹. Tuo metu buvo madinga sąvoka „archeologinė kultūra“, tai ir prikūrė Lietuvoje kultūrų, tyčia ar netyčia susipainiojusių datavimuose, nekreipdamas dėmesio į pačias sąvokas keliamus reikalavimus. A. Spicyno dėka atsirado „Raginėnų kultūra“ (sąvoka, apibūdinanti V–VIII a. lietuvių materialinę kultūrą) – I. Abramovo tyrinėjimai davė gausios medžiagos, kuria akademikas žavėjosi ir kurią romantizavo. Abu Raginėnų pilkapynus datuoja V–VIII a., kai pirmasis yra žymiai senesnis. Dviejų laikotarpių radimvietes suplakė į vieną (be to, tyrinėdamas medžiagą iš kitų vietų, naudojosi I–III a. radiniais). Tai dar 1958 m.

Raginėnų piliakalnis. XX a. pradžia. Fotografija Liudviko Kšivickio. Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus archyvas, Nr. 2106

Kulikauskas ir paneigė „Raginėnų kultūros“ vartojimo tikslumą¹². Jis kartu su žymiu archeologu ir rašytoju **Petru Tarasenką** 1943 m. čia lankėsi ir bandė tyrinėti vieną pilkapį II pilkapyne, bet šis buvo tuščias, matyt, iškastas ankstesnių tyrinėtojų (ekspediciją organizavo Panevėžio kraštotyros muziejus)¹³.

Jam pritaria ir išsamaus darbo apie I. Abramovo veiklą Lietuvoje autorė **Andra Simniškytė** jau 2011 m.¹⁴ Tiesa, ji akcentuoja čia gyvenusios bendruomenės išskirtinumą. Man Raginėnų bendruomenė įdomi tuo, kad tyrinėjimų metu čia visiškai nerasta ginklų, tik ietigalis prie mitinio milžino (legendinio). Kas tai? Taiki žemdirbių bendruomenė? O kuo čia dėtas piliakalnis, simbolizuojantis valdžią ir kovas? Gal teisus I. Abramovas, kuris Raginėnų piliakalnį identifikavo kaip alkakalnį? Tai mažai tikėtina (nors piliakalnio struktūra labai netipiška). Taigi paslaptis išlieka. Piliakalnis gi netyrinėtas...

1992 m. aptiktas dar vienas, III, Raginėnų pilkapyne (arčiau nei kilometras į pietvakarius nuo piliakalnio). Jo vietą nurodė **Egidijus Prascevičius**, o archeologai **Zenonas Baubonis ir Bronius Dakanis** 1996 m. ištyrinėjo. Tyrinėtojų nuomone, šis pilkapyne labai ankstyvas, pradėtas naudoti dar žalvario amžiaus pabaigoje, tiesa, radiniai gana skurdūs (saugomi Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio Šeduvos kraštotyros skyriuje). Tyrinėtojai mano, kad šį pilkapyną galėjo kasinėti J. Basanavičius, nurodydamas jį kaip Pakalniškių. Šalia buvusioje Urbaičių sodyboje 1910 m. J. Basanavičius ir buvo apsistojęs¹⁵.

Tais pačiais 1996 m. Z. Baubonis ir B. Dakanis žvalgė Raginėnų piliakalnio senovės gyvenvietės vietą. Jie aptiko kultūrinį sluoksnį ir židinio liekanų. Gyvenvietėje rastos keramikos šukės leidžia teigti, kad žmonės čia apsigyveno I tūkstantmečio po Kristaus antroje pusėje¹⁶. Įdomu, kad 1985 m. archeologas **Algimantas Merkevičius** už

puskilometro į šiaurę nuo piliakalnio irgi ieškojo gyvenvietės liekanų, bet nieko nerado¹⁷. Nieko neaptiko ir archeologė **Irena Jučienė** 1976 m., čia dariusi gręžinius¹⁸. Dar 1986 m. B. Dakanis aptiko ir žvalgė Raginėnų (Vokzalo) senovės gyvenvietę, atkasė metro storio kultūrinį sluoksnį su židiniais ir radiniais, panašiais į rastus prie piliakalnio ir iš to paties laikotarpio¹⁹. Šie tyrinėjimai rodo, kad I ir II tūkstantmečių sandūroje Raginėnų kraštas buvo tankiai apgyvendintas.

Šalia, vos už keleto kilometrų į pietvakarius nuo Raginėnų, yra Pakalniškių (Kleboniškių) archeologijos kompleksas. Mano nuomone, abu kompleksai savo laiku sudarė bendrą visumą ir greičiausiai buvo naudojami tos pačios arba bent jau genetiškai artimų bendruomenių. 1996 m. piliakalnį ir šalia buvusią senovės gyvenvietę žvalgė archeologai Z. Baubonis ir B. Dakanis. Tyrinėjimų apimtys buvo labai menkos, todėl kažką pasakyti apie čia gyvenusius žmones sunku. Archeologai gyvenvietę ir piliakalnį datavo I tūkstantmečiu prieš Kristų, o šalia esantį pilkapyną – I tūkstantmečio po Kristaus pradžia²⁰.

Šalia Daugyvenės, netoli Raginėnų, tik šiauriau, yra Plaučiškių pilkapyne. Jį tyrinėjo J. Basanavičius 1910 m.²¹ ir **Stasys Patkauskas** 1978 m.²² Pilkapyne datuojamas IV–V a., o radiniai panašūs į rastuosius Raginėnuose. Gal tai irgi giminingos bendruomenės palikimas?

Raginėnuose lankėsi daug archeologų ir senovės mylėtojų. Jie ne tik tyrinėjo – rinko legendas, aprašinėjo, fotografavo. XX a. pradžioje **Liudvikas Kšivickis** fotografavo piliakalnį ir rinko vietinių gyventojų pasakojimus. Apie 1935 m. tą patį darė muziejininkas ir kraštotyrininkas **Balys Buračas**.

Raginėnus tyrė, apie juos rašė muziejininkai ir paveldosaugininkai **Petras Juknevičius**²³, **Egidijus Prascevičius**²⁴, **Vytautas Šenauskas**²⁵. V. Šenauskas (Šeduvos kraštotyros muziejaus vedėjas) dar 1984–1985 m. susirašinėjo su tuometinio Ermitažo

Raginėnai. I. Abramovo archeologinių tyrinėjimų radiniai, saugomi Ermitaže, Sankt Peterburge. Fotografijos iš Daugyvenės muziejaus Šeduvos kraštotyros skyriaus fondų

Leningrade darbuotojais ir gavo keletą I. Abramovo Raginėnuose surinktų radinių nuotraukų, kurios dabar saugomos Daugyvenės muziejaus Šeduvos kraštotyros skyriaus fonduose.

1968 m. čia lankėsi kompleksinė Istorijos instituto ekspedicija, vadovaujama archeologo **Adolfo Tautavičiaus**²⁶. Ekspedicijos dalyvis archeologas **Vytautas Urbanavičius** daug fotografavo ir filmavo. Šio apsilankymo rezultatas – Raginėnai buvo įtraukti į „Lietuvos TSR archeologijos atlaso“ II ir III tomus²⁷. Pakalniškių pilkapynas buvo pražiopsotas...

Plaučiškių, Raginėnų ir Pakalniškių (Radviliškio r.) archeologinis kompleksas – du piliakalniai, penki pilkapynai, senovės gyvenvietės ir mitologiniai akmenys. Visa tai – Daugyvenės upės vidurupyje. Perimamumas atsekamas nuo žalvario amžiaus pabaigos iki I tūkstantmečio po Kristaus pabaigos. Kokia bendruomenė čia gyveno – žiemgaliai, žemaičiai? Kai kurie tyrinėtojai mano, kad Raginėnų ir Pakalniškių piliakalnių įrengė protožiemgaliai (bendruomenė, vėliau, jau V a. po Kr., suformavusi žiemgalių gentį). Archeologė **Iona Vaškevičiūtė** po V a. čia žiemgalių jau nebemato²⁸. Kas gyveno Daugyvenės vidurupyje I tūkstantmečio po Kr. antrojoje pusėje, tuo metu, kai baltų gentys baigė savo formavimosi procesą? Archeologinių tyrinėjimų duomenys, radiniai atsakymų neduoda, tik dar labiau tai supainioja. Norintiems išsamiai susipažinti su tyrinėjimų medžiaga siūlau išstudijuoti P. Kulikausko, S. Patkausko, A. Simniškytės, Z. Baubonio ir B. Dakanio darbus.

Mane labiausiai trikdo tai, kad tyrinėtuose kapuose nerasta jokių ginklų. Nei žiemgaliams, nei žemaičiams tai nebūdinga. Baltų gentys buvo labai karingos, net žemdirbiai vyrai laidoti su ietimis, koviniais peiliais, kalavijais...

Dar I. Abramovas pastebėjo, kad Raginėnų piliakalnis labai nestandartinis ir menkai pritaikytas gynybai, vadino jį alkakalniu. Netipiškas ir Pakalniškių piliakalnis – ankstyvieji žalvario amžiaus piliakalniai buvo bendruomeniniai, ne slėptuvės. Jie buvo įrengiami didelėse kalvose, menkai įtvirtinti – Pakalniškių labai mažas... P. Kulikauskas, aptardamas Raginėnų pavadinimą, identifiko šią vietovę kaip sakrališką²⁹. Sutinku su minėtu autoriumi, kad Raginėnų pavadinimas nieko bendro neturi su krikščioniškosios mitologijos raganomis. Greičiausiai nesusijęs ir su baltiškosios mitologijos chtoniškąja dievybe Ragana. Ragana ar raganus tuo metu, matyt, buvo profesija – žmonės, kurie spėdavo ateitį ar kitaip dalyvaudavo apeigose, mesdami kauliukus, pagamintus iš žvėrių ragų.

Dar vienas pastebėjimas: tiesiai prieš Raginėnų piliakalnį Daugyvenė daro vingį, kuris suformuoja nuostabų pusiasalį (upių ir ežerų pusiasaliai vadinami ragais), tai – senovinių šventviečių vietos... Visi šie pamastymai verčia daryti prielaidą, kad I tūkstantmetyje Daugyvenės vidurupyje egzistavo bendrabaltiškas religinis centras. Aš galiu būti neteisis, bet šis spėjimas daug ką sudėlioja į vietas ir jis man patinka.

Raginėnų paslaptis dar neįminta, manau, kad net išsamūs piliakalnio tyrimai mažai ką pakeistų.

Išnašų paaiškinimai

¹Kulikauskas, P.; Zabiela, G. *Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.)*. Vilnius: Diemedis, 1999, p. 19.

²Ten pat, p. 24–27.

³Ten pat, p. 92–95.

⁴Ten pat, p. 42–55.

⁵Ten pat, p. 26.

⁶Ten pat, p. 128–133.

⁷Kulikauskas, P. Raginėnų (Šeduvos raj.) archeologinių paminklų tyrinėjimai ir „Raginėnų kultūros“ klausimas. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*. A, I serija. Vilnius, 1958, p. 70.

⁸Simniškytė, A. Ivano Abramovo archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje. *Lietuvos archeologijos šaltiniai Sankt Peterburge*. Vilnius: Akademine leidyba, 2011.

⁹Kulikauskas, P.; Zabiela, G. *Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.)*. Vilnius: Diemedis, 1999, p. 158–164.

¹⁰Kulikauskas, P. Raginėnų (Šeduvos raj.) archeologijos paminklų tyrinėjimai ir „Raginėnų kultūros“ klausimas. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*. A, I serija. Vilnius, 1958, p. 75.

¹¹Kulikauskas, P.; Zabiela G. *Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.)*. Vilnius: Diemedis 1999, p. 172–175.

¹²Kulikauskas, P. Raginėnų (Šeduvos raj.) archeologijos paminklų tyrinėjimai ir „Raginėnų kultūros“ klausimas. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*. A, I serija. Vilnius, 1958, p. 65–89.

¹³Kulikauskas, P. *Kelias į archeologiją*. Vilnius: Vaga, 2003, p. 163–164.

¹⁴Simniškytė, A. Ivano Abramovo archeologiniai kasinėjimai Lietuvoje. *Lietuvos archeologijos šaltiniai Sankt Peterburge*. Vilnius: Akademine leidyba, 2011, p. 183–232.

¹⁵Baubonis, Z.; Dakanis, B. Raginėnų 3-iojo pilkapyno tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996–1997 metais*. Vilnius, 1998, p. 131–135.

¹⁶Kulikauskas P.; Zabiela, G. *Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.)*. Vilnius: Diemedis, 1999. p. 158–164.

¹⁷Tautavičius, A. Kiti 1984 ir 1985 metais tyrinėti

paminklai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1984 ir 1985 metais*. Vilnius, 1986, p. 139.

¹⁸Jučienė, I. Senosios gyvenvietės prie Raginėnų piliakalnio (Radviliškio raj.) kultūrinio sluoksnio patikrinimo gręžiniais ataskaita. *Istorijos instituto archyvas*. B. 541. Vilnius, 1976,

¹⁹Dakanis, B. Juknaičių ir Raginėnų senovės gyvenviečių žvalgomieji tyrimai. *Archeologiniai tyrimai Lietuvoje 1986 ir 1987 metais*. Vilnius, 1988, p. 24–26.

²⁰Baubonis, Z.; Dakanis, B. Radviliškio rajono piliakalnių ir senovės gyvenviečių žvalgomieji tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*. Vilnius, 1998, p. 56–61.

²¹Kulikauskas, P.; Zabiela, G. *Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.)*. Vilnius: Diemedis. 1999, p. 164.

²²Patkauskas, S. Plaučiškių pilkapių (Pakruojo raj.) tyrinėjimai 1978 metais. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1978 ir 1979 metais*. Vilnius, 1980, p. 50–53.

²³Juknevičius, P. Raginėnų senovė. *Radviliškio kraštas*. 2013, Nr. 2 (19), p. 5–9.

²⁴Prascevičius, E. Raginėnų archeologinių paminklų kompleksas. *Komunizmo aušra*. 1984, vasario 22 d.

²⁵Šenauskas, V. Raginėnų istoriniai paminklai. *Spalio vėliava*. 1957, vasario 14 d.

²⁶Tautavičius, A. 1968 ir 1969 metų žvalgomosios archeologinės ekspedicijos. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 metais*. Vilnius, 1970, p. 102–104.

²⁷*Lietuvos TSR archeologijos atlasas*. II tomas. 1975, p. 43; *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*. III tomas, p. 94.

²⁸Vaškevičiūtė, I. Pietinės Žiemgalos ribos. *Žiemgala*, 1999/1.

²⁹Kulikauskas, P. Raginėnų (Šeduvos raj.) archeologijos paminklų tyrinėjimai ir „Raginėnų kultūros“ klausimas. *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*. A. I serija. Vilnius, 1958, p. 66.

Naudotos literatūros sąrašas

Baubonis, Z.; Dakanis, B. Raginėnų 3-iojo pilkapyno tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996–1997 metais*. Vilnius, 1998.

Baubonis, Z.; Dakanis, B. Radviliškio rajono piliakalnių ir gyvenviečių žvalgomieji tyrimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996–1997 metais*. Vilnius, 1998.

Dakanis, B. Juknaičių ir Raginėnų senovės gyvenviečių žvalgomieji tyrimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1986–1987 metais*. Vilnius, 1988.

Juknevičius, P. Raginėnų senovė. *Radviliškio kraštas*. 2013, Nr. 2 (19).

Kulikauskas, P. *Kelias į archeologiją*. Vilnius: Vaga, 2003.

Kulikauskas, P. Raginėnų (Šeduvos raj.) archeologijos paminklų tyrinėjimai ir Raginėnų kultūros klausimas. *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai*. A, I. serija. Vilnius, 1958.

Kulikauskas, P.; Zabiela, G. *Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 metų)*. Vilnius: Diemedis, 1999.

Lietuvos TSR archeologijos atlasas. II tomas. Vilnius: Mintis, 1975.

Lietuvos TSR archeologijos atlasas. III tomas. Vilnius: Mintis, 1977.

Patkauskas, S. Plaučiškių pilkapių (Pakruojo raj.) tyrinėjimai 1978 metais. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1978–1979 metais*. Vilnius, 1980.

Prascevičius, E. Raginėnų archeologinių paminklų kompleksas. *Komunizmo aušra*. 1984, vasario 22.

Simniškytė, A. Ivano Abramovo archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje. *Lietuvos archeologijos šaltiniai Sankt Peterburge*. Vilnius: Akademine leidyba, 2011.

Šenauskas, V. Raginėnų istoriniai paminklai. *Spalio vėliava*. 1957, vasario 14.

Tautavičius, A. 1968 ir 1969 metų žvalgomosios archeologinės ekspedicijos. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968–1969 metais*. Vilnius, 1970.

Tautavičius, A. Kiti 1984 ir 1985 metais tyrinėti paminklai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1984 ir 1985 metais*. Vilnius, 1986.

Vaškevičiūtė, I. Pietinės Žiemgalos ribos. *Žiemgala*. 1999/1.

Titulinėje nuotraukoje – Kudinų piliakalnis. Fotografavo Balys Buračas. XX a. pirmoji pusė. Vytauto Didžiojo karo muziejaus archyvas, Nr. 106

RADVILIŠKIO KRAŠTE BUVĘ DVARAI: PRAEITIS IR ŠIANDIENA

GINTAUTAS PABILIONIS,
istorikas

Spausdinamas pirmasis straipsnis iš ciklo apie mūsų krašto istorinį ir kultūrinį paveldą – čia buvusius dvarus, apie su jais susijusius įvykius ir asmenybes.

Pristatydamas Radviliškio krašte buvusius dvarus, trumpai supažindinsiu gerbiamuosius skaitytojus su istorine terpe, suformavusia feodalinį ūkį, kuriame vėlesniais laikais tarpo valdovo, valstybės didikų ir turtingų dvarininkų nuosavybės santykiai.

Gilindamiesi į mūsų valstybės istoriją, ypač jos priešaušrį, pastebime žemvaldžių nuosavybės formavimosi ypatumus, būdingus tiek lokaliai regionui, kaip Šiaurės Lietuva, tiek giminingoms žemėms, kaip Sėliai, Žemaitija, Kėdainių žemės.

Iš dabarties istorinio taško žvelgdami į XII a. pabaigą–XIII a. pradžią, pastebime, kad vietinių kunigaikščių tėvonijos Šiaurės Lietuvos regione formavosi šalia ežerų ir didesnių upių. Ankstesnį šio regiono laikotarpį, siekiantį XII a. vidurį, rašytiniai šaltiniai nutyli, bet susidariusią spragą su kaupu užpildo archeologiniai radiniai. Jie liudija, kad nuo

Rėkyvos ežero ties Šiauliais tęsėsi ištisa nedidelių gyvenviečių grandinė per Velžius, Šeduvą, Raginėnus, Plaučiškius ir toliau Daugyvenės upe. Rytuose šis regionas ribojosi su Upytės žemių gyvenvietėmis. Mindaugui konsoliduojant gentines žemes ir kuriant Lietuvos valstybę, tos gyvenvietės funkcionavo kaip gentiniai-bendruomeniniai dariniai.

Regiono gentys buvo pasiekusios tam tikrą vietinio konsolidavimosi lygmenį – kartu telkėsi į žygius prieš slavų, latgalių, žiemgalių, fino-ugrų gentis. Taip pat organizuodavosi, atremdamos tų genčių bei stiprėjančio kryžiuočių ordino antpuolius. 1219 m. lietuvių kunigaikščių sutartyje su Voluinės kunigaikštine pažymėti „bežemiai“ Ruškaičiai iš Upytės, Bulionys ar Bulevičiai iš Šiaulių. Jie įvardijami kaip savo teritorijų valdovai. XIII a.

pradžioje Upytės žemėje vyravo nedidelės gyvenvietės su stiprėjančio kunigaikščio Ruškaus valdžia. Ruškaičiai minimi ir tarp Mindaugo karvedžių vėlesniais metais. Upytės žemė ribojosi šiaurėje su Žiemgala, vakaruose – su Šiaulių žeme, rytuose – su sėliais, pietryčiuose – su Deltuva, pietuose – su Kėdainių žemėmis. Šiaulių žemė tuo tarpu buvo atskiras teritorinis vienetas tarp Livonijos ir žemaičių. Šiaurėje ji ribojosi su žiemgaliais, vakaruose – su kuršiais, pietuose – su žemaičiais, rytuose – su Upytės žeme. XIV a. Lietuvos didysis kunigaikštis pagaliau įtvirtina savo valdžią ir Šiaulių žemėje.

Kas gi vyko tuo laikotarpiu Radviliškio krašte? Darnesant administracinio-teritorinio suskirstymo, XIII a. Šiaulėnai buvo gentinės žemės centras. XV a. jie tampa didžiojo kunigaikščio dvaru. XIV a. antrojoje pusėje jau žymimas sausumos prekybos kelias iš Daugpilio į Šiaulius per Panevėžį, Šeduvą. Tuo metu kryžiuočių aprašymuose minimi Vadaktai, kaip toliausiai nutolusi į vakarus Upytės gyvenvietė. 1378 m. kryžiuočių kronikininkas aprašo kryžiuočių sunaikinto Raginėnų (Pravogalos) kaimo likimą. Net kronikininkas neslėpė krikščionybės nešėjų žiaurumo. Nuo šio laikotarpio minima Šeduvos gyvenvietė ir jos, kaip prekybos centro, stiprėjimas. Šeduva iškyla ir įsigali dėka patogios geografinės padėties. Pro Šeduvą tiesėsi ne tik prekybos keliai – čia ėjo ir pašto traktas. Nenuostabu, kad Šeduvoje jau XVI a. pradžioje pastatoma pirmą medinę bažnyčia, kuriai Žygimantas Senasis suteikia beneficiją. Jau XVI a. antrojoje pusėje Šeduva minima kaip žymi gyvenvietė, kurioje įkuriamas karališkas dvaras.

XIII a. mūsų regione gyveno išskirtinai indoeuropiečių prokalbės atstovai. Vidinė migracija tarp genčių buvo nežymi. Žemaičiai gyveno kompaktiškai Radviliškio krašto pietvakariuose, žiemgaliai – siaura juosta krašto šiaurėje, aukštaičiai užėmė visą likusią teritoriją. XIII a. antrajame ketvirtyje pastebimas žymus genčių judėjimas. Žiemgaliai, latgaliai, kuršiai, iš anksto gavę Mindaugo sutikimą, ėmė masiškai apgyvendinti šiaurines Lietuvos žemes. Tos migracijos postūmis buvo žiauri kryžiuočių ordino politika – vietoje pasilikusioms gentims grėسė arba sunaikinimas, arba žiauri vergovė. Tos gentys mūsų krašte ilgainiui asimiliavosi, palikdamos senųjų vietovardžių relikтус. Šaltiniai mini, kad apie Panevėžį gyveno kompaktiška lifliandų gentis, kalbėjusi gretimoms gentims nesuprantama prokalbe.

Karaliaus Mindaugo valdymo laikotarpis – tai nuolatinė jo kova su vidiniais ir išorės priešais. Mūsų

kraštas sukosi tų įvykių epicentre. 1236 m. įvykęs Saulės mūšis, kuriame jungtinė Lietuvos genčių kariuomenė visiškai sutriuškino kryžiuočių pajėgas, parodė valstybės brandumą (yra rimtų argumentų, kad kautynės įvyko Sulinkių pelkėje, Radviliškio r.). Mindaugo, Gedimino, Vytauto vadovavimo Lietuvai metais nepastebima ryškesnio valdovo nuosavybės teisių išplėtimo į vidines mūsų krašto sritis. Tie santykiai buvo apibrėžti valdovo ir jo vasalo sutarimu, apribotu karine ir pinigine prievolėmis. Vytautui valdant, 1419 m. buvo pasirašytas Haroldės aktas, išplėtęs valdovo vasalų privilegijas ir faktiškai pradėjęs mūsų gentinių įbaudžiavinimą. Šis aktas apribojo ir didžiojo kunigaikščio valdžią. Tuo metu mūsų krašte dar neegzistavo dvaras kaip ūkinis vienetas, kuris pradėjo įsigalėti Žygimanto Senojo laikais. Tada prie Rėkyvos ežero įsikūrusių Bulevičių tėvonija buvo didelė gyvenvietė su erdviu ir patogiu vietinio kunigaikštuko kiemu. Analogiška padėtis susidarė ir kunigaikštuko Ruškaičio tėvonijoje Upytėje. Galop šių kunigaikštukų valdžią ir įtaką pripažino visų mažesnių genčių vadai. Galima drąsiai teigti, kad toks svorio taškų pasiskirstymas ilgainiui nulėmė administracinę-teritorinę Lietuvos suskirstymą mažesniu masteliu.

Po Žalgirio mūšio 1410 m. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK) nusistovi lenkų šlėktai nepatogi jėgų pusiausvyra tarp karaliaus ir didžiojo kunigaikščio. Vytautą palaikė ne tik Lietuvos kunigaikštukai, bet ir *pravoslaviškų* kraštų didikai (nes Haroldės aktas apribojo *pravoslavų* didikų teises). Vytautas atvirai nesikišo į kunigaikštijų reikalus ir iškilusias problemas sprendė pariteto principu. Jis stengėsi nepažeisti paprotinės teisės principų, nusistovėjusių per dešimtmečius, o kai kuriais klausimais – ir per šimtmečius, todėl vietiniai valdovai savo valdose tapo visagaliais savo bendruomenių valdytojais. Tokia padėtis visiškai netenkino Jogailos ir jo dvariškių, kurie jau korpė planus, kaip apriboti vietinių kunigaikštukų valdžią. Karo reikmės bei karališko dvaro infrastruktūros plėtra reikalavo papildomų lėšų. Karališkų rūmų dvariškiai per Boną Sforzą (Žygimanto Augusto motiną) inicijavo Valakų reformą.

Tikslas – valstybės ūkio pagyvinimas ir papildomų lėšų išieškojimas. Plačiosioms gyventojų masėms, tarp jų ir mūsų kraštiečiams, padėtis nepagerėjo. Sakyčiau, atvirkščiai – baudžiaviniai santykiai tik pagilėjo. XVI a. lenkų bajorai Krokuvos seime patvirtino nutarimą apie valstybinių ekonomijų steigimą. Tai buvo toliaregiškas karaliaus dvariškių sprendimas – iš vienos pusės apribota vietinių

XVI a. pr. administracinis mūsų krašto suskirstymas. Ribos autoriaus apytikriai pažymėtos pagal istorikų aprašymus

kunigaikštukų valdžia, o iš kitos – sustiprinta karaliaus dvariškių įtaka.

Tad kieno pavaldume buvo mūsų kraštas Valakų reformos metu ir kaip toliau vystėsi socialiniai ekonominiai santykiai privačiuose bei valstybiniuose dvaruose? Kokių minčių turėjo Valakų reformos sumanytojai, dabar jau sunku įrodyti. Tačiau kur pakrypo pati reforma ir kokie principai susiformavo, tą galime nustatyti, pastudijavę likusius negausius archyvus. Vykdant žemės reformą Upytės paviete, buvo sudarytas Upytės pavieto inventorių, kuriame detalai išdėstyti kaimai, sklypų dydžiai (valakais), vaitystės, vaitai, sklypų ribos ir piniginė renta nuo sklypo apimtys. Šia tvarka keletą amžių (iki Trečiojo valstybės padalijimo) naudojosi tiek eiliniai valstiečiai, tiek valstybės tarnautojai. Upytės pavieto ribos tarnavo formuojant vaitystes, gubernijas, apskritis, valsčius ir seniūnijas. Mūsų krašto vietovių

priklausomybė apskritims ir valsčiams metų tėkmėje nuolat nežymiai kito, bet priklausymas vienam valstybiniam dariniui suniveliavo kultūrinius, ekonominius bei socialinius santykius juose. Iš valstybei priklausiusių tįjūnių 1589 m. Lietuvos teritorijoje buvo suformuotos šešios ekonomijos. Įkurta Šiaulių ekonomija buvo padalyta į raktus su keliolika dvarų ir palivarkų. Nuo XVIII a. vidurio ši ekonomija suskirstyta gubernijomis – Šiaulių, Gruzdžių ir Žagarės. Šiaulių gubernijai priklausė ir Radviliškio palivarkas.

Norėdami susidaryti detalų Lietuvos ekonomijų politinio-ekonominio gyvenimo vaizdinį, turime atidžiai išstudijuoti Šiaulių ekonomiją. Karalius ir LDK didysis kunigaikštis pagrindines pajamas iš savo dvarų gaudavo čišo bei propinacijų pavidalu iš miestų. Privačių dvarų savininkai mažai kuo paremdavo LDK didįjį kunigaikštį. Žygimanto I

Koplytstulpis Čelkių kaimui atminti. Kaimas įkurtas 1923 m., išskirsčius to paties pavadinimo palivarką

(1506–1548) valdymo laikais Šiaulių valsčius priklausė jo nesantuokiniam sūnui Jonui, Vilniaus vyskupui. Tuomet daug Šiaulių valsčiaus žemių išdalyta įvairioms bažnyčioms. To pasekmė – 1536 m. Žemaitijos vyskupystėje kilo didelis maištas prieš vyskupą. 1542 m. iš Trakų vaivadijos dalies buvo sudaryta Upytės apskritis. Žygimantas Augustas 1557 m., vykdydamas Valakų reformą, naujai permatoja Šiaulių dvaro žemes, įkurdamas jo vietoje ekonomiją. Anksčiau valdovas iš dvaro gaudavo tik 50-ąją dalį pelno (pavyzdžiui, 1572 m.

gavo 30 000 auksinų). Vėliau valdovas (iki gyvos galvos) dvarą leido valdyti Radvilai Juodajam. Po Žygimanto Augusto mirties dvaras pereina Lenkijos karalių valdžion.

Dalis istorikų teigia, kad platesnė dvarų ir palivarkų sklaida Šiaulių ekonomijoje įvyko tik valdant Steponui Batorui, nuomojant ekonomiją Mikalojui Kristupui Radvilai. 1581 m. Batoras už ištikimybę daug ekonomijos žemių paskiria Jokūbui Orzechovskiui bei jo tėvui. Žygimanto III valdymo laikais Šiaulių ekonomija duodavo karo reikmėms 100 karių, ginkluotų šautuvais, kalavijais, kirveliais. Pusę metų jie tarnaudavo nemokamai, o vėliau gaudavo vieną kapą grašių per mėnesį. Pagal ekonominę pajėgumą Šiaulių ekonomija valstybėje užėmė antrą vietą po Gardino ekonomijos. Vyriausiasis Šiaulių ekonomijos valdytojas (ekonomas) sau ir savo personalui išlaikyti imdavo dešimtą skatiką. Vladislavo IV laikais valdovas niekam nedalijo žemių, draudė tai daryti ir bažnyčiai. Ekonomai ima gauti algą, o jų padėjėjai – lėšų teismo ir kanceliarinėms reikmėms. Apie 1641 m. Šiaulių ekonomija nuomojama vyriausiam Žemaitijos seniūnui Jeronimui Valavičiui (naujos Šeduvos bažnyčios fundatoriui). Po jo ekonomiją valdo Radvilos. Karalius Jonas Kazimieras ekonomiją suskirsto į 19 vaitijų. Karo su švedais metu karalius Jonas Kazimieras, Krokuvos seimui patvirtinus, 1661 m. Šiaulių ekonomiją su Radviliškiu, Žagare, Joniškiu ir Pamūšiu už 80 000 auksinų išnuomoja Vilniaus vaivada ir LDK hetmonui Jonui Sapiegai. Ekonomu Sapiega paskiria Joną Vainą. Sapiegos ekonomiją valdė iki 1679 m. Šiaulių ekonomija labai nukenčia nuo 1610 ir 1711 m. maro. Karaliaus Sobieckio žmona (po vyro mirties) ekonomiją išnuomoja Kuršo kunigaikščiui. Tyzenchauzas, 1770–1780 m. valdęs Šiaulių ekonomiją, žymiai pakėlė jos gerovę: pastatomi nauji dvaro rūmai, atidaromas naujas audinių fabrikas. Tačiau ekonominis pakilimas sąlygojo didelį išnaudojimą, o tai lėmė sukilimą ekonomijoje. 1775 m. Seimo nutarimu Šiauliai tampa apygardos teismo centru trylikai Žemaičių apskričių. Čia pirmą kartą pritaikoma vaito pareigybė byloms spręsti.

Apginti Nevėžio dešinįjį krantą buvo įkurti bajorkaimiai ir bajorų viensėdijos vadinamuose Liaudos, Dotnuvos ir Panemunės traktuose, priklausiusiuose Veliuonai. Į Liaudos traktą pateko ir Baisogalos dvaras – Veliuonos seniūnijos vaitija. Joje, be bajorkaimių, buvo ir baudžiauninkų kaimai. XVI a. viduryje įkuriamas Upytės paviatas. Jo valdžia apėmė valstybinius ir tėvoninius dvarus nuo Biržų iki Liaudos pietinės dalies ties Kėdainiais.

Upytę ir Veliuoną skyrė kelias nuo Krekenavos per Vadaktus, Šeduvą, Beržės upeliu iki Radviliškio. Kairioji kelio pusė priklausė Veliuonai, o dešinioji – Upytei. Upytės pavietas kartu su Gardino pavietu priskirtas Trakų vaivadijai. 1614 m. LDK iždininkas Jeronimas Valavičius perkėlė iš Upytės į Panevėžį teismą ir jo archyvą. Pagal 1556 m. inventorių Upytei priklausė Šeduvos ir Panevėžio dvarai, iš viso 359 kaimai su 56 vaitijomis. Nuo 1593 m. Upytė tampa karaliaus ekonomija. Karalius Jonas Kazimieras Upytės pavieto dvarui Šeduvai 1654 m. liepos 25 d. suteikia Magdeburginę teisę, priskirdamas Šeduvą

savo žmonos išlaikymui. Esminis momentas buvo tas, kad Šeduva „išimama“ iš pavieto, vaitijos bei ekonomijos pavaldumo ir tampa laisvų piliečių miestu, priklausančiu tiesiogiai karaliaus dvarui. XVIII a. Šeduva buvo valdoma valstybės iždininkų. Ją valdė žymus iždininkas Jonas Jurgis Flemingas, po jo mirties 1771 m. – iždininkas Antanas Tyzenchauzas, 1772 m. – Lenkijos pakamaris Kazimieras Poniatovskis, 1775 m. – Kazimiero sūnus Stanislovas, kuris 1798 m. dvarą pardavė baronui Teodorui Ropui.

Komariškio palivarko, priklausiusio Baisogalos dvarui, pastato likučiai

Autoriaus nuotraukos

Titulinėje nuotraukoje – Vilgirdaičių palivarko, kuris priklausė Bačiūnų dvarui, gyvenamojo namo pamatai

TRACEVSKIŲ GIMINĖ

STASĖ RAUDONIENĖ,
pedagogė, kraštotyrininkė, knygų autorė

Kartu su publikacijos autore skaitytojas turi retą galimybę pasigilinti į krašto istorijoje buvusios garsios giminės genealogiją, jos įrodymo dokumentus, archyvinis duomenis apie tuos didikus.

Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomi senieji dokumentai nukelia į Lietuvos praeitį: jų dėka galima sužinoti krašto didikų genealogiją ir suprasti, kaip gyveno mūsų protėviai.

Vieni tų dokumentų pasakoja apie Sidabravo kraštui nusipelnčius didikus Tracevskius – išrašas nr. 127 iš Vilniaus gubernijos Bajorų kilmės knygos apie Tracevskių iš Sidabravo giminės kilmę (*Lietuvos valstybės istorijos archyvas*. F. 391, ap. 7, b. 990, l. 122–124).

Giminės herbas (nupieštas originale) – *Niezgoda* (*Nesutikimas, Nesantaika*).

Dokumento surašymo data – tūkstantis aštuoni šimtai trisdešimt antrieji metai, birželio trisdešimtoji diena.

Jį surašant dalyvavo grafas Ignacijus Zabiela, Vilniaus gubernijos maršalka, Jo didenybės imperatoriaus rūmų atstovas, turintis komandoro ir riterio rangą, taip pat gubernijos deputatai: Juozas

Rimgaila iš Šiaulių ir iš Telšių Simplicijus Izdebskis; jie abu priimdavo sprendimus dėl bajorų kilmės.

Buvusios karališkosios kavalerijos poručikas Mateušas Tracevskis, Antano Tracevskio sūnus, pateikė duomenis apie senovinės Tracevskių šeimos kilmingumą. Taip pat ir prašymą, kuriame teigiama, kad Tracevskių šeima, remdamasi kilmingumo dokumentais, pateiktais Vilniaus kilmės deputacijoje, 1803 m. spalio 3 d. gavo dekretą dėl kilmės ir bajoriškos šeimos pripažinimo.

Matas Tracevskis nurodė, jog šiame dokumente yra praleisti keli šeimos tikros bajoriškos kilmės įrodymai, ir pateikė naujų tikslesniam dekreto dėl kilmės sudarymui. Kartu jis paaiškino, kad Tracevskių šeima iš Sidabravo nuo seniausių laikų turi bajoriškos šeimos privilegijas, žemes, vykdo viešosios tarnybos pareigas, turi *Nesutikimo, Nesantaikos* herbą, kuriame, pagal X. Gaspro Niesieckio III kronikų tomo 369 puslapio aprašymą,

„turi būti lanku į viršų pasaga, jos viduje strėlė, kurios galas nukreiptas tiesiai į apačią, per pasagos vidurį, nuo dešiniojo šono iki kairiojo, pervertas kardas auksine rankena, šalme trys pavo uodegos arba stručio plunksnos, o skydo laukas žydros spalvos“.

Prašančio asmens Mato Tracevskio senelis bajoras Mykolas Tracevskis iš Sidabravo, užsiimantis tiltų priežiūra ir konservavimu Upytės apskrityje, turėjo du sūnus – Jurgį ir Antaną Tracevskius, o visa tai įrodo: 1) 1763 m. spalio 21 d. išduoti Faniskos magdeburgijos aktai, pasirašyti rugpjūčio 4 d., ir Šiaulių apskrities teismo aktas apie lenkų karaliaus Augusto III suteiktą privilegiją Mykolui Tracevskiui iš Sidabravo, užsiimančiam tiltų priežiūra ir konservavimu; 2) Mykolo Tracevskio sūnų krikšto liudijimai: Jurgio 1731 m. balandžio 5 d. ir Antano 1737 m. birželio 17 d. iš Kupiškio parapijos bažnyčios, patvirtinti Romos katalikų Vilniaus vyskupijos.

Pirmasis Mykolo sūnus, Jurgis Tracevskis iš Sidabravo, turėjo Kražių dvarą Ukmergės apskrityje, 1779 m. kovo 29 d. įgytą iš Mykolo ir Juozo Petkevičių – žemė pripažinta Ukmergės apskrityje; akte nurodyti paveldėtojai trys sūnūs: Augustinas Ignatas, Antanas Stanislovas ir Simonas Juzefas. Tą įrodo Jurgio sūnų krikšto liudijimai: Augustinas Ignatas pakrikštytas 1773 m. rugpjūčio 1 d., Antanas Stanislovas – 1778 m. gegužės 3 d., Simonas Juozas – 1780 m. spalio 30 d.; dokumentai išduoti Panemunės parapijos bažnyčioje ir patvirtinti Romos katalikų Vilniaus vyskupijos.

1795 m. revizijos metu paminėtas tik Jurgis Tracevskis iš Sidabravo (buvo vedęs Petronėlę Vodzbūnaitę) su sūnumis: Augustinu, Antanu ir Simonu – jie užrašyti kaip nekilnojamojo turto – Ukmergės apskrities Vilkėnų dvarelio – bajorai. Tai paliudijo 1827 m. birželio 27 d. Vilniaus finansų skyriaus išduotas rezoliucijos nuorašas Nr. 697.

Jurgio sūnus Antanas užaugino Justiną Tomą, o šis – Antaną Zenoną. Yra krikšto liudijimai: 1827 m. spalio 21 d. Antano sūnaus Justino Tomo – gautas iš Kavarsko bažnyčios, ir Justino sūnaus Antano Zenono – iš Klovainių bažnyčios. Pastarasis datuojamas 1825 m. spalio 31 d. Pirmasis liudijimas patvirtintas Romos katalikų Vilniaus, antrasis – Žemaitijos vyskupijų.

Simonas Tracevskis, Jurgio sūnus iš Sidabravo, paliko tris sūnus: Juozą Adomą, 1806 m. kovo 24 d. įrašytą Pandėlio bažnyčioje, Aleksandrą Povilą, gimusį 1814 m. spalio 19 d., ir Joną Praną, gimusį 1820 m. sausio 27 d. Pastarieji krikštyti Vabalninko bažnyčioje – tie metrikai buvo pateikti žinybiniuose

išrašuose, patvirtintuose Romos katalikų Vilniaus vyskupijos.

Simono sūnus Juozas Adomas (gim. 1806 03 24) 1828 10 23 vedė Valeriją (gim. ~ 1810 m.). Jų sūnus Benediktas Ignatas (gim. 1829 m.) 1857 10 15 vedė Joaną. Jiems gimė Marijona, Ona, Juozas, Julijona ir Aleksandras. Pastarasis, gimęs 1867 m., 1893 11 09 vedė Oną. Jų palikuonys – Kazimieras, Marijona, Juozas, Teodora, Ona, Vincentas, Mamertas, Kazimiera (mirė maža) ir Adelė.

„Aleksandro Tracevskio sūnus Vincentas, gimęs 1905 m., 1932 metais susituokė su Liudvika Brazdžiūnaitė. Jų vaikai – Valerija (gim. 1936 m.), Jonas (gim. 1940 m.), Petras (gim. 1946 m.) ir šios medžiagos pateikėjas Kazys (gim. 1950 m.), kuris 1980 m. vedė Giedrę Valiukaitę. Jiedu užaugino 2 sūnus – Tomą (gim. 1981 m.) ir Rimą (gim. 1983 m.)“ (iš Kazio Tracevskio asmeninio archyvo).

Antrasis Mykolo sūnus, Jurgio brolis Antanas Tracevskis iš Sidabravo, 1775 m. sausį įgijo Burbiškių žemės valdą, kitaip vadinamą Jurgiškėmis, esančią Ukmergės valsčiuje, įgytą (parduotą) amžinos nuosavybės teise iš Mykolo ir Magdalenos iš Roščevskių (Roszczewskių) Vengelevskių (Węgielewski) ir susilaukė trijų sūnų: Mato, jau Anapilin išėjusių dvivardžio Tado Simono ir Juozo.

Įrodymas, jog Matas yra kilęs iš tėvo Antano, yra Kupiškio dekanų kunigo Gasparo Dulskio tų metų gegužės 24 d. išduotas liudijimas Nr. 87, jog dingo Antano sūnaus Mato gimimo metrika. Liudijimas patvirtintas Romos katalikų Vilniaus vyskupijos tų metų birželio 7 d. Juo teigiama, jog Matas buvo pakrikštytas Kupiškio bažnyčioje. Tą įrodo brolių krikšto metrika, įrašyta toje pat bažnyčioje: pirmoje eilutėje – 1763 m. spalio 16 d. Tado Simono ir antroje – 1766 m. kovo 16 d. Juozo Tracevskių, įvardytų kaip Antano sūnūs. Dokumentai pateikti iš minėtos bažnyčios knygų išrašų ir patvirtinti Romos katalikų Vilniaus vyskupijos.

Tas pats prašantysis Matas Tracevskis, Antano sūnus, atliko tarnybą buvusioje Lenkijos kariuomenėje ir pagal jam išduotą 1792 m. spalio 6 d. Lenkijos karaliaus Stanislovo Augusto nominaciją buvo pakeltas į Nacionalinės kavalerijos husarų brigados poručikus. Dabar, be tėvoninės Ukmergės valsčiuje esančios Burbiškių valdos, paveldėtos iš savo tėvo Antano, turi asmeniškai įgytą valdą, vadinamą Rukonimis arba Sidabravu, su Dziugonių, Miškių ir Rukonių kaimais, esančiais Upytės valsčiuje. Tai patvirtina 1814 m. rugpjūčio 26 d. parduotos Žadiškių seniūno ir jo žmonos Aleksandros iš Minsterių Ropovos amžinosios teisės, išduotos

Rukonių valdai – tam pačiam Matui Tracevskiui, Antano sūnui. Be to, šios teisės įrodo, jog jis yra Antano sūnus.

„Tūkstantis aštuoni šimtai trisdešimt penktais Viešpaties Metais, rugsėjo mėnesio penktą dieną, Sidabravo dvare labiau nuo senatvės nei nuo kokios kitos ligos, aprūpintas šv. Sakramentais, mirė bajoras Motiejus Tracevskis. Jis, bajorės Felicijonos Jusevičiūtės, likusios našle, sutuoktinis, turįs septyniasdešimt šešerius metus amžiaus nuo gimimo,

Šeduvos bažnyčios parapijietis, paliko dukterį Ksaverą. Jo palaikus kunigas Juozapas Rupeika, Žemaičių Katedros kanauninkas, Šeduvos klebonas ir Kavalierius, šių metų ir mėnesio septintą dieną palaidojo Sidabravo bažnyčioje“ (Lietuvos valstybės istorijos archyvas. F. 669, ap. 1, b. 1028, l. 397, nr. 103).

Mato sūnėnai – Juozas Adomas, Aleksandras Povilas ir Jonas Pranas, Simono Juozo sūnūs (ir Jurgio vaikaičiai); taip pat Justino sūnus Antanas

Autorės pateikta Tracevskių giminės herbo piešinio kopija

Zenonas, Antano vaikaitis ir Jurgio provaikaitis, paveldintis Krukonių tėvoniją Ukmergės valsčiuje; Dionizas Jurgis Tracevskis, Juozo sūnus, Antano vaikaitis, kaip kilęs iš protėvių, pagerbtų bajoriška kilme – visi jie nuolat naudojos ir naudojasi teisėmis bei privilegijomis, priklausančiomis bajorų luomui, ir niekur jokių (vyrišku) baudžiamos mokesčių nebuvo ir nėra apmokestinti.

Tracevskiai: Antano Zenono senelis Antanas, tėvas Simonas kartu su savo tėvu Jurgiu ir trečiuoju broliu Augustinu 1795 m. revizijos metu, kaip jau buvo minėta anksčiau, buvo įrašyti į bajorų luomą. Visa tai patvirtina 1832 m. birželio 18 d. Upytės maršalkos liudijimas Nr. 594 apie tiems patiems Tracevskiams, kilusiems iš Sidabravo, išduotus bajorystės dokumentus.

„Esant tokiems svariems senovinės kilmės bajoriško vardo įrodymams, mes: Gubernijos maršalka ir valsčiaus deputatai, pagal 1785 m. Diplomato taisyklės, suteiktas Maloningiesiems bajorams, laikydamiesi Valdančiojo Senato nurodytų ir Lietuvos Gubernijos Vyriausybei persiųstų taisyklių įsako, pripažįstame visus juos, konkrečiai: Antaną Zenoną, dvivardžio Justino Tomo sūnų, dvivardžio Antano Stanislovo vaikaitį, Jurgio provaikaitį; dvivardžio Simono Juozo sūnus Juozą Adomą, Aleksandrą Povilą ir Joną Praną, Jurgio vaikaičius; Mato, buvusios Lenkijos kariuomenės poručiko, sūnų Antaną ir dvivardžio Dionizo Jurgio sūnų Juozą, Antano vaikaitį, kilus iš vieno protėvio Mykolo Tracevskio iš Sidabravo Ukmergės valsčiuje esančių paveldimų valdų.

esančių paveldimų valdų. Pripažįstame ir skelbiame Tracevskius iš Sidabravo kaip kilmingą ir senovinę bajoriją ir juos, pagal 1801 m. gegužės 5 d. įsaką įrašytus į Vilniaus Gubernijos Bajorų knygą, registruojame.“ Vyko tai Bajorų kilmės deputacijos sesijoje, Vilniuje. Apie šio dekreto patvirtinimą Heroldo įsakyme nurodyta: „Jo Didenybės Imperatoriaus įsakymu pagal Vilniaus Bajorų Deputatų Susirinkimo rugpjūčio 11 d. raportą Nr. 421 ir išnagrinėjus pridėtus dokumentus apie Tracevskių giminės bajorišką kilmę Heraldijoje nustatyta: išnagrinėjus bylą pripažinti, kad Tracevskių giminės protėvis Mykolas Tracevskis Lenkijos karaliaus Augusto III privilegija 1761 metais buvo paskirtas Upytės valsčiaus tiltų prižiūrėtoju. Jam gimė sūnūs Jurgis ir Antanas. Jurgis įsigijo dvarą, kuris vadinamas Krukoniais, o Antanas 1775 metais – dvarą, vadinamą Burbiškėmis arba Jurgiškėmis. Kaip liudija dvasinių konsistorijų patvirtinti metrikai, Jurgiui gimė Augustinas Ignacijus, Antanas Stanislovas ir Simonas Juozas, su kuriais jis, Jurgis, pagal reviziją buvo įrašytas į bajorus ir minimas kaip Vilkėnų palivarko, kuriame įrašyti vienas vyriškos ir 4 moteriškos lyties asmenys, nuomos savininkas. Iš šių Jurgio sūnų, pagal Čakovų parodymus ir konsistorijų patvirtintus metrikus, Antanui Stanislovui gimė Justinas Tomas (turėjo sūnų Antaną Zenoną); Simonui gimė Juozas Adomas, Aleksandras Povilas ir Jonas Pranas, kurie valdė iš tėvo paveldėtą Krukonių dvarą.

Pagal Mykolo Tracevskio sūnaus Antano dokumentus ir parodymus bei patvirtintus dvasinių konsistorijų metrikus nustatome, kad jam gimė Matas, Tadas Simonas dvivardis ir Juozas, turintis sūnų Dionizą Jurgį – valdė jiems atitekusį dvarą, vadinamą Burbiškėmis arba Jurgiškėmis. Be to, kaip sako Lenkijos Karaliaus Stanislovo Augusto 1792 metų privilegija, Matas tarnavo Liaudies kavalerijos 1-ojoje husarų brigadoje ir už nuopelnus gavo poručiko laipsnį. Šioje privilegijoje jis kilmingasis ir, be paveldimos dalies, turi Burbiškių dvarą su valstiečiais – dvaras vadinamas Rukonimis arba Džiugonimis. Todėl Vilniaus Bajorų Deputatų Susirinkimas nutarė įrašyti Tracevskių giminę į kilmės knygos 1 dalį prie tikrųjų bajorų. Nutarimas grindžiamas dokumentais, remiantis įteikto Bajorystės rašto 92 straipsnio taisyklėmis.

1832 m. gruodžio 31 d. (originalą pasirašė:) Heraldmeisterio pavaduotojas G. Peortis, einantis sekretoriaus pareigas Germanas, sekretoriaus padėjėjas A. Magteris.

Šis įrašas jo prašymu išduodamas bajorui Aleksandriui, Simono Tracevskio sūnui, pagal liepos 28 d. rezoliuciją, išaiškinus Bajorų susirinkimo antspaudą, 1838 m. liepos 30 d.“

Vilniaus gubernijos maršalka, valstybės patarėjas komandoras ir riteris; parašai.

Parengta ir pateikta pagal Kazio Tracevskio medžiagą.

Šaltiniai

Išrašas iš Vilniaus gubernijos Bajorų kilmės knygos apie Tracevskių iš Sidabravo giminės kilmę Nr. 27, 1832 m. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*. F. 391, ap. 7, b. 990, l. 122–124.
Tracevskis, Kazys. *Asmeninis archyvas*.
Tracevskių šeimos genealoginė lentelė. *LVIA*. F. 391, ap. 1, b. 1063; ap. 7, b. 990; ap. 8, b. 2563.
Tracevskių giminės herbo *Niezgoda* aprašymas. *LVIA*. F. 391, ap. 8, b. 2568, l. 107.

Titulinėje Radviliškio viešosios bibliotekos nuotraukoje – Sidabravo Švč. Trejybės bažnyčia, kurią pastatė Matas Tracevskis

Straipsnis bus spausdinamas autorės sudaromoje monografijoje „Naujamiestis“, kurią išleis „Vermės“ leidykla

MATAS TRACEVSKIS IR SIDABRAVAS

Didikų Tracevskių giminė neatsiejama nuo dabartinio Radviliškio rajono vietovių istorijos. Matas Tracevskis čia valdė Rukonių (Rokonių) dvarą. Kaip nurodo šaltiniai, jį įsigijo iš Teodoro ir Aleksandros (Mister) fon Ropų 1792 m. Dvaro sodyboje buvo rūmai, pieninė, jaučiais sukamas malūnas, ledainė, kiti pastatai. Radviliškio rajono Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio archyve saugoma Rokonių buvusio dvaro sodybos inventORIZACIJOS medžiaga, sudaryta 1991 m., liudija, kad jau tada iš daugelio tų pastatų bebuvo likę

griuvėsiai, pamatų liekanos. Šiandien Šeduvos seniūnijai priklausantys Rokoniai – kaimas prie geležinkelio ruožo Šeduva–Panevėžys, 15 km į pietryčius nuo Šeduvos. Šiauriniu jo pakraščiu teka Kurys. Rokonių kaimynai – Laba, Butėnai, Daukantai, Vaižgai, kiti kaimai.

Ne taip toli ir Sidabravas – miestelis, dabartinės Sidabravo seniūnijos centras, esantis apie 13 km į pietryčius nuo Šeduvos. Vietovė, už savo pradžių turinti būti dėkinga būtent Tracevskiams.

Kaip tvirtina įvairūs šaltiniai, artimiausi maldos namai – Šeduvos ir Naujamiesčio – nuo Sidabravo buvo atitolę, todėl 1829 m. Rukonių (Rokonių) dvaro savininkas Matas Tracevskis nusprendė bažnyčią pastatyti čia. Ne tik bažnyčią, bet ir kleboniją, jos ūkinius statinius, špitolę, kita. Ant Kiršino upelio kranto buvo įkurtos parapiinės kapinės. Jose daugiausia laidoti lenkų kilmės mirusieji – turtingesni apylinkių gyventojai. Neturtingieji anuomet amžinojo poilsio atguldavę kapinėse už kaimo. Bažnyčios šventoriuje M. Tracevskis pasirūpino pasodinti baltųjų tuopų, nuo kurių lapų sidabrinės spalvos buvo mėginama kildinti iš pradžių Sidabravo kalno, paskui ir pačios gyvenvietės pavadinimą, kaip vieną iš galimų variantų (kitur minima, kad taip pavadinta dėl gauruotųjų poavižių – ten augusių irgi sidabrinio atspalvio žolių, dar kitur – kad dėl netolimų upelių Padavas ravas, Spadavas vardų arba kad tas vietovardis atsineštas iš teritorijų, dabar priklausančių Baltarusijai, o pagal padavimus – kad dėl sidabrinų pinigų). Beje pavadinimo kilmės nuo augalų versijai antrintų ir tai, kad kraštiečio dailininko Arvydo Každailio sukurtame, 1999 m. Lietuvos heraldikos komisijos patvirtintame žaliame Sidabravo herbe pavaizduotas sidabrinis medis.

Pastačius bažnyčią, aplink ją, už vadinamo Sidabravo kalno, į Miškių kaimo pusę, kur dabar yra Vaižganto gatvės pradžia, žmonės pradėjo statyti namus, kurtis ilgesniam laikui (remiamasi *Voruta*, 2014, Nr.14 (804) – www.voruta_14_epastas3.pdf). Tiesa, teigiama, kad Mato Tracevskio laikais prie bažnyčios buvusios tik dvi gryčiukės (Žukas, Vladas. *Prisiminimų puslapiai. Vaikystės krašte*. V., 2000 m.), tačiau ilgainiui jų vis daugėjo, formavosi gyvenvietė, miestelis.

Minėtame interneto šaltinyje randame platėlesnę nuorodą apie jau minėtą buvusio Rukonių dvaro savininko Sidabravui duotą pavadinimą: „Vaikystės vietų ilgesys ir noras jas pagerbti paskatino M. Tracevskį atsinešti iš tenai ir vietovardį SZCZODROBO ir jį įrašyti pastatytos bažnyčios

Memorialinės lentos Tracevskiams Sidabravo bažnyčioje. 1996 m. Egidijaus Prascevičiaus nuotraukos

pavadinimo geografinėje dalyje. Dar kažkas prie jo pridėjo lenkišką galūnę -wo. Ir taip dokumentuose atsirado ZCZODROBOWO.“

Aiškinama, kad XX a. pradžioje Sidabrave kunigavęs Juozas Tumas-Vaižgantas parapijoje uoliai siekė atgaivinti, stiprinti lietuvių, lietuvinčių pavadinimus, tarp jų – ir šios gyvenvietės, dažnai įvardydamas ją ne kaip Szczodrobowo, o kaip Miškių Sidabravą. Ten gyvenusiems lenkams tai nepatiko ir jie pradėjo skųstis. Iš jau minėto šaltinio aišku: „Po lenkiškų kryptų rodyklių pakeitimo į lietuviškas prie Vabalių kryžkelės vyskupas J. Tumą-Vaižgantą iš SIDABRAVO iškėlė.<...> Lietuviškas SIDABRAVO Švč. Trejybės bažnyčios pavadinimas įteisintas tik po 1918 m. Lietuvos Nepriklausomybės pirmojo atgavimo.“

Tai atsispindi ir užrašytame pasakojime, kurį žurnalui, kaip ir kita ką, iš savo fondų atvėrė Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis: „Pasakojama, kad bažnyčią pastatęs dvarininkas Mataušas Tracevskis, buvęs Rukonių dvaro savininkas. Šis pasakojimas surištas su Napoleono žygiu į Rusiją 1812 m. Po nesėkmingo Napoleono

žygio jo kariuomenė ligų, bado ir kitokių nelaimių varginama, būriais bėgusi atgal per Lietuvą. Kaip tik vienas toks prancūzų būrys kartą užsukęs į Rukonių dvarą, kuris randasi du kilometrai nuo Sidabravo. Minėtą dvarą tada valdęs minėtas Tracevskis. Jis buvęs stambus ir įžymus didikas, anksčiau ėjęs net maršalkos pareigas ir prijautęs rusams. Prancūzai apsistoję jo dvare ir apsinakvoję jaujoje. Naktį dvarininkas pagrobęs prancūzų visą vežamą turtą, užrakinęs jaujos duris ir padegęs pačią jaują. Visi Napoleono kariai (apie 200–300 žmonių) žuvę ugnyje. Dėl minėto įvykio dvarininkas niekaip negalėjęs nurimti. Po kelerių metų Tracevskiems prasidėjusios nelaimės. Vienas brolis išėjęs iš proto, kitą kankinusi sąžinė. Matas Tracevskis, norėdamas nuraminti sąžinę, pradėjęs statyti bažnyčias. Sakoma, kad jis pastatęs Dambavo ir Dapšionių bažnyčias (Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio darbuotojų teigimu, Dapšionių bažnyčią statė ne Tracevskis, o Pereščiakai, – red. past.). Tačiau dvarininko sąžinė nenurimusi. Tada jis nutaręs pastatyti bažnyčią ant Kiršino kranto. Tam tikslui jis išskyręs 16 ha žemės.

Sidabravo bažnyčios vidus. 1996 m. Egidijaus Prascevičiaus nuotrauka

Manoma, kad ši žemė, kurioje įsikūręs Sidabras, buvusi Tracevskių. 1829 m. pastatė bažnyčią. Tai liudija ir bažnyčioje įmūryta marmurinė lenta. Vėliau buvo pastatyta akmeninė smuklė dabartinio mokyklos bendrabučio vietoje. Įkurtą kaimelį norėjo pavadinti Rukonimis, tačiau dauguma gyventojų nesutiko. Pastatęs šią bažnyčią, Tracevskis pareiškė: „S bogom ščiot zsrobilam“ („Su Dievu sąskaitas suvedžiau“). Taip nuo to laiko vietą prie bažnyčios imta vadinti Ščiodabrava. Kiti mano, kad Sidabravo vardas kilęs nuo žodžių „ščiodry človek“ (*dosnus žmogus*), mat Tracevskis bažnyčios statyboms mokėjęs sidabru. <...>

Senoji Mato Tracevskio pastatytoji Sidabravo bažnyčia, laikui bėgant, aišku, keitėsi. Kaip rašoma Monikos Tamošiūnaitės straipsnyje „Sidabravo bažnyčios istorija“, 1858 m. bažnyčia buvo padidinta, ji tapo Šeduvos parapijos filija. Ilgainiui buvo patvirtintas zakristijos ir koplyčios priestatų projektas,

kurį įgyvendinus, atnaujinti ir altorių paveikslai. „1939 m. išdažytas bažnyčios vidus, įrengti vargonai. Šventoriuje stovi mūrinės Kryžiaus kelio stočių koplytėlės; aptverta akmenų mūro tvora.

Nepriklausomybės metais Sidabras priklausė Naujamiesčio valsčiui. Tada Sidabravo kuratu buvo kun. Mykolas Vembrė. Po Antrojo pasaulinio karo bažnyčią remontavo klebonas Pranciškus Masilionis. Bažnyčios šventoriuje palaidoti Sidabravo klebonai: Pranciškus Masilionis (1902–1981), Mykolas Sedlickas (1909–1970; 1949–1955 m. buvo kalinamas), Leonardas Skardinskis (1916–1989).

1858 m. dvarininkui A. Jankevičiui pristačius prie bažnyčios akmens mūro priestatą, jame buvo įrengta koplyčia (6x7,5 m.), kurioje pastatytas Jėzaus Nukryžiuotojo altorius. <...>

Pokario metais kurį laiką Sidabravo kuratu buvo kun. Liudas Povilonis (vėliau vyskupas). 1946 09 17 jis apie Sidabravo bažnytelę šitaip rašė: „Stovi ir dabar

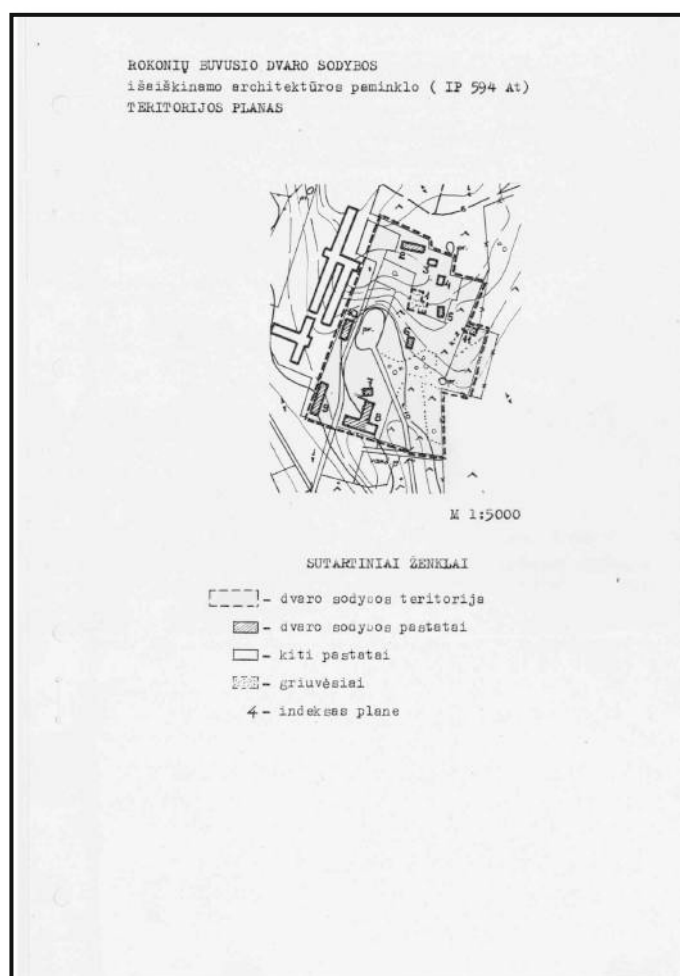

Buvusi Sidabravo klebonija. Manoma, kad statyta Mato Tracevskio, pagal išplanavimą – XIX a. Fotografavo Klemas Jankūnas 1996 m. Iš Daugųvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio archyvo bylų

Sidabravo bažnyčia kukli, paprastutė. Nevilioja praeivio ji savo grožiu, bet gali kiekvieną žavėti savo paprastumu, savo tuo nuostabiu jaukumu, kuriuo, paprastai pasižymi bažnytkaimių Dievo namai. Antrą šimtmetį iš jos plinta žmonių maldos, kuriomis tarsi pritaria švelnūs vargonų balsai ir tylus Kiršino čiurlenimas, liedamasis su topolių ošimu į bendrą visos gamtos malda, kyla prie Kūrėjo sosto.“

Sidabravo Švč. Trejybės bažnyčia šiandien saugo savo ilgametę istoriją, jos įkūrėjų, vėlesnių

puoselėtojų ir rėmėjų vardus. Ji – parapijos centras, aplinkinius gyventojus vis sutraukiantis maldai, iškilmingoms krašto šventėms, reikšmingų įvykių paminėjimams. Čia ne kartą šv. Mišias laikė iškilūs dvasininkai, čia lankėsi garbūs kraštiečiai, kiti sidabraviečių svečiai, šios bažnyčios geradariai net iš užsienio šalių. Kaip sako patys parapijiečiai, ir džiaugsmo, ir liūdesio valandomis juos draugėn suveda jų maldos namai – iškalbingas krašto praeities paminklas.

Buvusio Rokonių dvaro sodybos planas

Nuorodos			
EKSPLIKACIJA			
Indeksas	Buvusi pastato funkcija	Esama pastato funkcija	Pastatos
<u>Dvaro sodybos pastatai</u>			
1	Rūmai		Griuvėsiai
2	Arklidės	Sendėlis	Rekonstruotas
5	Tvartas		Griuvėsiai
6	Lėdainė		Frontonas perstatytas 1927 m.
7	Pieninė ir malūnas	Ūkinis pastatas	Malūnas sukamas į senąsias. Agriuvęs.
8	Tvartas	Tvartas	Su pienine - malūnu suvienytas akmenų tvora. Sudarė uždarą kiemą.
9	Deržinė	Deržinė	
10	Svirnas	Sendėlis	1837 m. statytas
11	Kluonas		Išlikę pamatai
<u>Kiti pastatai</u>			
3	Pirtelė		Atkelta
Išvada: Apnykusi buv. dvaro sodyba			
PLANĄ SUBARĖ: Paminklų restauravimo projektavimo instituto architektė (parašas) S. Domenskienė,			
Valstybinio žemėtvarkos instituto Kėstotvarkos ir želdynų projektavimo sektoriaus architektas (parašas) D. Kitojus,			
Nuorodos tikras			

Buvusio Rokonių dvaro sodybos pastatų eksplikacija.
Abi nuotraukos – iš Daugyvenės kultūros istorijos
muziejaus-draustinio
archyvo bylų

Parengė Gražina Dunauskienė

MINDAUGAS BRIEDIS,
kraštietis, istorikas

Šeduvos miestą anksčiausiai dabar žinomuose rašytiniuose šaltiniuose mini vienas seniausių dokumentų – „Šeduvos bažnyčios aprūpinimas 1529...”. Jame, pasirašytame Lietuvos kunigaikščio Žygimanto II, arba Žygimanto Senojo, randami trijų apleistų vietinių Šeduvos žemių – Remeikovčiznos, Girdviliškio ir Kimonkiškio, priskirtų Šeduvos bažnyčiai, pavadinimai. Beje, šiuo aktu didysis kunigaikštis bažnyčios išlaikymui skiria *kapčiznos* (gėrimo) mokestį už pardavinėjamą alų ir midų trijose karčiamose, priklausančiose Andriušiui ir

24

duomenų apie Šeduvos gyventojus ar bent kitus miesto pastatus. Taigi, kas žinoma apie pirmąją Šeduvos bažnyčią ir ankstyvąją gyvenvietę?

Žinoma tikrai nedaug: kad pirmoji medinė bažnyčia buvo pastatyta ir stovėjo dešiniajame Niauduvos upelio krante, ant Kotiško kalnelio, prieš buvusius kunigaikščio dvaro rūmus kairiajame Niauduvos krante. Šalia bažnyčios buvo kapinės, o tuometinis miesto centras ir pagrindiniai pastatai, tikėtina, turėjo būti išsidėstę taip pat netoli bažnyčios. Kotiško kalnelis galėjo būti pirmasis tuometinės Šeduvos aglomeracijos centras. Deja, platesnių rašytinių žinių iš šios miesto vietos nėra, archeologinių tyrimų čia taip pat nebūta, nes vieta yra pakankamai tankiai užstatyta gyvenamaisiais namais. Netiesiogiai apie miestelio gyventojus, jų skaičių gali byloti tik tas faktas, kad 1542 m. Šeduvoje buvo įsteigta parapinė mokykla prie bažnyčios, vadinasi, atsirado jos poreikis. Šių duomenų pagrindu įmanoma daryti prielaidą, kad mokykloje galėjo mokytis nuo 20 iki 50 mokinių, tad manytina, jog preliminarai Šeduvoje tuo metu gyveno nuo 400 iki 700 gyventojų. Įvairūs istorijos tyrinėtojai, rašę apie Šeduvą, mini, kad 1554 m. miestelyje veikė net 93 alinės. Skaiciuojant, kad alinės paprastai tuo metu būdavo įrengiamos gyvenamuosiuose namuose, vieną jų dalį skiriant ūkinei veiklai, o kitą – šeimos gyvenimui, tikėtina: Šeduvoje 1554 m. buvo 100–150 gyvenamųjų statinių. Vien pastatuose, kuriuose veikė alinės, galėjo gyventi nuo 500 iki 900 asmenų, žinant minimo laikmečio gausias šeimas, kurias vidutiniškai sudarė mažiausiai 5–7 žmonės. Labai gaila, jog istoriniai dokumentai nemini kitų pastatų, o vien gyvenamuosius ir viešuosius, todėl negalima nustatyti ir pagrįsti tikslaus to meto gyventojų skaičiaus. Įvertinus išdėstytus argumentus, galima manyti, kad tas skaičius 1554 m. siekė apie 1 000. Pirminių rašytinių ar netiesioginių antrinių duomenų apie gyventojų skaičių Šeduvoje neaptinkama iki pat XVII a. pradžios.

1631 m. T. Makovskio braižytame ir Amsterdame leistame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) žemėlapyje randame pirmą kartą žemėlapiuose pažymėtą Šeduvą (*Sadow*). Žemėlapių rengimo iniciatorius buvo Mikalojus Kristupas Radvila (Našlaitėlis), anot šaltinių, parengiamiesiems darbams vadovavęs net nuo 1590 m. Yra pagrindo teigti, kad pirmasis minimo žemėlapių leidimas pasaulį išvydo 1603 m., tačiau iki mūsų dienų išliko kitų leidimų egzemplioriai. Žemėlapyje randame pavadinimą *Sadow* (pateiktoje

ilustracijoje apibrėžta). Taip išspausdintas dabartinės Šeduvos vardas, pažymėtas sutartiniu ženklu „Oppidum“, kuris lotynu kalboje reiškia miestą. Deja, apie gyventojų skaičių nieko negalime spręsti nei iš sutartinių, nei kitokių ženklų.

Savo augimo ir žydėjimo laikotarpį, kaip rodo išlikę duomenys, Šeduva išgyveno XVII–XVIII a. Tuo laiku miestelis priklausė Trakų vaivadijai bei Upytės pavietui. Šeduvoje tada kryžiuosiai prekybiniai keliai, vedantys iš Vilniaus ir Kauno į Rygą, iš Daugpilio per Šiaulius į Baltijos pajūrio uostus. Ši puiki aplinkybė padėjo miesteliui ekonomiškai išaugti, tai, savaime aišku, buvo susiję ir su prekybos bei verslo plėtra, su gyventojų skaičiaus augimu. Yra duomenų, jog Šeduvoje 1654 m. buvo 203 gyvenamieji namai ir 113 karčiamų, kai tuo metu Panevėžyje priskaičiuota tik 130 namų, apytikriai 600 gyventojų. Visų gyvenamųjų namų skaičių Šeduvoje padauginus iš 5 ar 6 (tuomet šeimų būta gausių), galima daryti prielaidą, jog Šeduvoje gyveno 1580–1898 gyventojų.

Apie tautinę sudėtį irgi galima spręsti, tik pasitelkus istorines žinias bei logiką. Pirmieji teisiniai aktai, minintys ne vien lietuvius, bet ir kitataučius – dažniausiai žydus, buvo Vytauto paskelbtos privilegijos Trakų žydams 1388 m. birželio 24 d., Bresto (Brastos) – 1388 m. liepos 21 d. Vėliau (1388–1389 m.) privilegijos buvo suteiktos Gardino, Lucko, Voluinės, Vladimiro žydams. Vytauto privilegijomis žydų bendruomenės tapo pavaldžios tik didžiajam kunigaikščiui arba jo vietininkui, o žydai – laisvaisiais gyventojais. Iš privilegijų matyti žydų verslai: palūkininkavimas, prekyba (privilegijoje nėra duomenų apie žydus amatininkus arba žemdirbius). Už privilegijas ir teises žydai mokėjo didžiajam kunigaikščiui mokesčius. XVI a. pradžioje LDK gyveno apie 6000, o XVI a. viduryje – apie 10 000 žydų.

Dauguma žydų kilmės asmenų neturėjo teisės ir negalėjo užsiimti žemdirbyste ar įsigyti žemės, tad logiška, kad prekybininkais ir karčiamų savininkais nuo seno galėjo būti daugiausia žydai. Iš to, kas aptarta, galime tvirtinti, kad Šeduvoje jau 1654 m. šalia lietuvių (tiksliau – randama žinių, kad gyventojai save laikė žemaičiais) jau gyveno dalis žydų. Mat, įvertinus tuomet miestelyje buvusį karčiamų skaičių, jų savininkų lietuviškajai gyventojų daliai tikrai nepriskirsi. Juo labiau kad lietuvių savininkų verslas ir prekyba pradėjo plisti tik XX a. trečiajame dešimtmetyje.

Kitas aktualus klausimas – koks skirtingų tautų gyventojų santykis miestelyje tuomet buvo? Tai

galima pabandyti paskaičiuoti. Pasitelkus jau minėtą metodiką, padauginus karčiamų skaičių iš 4 ar 5 asmenų, aptariamuoju laikotarpiu Šeduvoje galėjo gyventi 452–600 asmenų, išpažįstančių judaizmą, tai yra žydų, likę iš numanomų 1580–1898 gyventojų, apie 1200, galėjo būti priskiriami krikščionims, o didžiausia dalis, labiausiai tikėtina, – Romos katalikų tikėjimo išpažinėjams. Dabar sunku pasakyti, kiek iš jų buvo lietuvių, kiek lenkų, kiek vokiečių, rusų ir kitos kilmės asmenų, bet kad tokių būta, liudija faktai, išlikę statistiniai duomenys apie Šeduvos ir kitų miestų gyventojus.

<i>Miestai/metai</i>	1667m.	1738m.	1765m.	1789m.	
				Iš viso:	žemdirbių
<i>Šeduva</i>	-	187	-	214	133
<i>Biržai</i>	98	96	156	-	-
<i>Baisogala</i>	-	5	-	-	-
<i>Kėdainiai</i>	345	213	-	-	-
<i>Kernavė</i>	-	6	-	49	45
<i>Jurbarkas</i>	-	18	-	60	48
<i>Raseiniai</i>	-	-	99	154	45
<i>Šiauliai</i>	-	187	-	90	18

1 lentelė. Lietuvos miestų kiemų skaičiaus dinamika pagal iliustracinius 1667, 1738, 1765, 1789 m. inventorius

Iš pateiktos statistinės informacijos matome, kad 1738 m. pagal kiemų skaičių Šeduva užima antrą vietą po Kėdainių, savo dydžiu prilygdama Šiauliams. Apmaldau, kad autoriui doc. dr. V. Kryževičiui nepavyko rasti rašytinės informacijos apie kiemų skaičių Šeduvoje 1667 m. Iš pateiktų duomenų, naudojantis anksčiau jau naudota skaičiavimo formule, galima preliminarai nustatyti, kad XVIII a. pradžioje (1738 m.) Šeduvoje gyveno

aiškiai rodo miesto vystymosi chronologiją nuo pirminių žinių apie jį XVI a.

Dar didesnius plėtros mastus Šeduva pasiekė XVIII a. pabaigoje. Fiksuotas išaugęs gyvenamųjų kiemų skaičius iki 214 (1789 m.). Galėtume skaičiuoti, kad kiekviename jų buvo 6–7 asmenys, tad apytikriai visas miesto gyventojų skaičius galėjo siekti 1300–1500. Tai patvirtina ir Šeduvos miestelio planas bei užrašai apie gyventojus iš 1787–1791 m., kur matyti susiformavęs religinis katalikų centras, bažnyčia (*dom*) bei miesto centras su pagrindine – turgaus – aikšte bei su iš jos išsišakojančiomis keturiomis svarbiausiomis gatvėmis, kuriose buvo miestelio gyventojų namai. Gaila, kad dėl dokumento rankraštinės rašysenos specifikos (dokumentas sudarytas lenkų kalba) labai sunku išsiaiškinti, kokie yra įrašai apie gyventojus, tačiau plane galima išskirti Niauduvos upelį, kai kuriuos gatvių pavadinimus bei miestelį supančių laukų priklausomybę savininkams.

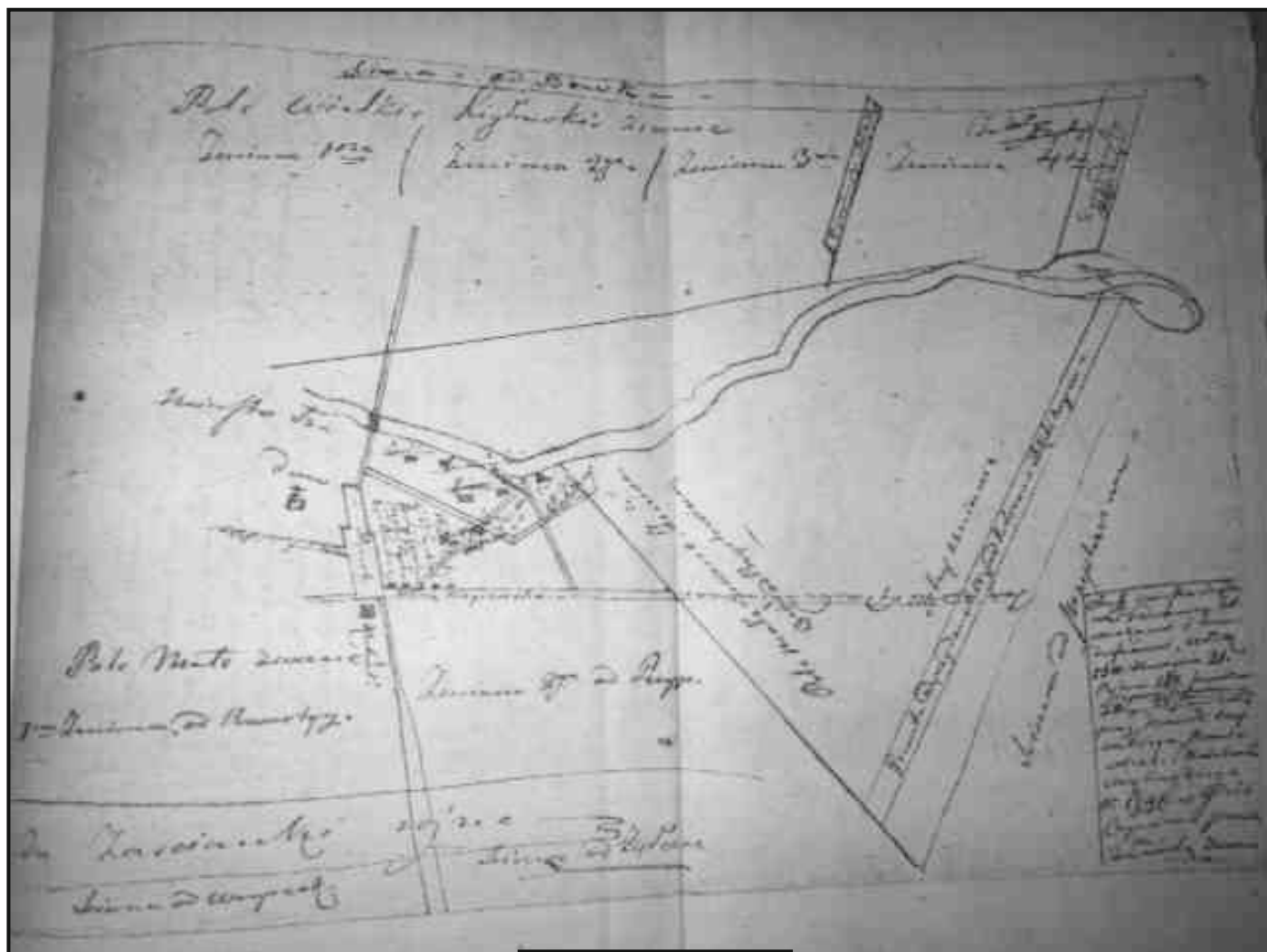
Randomi statistiniai duomenys apie gyventojus rodo, kad XVIII a. pabaigoje 60 procentų Šeduvos gyventojų sudarė žemdirbiai, o likusieji, matyt, buvo susiję su prekyba ir amatais. Pažymėtina, kad minimu laikotarpiu Šeduva tarp visų surašytų miestų ir miestelių gyventojų lyderiavo pagal kiemų skaičių, o tai byloja apie jos ekonominį pajėgumą bei svarbą tuometiniame šalies ūkyje. 1871–1873 m. pro Šeduvą buvo tiesiamas Šiaulių–Daugpilio geležinkelis, kuriame, tikėtina, dirbo dalis Šeduvos gyventojų, miestelyje galimai gyveno geležinkelio specialistai ar inžinieriai, kurių dauguma – rusai.

<i>Miestas</i>	Iš viso:		Šventikai		Dvarininkai		Pirkliai		Miestiečiai		Kaimo sl.		Karinis sl.		Užsieniečiai	
	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.	Vyr.	Mot.
<i>Šeduva</i>	2236	1933	9	7	40	34	10	17	2118	1833	-	-	39	11	3	4
<i>Vidžiai</i>	2708	2904	10	10	200	197	7	4	2318	2477	67	92	103	120	20	23

2 lentelė. Gyventojų skaičius Šiaulių apskrities miesteliuose 1888 m.

apie 1000 gyventojų. 1779 m., anot Lietuvos edukologijos universiteto istorijos profesorės R. Ragauskienės, „Naujojo Panevėžio gyventojų skaičius svyravo tarp 600–800 gyventojų. Tai buvo miestelis, kurį Šeduva ir Šiauliai gyventojų skaičiumi lenkė maždaug dvigubai“. Vadinasi, Šeduvoje 1779 m. galėjo gyventi nuo 1200 iki 1300 gyventojų, tai

Lentelėje nr. 2 matoma statistika, kuri veik šimtu metu vėlesnė (1888 m.) nei jau aptartas miestelio planas, tačiau, vadovaujantis ja, galima aprėpti ir suskaičiuoti XIX a. Šeduvos gyventojų sluoksnius, jų atstovus bei užsiėmimus. Tuo laikotarpiu pagrindinį miesto gyventojų sluoksnį sudarė miestiečiai, čia, matyt, būta gana stambių pirklių bei dvarininkų.

Šeduvos miestelio schema „Sciman od...“ („Plan mestečka Šeduva. Zpiski o ulicach i žiteliach mestečka Šeduva 1787–1791 god“)

Labai įdomu, kad mieste nėra registruota kaimo sluoksnių atstovų. Iš lentelėje pateiktos statistikos galima daryti tokią prielaidą: Šeduva minimu laikotarpiu išlaikė savo tikrąją miesto prigimtį, būdama regiono prekybos ir amatų centru. Reikia pastebėti statistiškai, kad miestelyje tada gyveno ir kariškių, užsieniečių. Pastarieji galėjo būti užsienio prekybinių atstovybių, prekybinių susivienijimų atstovai, kuriems, tikėtina, Šeduva buvo svarbi tarpinė vieta prekybiniuose ryšiuose su kaimyniniais kraštais. Analizuojant Šeduvos gyventojų skaičiaus dinamiką, svarbu akcentuoti, kad, laikui bėgant,

gyventojų skaičius augo ir gana sparčiai. Tai įrodo XIX a. devintojo dešimtmečio pabaigos duomenys, fiksuoti 1888 m. išleistame carinės Rusijos leidinyje „Pamiatnaja knyžka Kovenskoj gubernii na 1889 god“.

Tai – tuometinių Lietuvos provincijos miestų, neturėjusių valstybinio miesto statuso, gyventojų statistiniai duomenys. Bendras Šeduvos gyventojų skaičius, lyginant 1888 ir 1889 m., yra pasikeitęs nuo 3569 iki 4004. Miestelyje nėra fiksuota valstiečių luomo (kaimo sluoksniu) atstovų, o miestiečiai sudaro net 97 nuošimčius gyventojų vyrų bei moterų

Miestas	Iš viso:		Šventikai		Dvarininkai		Pirkliai		Miestiečiai		Kaimo sl.		Karinis sl.		Užsieniečiai	
	Vyr.	Mot.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.
Šeduva	1978	2026	9	7	41	41	9	5	2850	1928	-	-	51	13	18	21
Kaunas	29946	24288														
Telšiai	5564	5568														
Šiauliai	11629	10275														

3 lentelė. Gyventojų skaičius kai kuriuose miestuose 1889 m.

nuo viso miestelio gyventojų skaičiaus. Tai liudija, kad Šeduva išlaikė nerašytą miesto, kaip prekybos ir amatų centro, prigimtį. Pagal statistinius duomenis iš visų miestelio gyventojų išsiskiria gausus dvarininkų ir pirklių luomas, tikėtina, to meto stambūs prekeiviai, galbūt didmenininkai arba urmininkai, nes iki XXI a. yra išlikę keletas senų urmo prekių sandėlių. Duomenys apie dvarininkus nurodo, kad Šeduvoje, matyt, buvo ir tinkamų pastatų dvarininkams gyventi, tai yra nors mažų, bet rūmų. Mieste abiem minėtiniais laikotarpiais aptinkami ir surašyti kariniam sluoksniui atstovaujantys asmenys, vyrai bei moterys. Verta priminti, kad Šeduvoje, kaip

Lietuvos miestai, miesteliai ir kaimai, apgyvendinti žydų XIX a. Žemėlapis fragmentas

ir visos Lietuvos strateginiuose objektuose, patekusiųose į carinės Rusijos valdžią, po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo (1795 m.) buvo įkurdintos nedidelės carinės kariuomenės įgulos, dažniausiai raitininkai, ulonai. Tai įrodo ir iki 1940 m. buvusi Ulonų gatvė, kuri savo pavadinimą Šeduvoje gavo nuo jos gale kažkada buvusio caro ulonų dalinio. Tad statistika ir byloja apie karinio sluoksnio buvimą, o įvertinant tai, kad kariai keliaudavo iš vienos vietos į kitą su savo šeimomis bei manta, šiame sluoksnyje statistiškai randame surašytų ir moterų, kurių Šeduvoje gyventa su savo vyrais kariais.

Analizuojant Šeduvos miestelio gyventojų dinamiką, būtina atkreipti dėmesį, kad miestelis nuo savo įkūrimo pradžios tikrai nebuvo vienatautis, tačiau vėliau jis kaip ir visi Lietuvos miesteliai ir miestai, palaipsniui tapo ryškiai daugiataučiu.

Prisiminkime, kad mūsų valstybės teritorijoje pati sostinė Vilnius ir kiti miestai kūrėsi LDK kunigaikščių privilegijų toms gyvenvietėms pagrindu, kurios kvietė į Lietuvą iš įvairių valstybių specialistus – amatininkus, pirklius, laisvuosius menininkus. Tad Šeduvoje, kaip ir daug kur kitur, dominavo žydai, kurie, negalėdami užsiimti žemdirbyste ir įsigyti žemės, negyveno kaimuose. Remiantis žemėlapiu, įvardytu „Žydų Lietuva. Lietuvos miestai, miesteliai ir kaimai, apgyvendinti žydų XIX amžiaus pabaigoje“, išleistu Tarptautinės komisijos nacių ir sovietų okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti, sudarytu 1897 m. carinės Rusijos gyventojų surašymo duomenų pagrindu, Šeduvos mieste (jidiš kalba tai būtų *Shadeve*) minimu laikotarpiu net 58 procentai visų gyventojų buvo žydai. Žydų enciklopedijos, išleistos 1906–1913 m. Sankt Peterburge („Еврейская энциклопедия в 16 томах. 1906–1913“. С. Петербург, 15 т., 902 стр.), duomenimis, Šeduva Žečpospolitos laikais (1569–1795 m.) priklausė Upytės pavieto Trakų vaivadijai. Tai buvo miestelis, kuriame veikė kahalas (kahālas (hebr. k. *kahal* — susirinkimas, bendruomenė, R. Europoje (XIV–XIX a.) – žydų bendruomenės savivalda ir pati bendruomenė), o jį sudarė net 508 žydai. Anot leidinio, 1847 m. Šeduvos žydų bendruomenę sudarė 1211 asmenų, o 1897 m. pagal carinės Rusijos gyventojų surašymą miestelyje gyveno 2513 žydų tarp 4474 visų tuometinės valdžios Šeduvoje surašytų gyventojų.

Remiantis carinėje Rusijoje publikuotu „Enciklopediniu žodynu“ (originalo kalba tai – „Энциклопедический словарь“. Санкт-Петербург, 1903, 39 т., стр. 94), taip pat galima rasti kai kurių įdomių staistinių duomenų apie tuometinės imperijos miestų ir miestelių gyventojus. Pagal tą šaltinį Šeduvoje 1902 m. gyveno 4537 asmenys, iš jų 2008 vyrai ir 2529 moterys. Šeduvos miesto gyventojų pagrindinę dalį sudarė žydai, kurių tada ten gyveno 2695, kiti 1612 asmenų buvo lietuviai, save laikę katalikais. Leidinyje randama žinių, jog mieste veikė dvi šventovės – Romos katalikų, statyta 1640 m., ir stačiatikių, taip pat nurodoma, kad miestelyje buvo veikianti mokykla. Pagal pateiktus Šeduvos demografinės raidos istorinius ir surašymų duomenis galima kalbėti apie miesto gyventojų skaičiaus didėjimą nuo 1880 iki 1902 m., labai staigų, net 1200

Metai :	1880 m.	1902 m.	1923 m.	1970 m.	1976 m.	1979 m.	1989 m.	2001 m.
Gyventojai:	3783	4537	3186	3309	3500	3347	3584	3400

4 lentelė. Šeduvos demografinė raida 1880–2001 m.

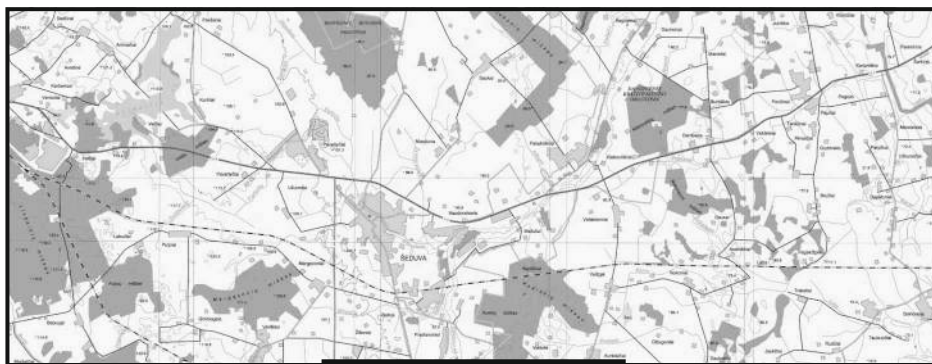
Metai :	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gyventojai:	3 222	3 194	3 200	3 155	3 118	2 934	2 823	2 761

5 lentelė. Šeduvos gyventojų dinamika XXI a. (pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis)

asmenų, mažėjimą iki 1923 m. ir silpną, po 100 žmonių, didėjimą nuo 1923 iki 1976 m. Statistiniai duomenys miesto gyventojų skaičiaus stabilų regresą rodo nuo 1976 m. iki pat 2013 m., kuomet matomos ryškios miesto ekonominio silpnėjimo tendencijos, nors minėtos datos ir yra susijusios su ekonominių formacijų kaita, Lietuvos valstybės išsivadavimu, nepriklausomybės atkūrimu.

Tenka konstatuoti, kad Šeduvai, nors ir esant geroje geografinėje padėtyje – kryžkelėje iš Daugpilio į Lietuvos pajūrį bei iš Lenkijos ir pietų Lietuvos į Rygą ir toliau, nuo įsikūrimo turint valdančiųjų protektoratą – kunigaikščių rūmus,

vėliau – Magdeburgo teises, ilgainiui čia atsiradus geroms, išskirtinėms sąlygoms prekybai, amatams, tarptautiniam tranzitui, nuo įsikūrimo iki XX a. pabaigos nuolat augant gyventojų skaičiui, o dėl transporto plėtros specifikos, ekonominių, administracinių pokyčių, demografinių problemų, dėl didžiulės migracijos iki XXI a. pradžios ryškiai mažėjant gyventojų, nei teritorija, nei miesto ekonomikos vystymu, nei gyventojų skaičiumi nepavyko pasivyti ar pralenkti net ir vėliau susikūrusių kaimyninių miestų bei miestelių, pavyzdžiui, Pakruojo, Radviliškio ar Panevėžio, nekalbant apie Kėdainius ar Šiaulius.

Dabartinis Šeduvos miesto žemėlapis (Lietuvos geografinis žemėlapis. Kompaktinis diskas. Vilnius, 2008)

Šaltiniai:

- Kryževičius, V. *Lietuvos privileijuotieji miestai*. Vilnius, 1981.
- Lietuvos geografinis žemėlapis*. Kompaktinis diskas. Nacionalinė žemės tarnyba. Žemės ūkio ministerija, Vilnius, 2008 m.
- Lietuvos statistikos departamentas. Gyventojų skaičius miestuose 2014 m.* Internetinė prieiga: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveelections.asp?MainTable=M3010210&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3239&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>
- Ragauskienė, R. *Panevėžys XVI–XVIII a., Panevėžys nuo XVI a. iki 1991 m.* Panevėžys, 2003, p. 39–115.
- Šeduvos bažnyčios aprūpinimas 1529 m.* Rankraštis ir mašinraštis lotynų, lietuvių ir vokiečių kalbomis. Vertimų autorius I. Jonynas. Lietuvos Mokslų akademijos centrinė biblioteka, Retų spaudinių skyrius, IFJ-139.
- T.Makovskio 1631m. braižytas ir Amsterdame leistas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapis. Internetinė prieiga http://maps4u.lt/lt/maps.php?img=Magni_Ducatus_Lithuaniae_16316500&w=600&h=400&cat=11.
- Еврейская энциклопедия в 16 томах. 1906–1913 год*. Санкт-Петербург, т. 15, 902 стр.
- Памятная книжка Ковенской губернии на 1889 год*. Ковно, 1888 г., стр. 28, стр. 75–87.
- Памятная книжка Ковенской губернии на 1898 год*. Ковно, 1898 г.
- Энциклопедический словарь. Санкт-Петербург*, 1903 г., т. 39, стр. 94.
- Plan mestečka Šeduva. Zpiski o ulicach i žiteliach mestečka Šeduva 1787–1791g.* Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Retų spaudinių skyrius.
- Vilnius Monthly*. Vilnius, 2005, Nr. 8.

Titulinėje nuotraukoje – 1631m. T. Makovskio braižyto ir Amsterdame leisto LDK žemėlapio fragmentas

ATMINTIES SAULĖ – VISIEMS

SERGEJUS KANOVIČIUS,
rašytojas, Šeduvos žydų memorialinio fondo steigėjas, muziejaus
„Dingęs štetlas“ projekto iniciatorius ir vadovas
MILDA JAKULYTĖ-VASIL,
Šeduvos muziejaus „Dingęs štetlas“ ekspozicijos vyriausioji kuratorė,
Holokausto atlaso Lietuvoje sudarytoja

Specialiai mūsų žurnalui parašytame straipsnyje – mintys apie krašto praeitį, joje pasilikusius žydų likimus ir apie tai, ar išsaugosime jų atmintį.

Vietoj įžangos

Turbūt nesuklysiu teigdamas, kad kadaise, palyginus visai neseniai, visi mes – lietuviai ir žydai – gyvenome ne tik po vienu dangumi ir saule. Gyvenome kaip broliai ir seserys. Net nesigiminiuodami. Mus giminystės ryšiais susiejo Lietuvos žemė, dangus ir saulė. Niekas negalėjo numatyti, kad mūsų ryšius taip negailestingai nutrauks. Dar baisiau, kad, nutrukus santykiams, tų ryšių istoriją pamėgino ištrinti iš mūsų atminties.

Apleistos ar kiek aptvarkytos kapinės, liūdnos masinių žudynių vietos liko vieninteliai Lietuvos žydų miestelių, bažnytkaimių ir miestų gyvenimo liudininkai. Ar nieko daugiau nebeliko? Ar nebegalime susitikti atmintyje ir bent ten apsikabinę gyventi kaip broliai ir seserys? Ar visą tiesą mums sakė sovietai? Ar visą tiesą apie mūsų kadaise gyvavusį bendrabuvį mums šiandien sako nūdienos valdininkija? Ar galima politizuoti žmogaus likimą, jo meilę, negandas, svajones? Net jei jos nutrūko? Pabandykime vėl susipažinti, pabandykime

neieškoti kaltų, kurių nebėra tarp gyvųjų ir už kuriuos mes, šiandieną gyvenantys, nesame atsakingi.

Bet kur ji, ta mūsų atsakomybė? Galbūt ji ir gyvena mūsų atminty, širdyse, kurios, nuvijusios praeities baimę, gali drąsiai žiūrėti kaimynui ir ateičiai į akis. Pabandykime prisiminti ir pamilti, ir priimti mūsų istoriją tokią, kokia ji buvo. Kalbėkime apie likimus, kuriems nelemta buvo tapti gyvenimais. Mūsų būsimas „Dingusio štetlo“ muziejus, kaip ir joks kitas, negali prikelti numirusių ir nužudytų. Bet jis gali, turi papasakoti, kad, be šiandien likusių kapinių ir masinių žudynių duobių, tie žmonės buvo, kad jie gyveno greta mūsų. Mes bandysime pasakoti apie jų gyvenimą. Gal tuomet vietoje visiškai nereikalingo ir nepagrįsto kaltės jausmo mes atrasime tai, ką esame praradę – meilę ir atjautą išėjusiam ir nebegrįžusiam kaimynui. Paklauskime kelių istorijų, kurias radome, ieškodami tų pradingusių žmonių pėdsakų visur –

Šeduvoje, Vilniuje, Tel Avive, Capetown'e ir Pretorijoje.

Kiekvieno žmogaus didžiausia vertė yra jo gyvenimas. Nes jis unikalus. Ir neturi, negali būti pamirštas. Gaivinti atmintį yra daug sunkiau, nei daryti dirbtinį kvėpavimą. Nes kvėpavimas kartais grįžta, o atmintis? Ar ji gali grįžti, priklauso tik nuo mūsų įsiklausymo į mūsų širdies dūžius.

Šeduvos štetlo atminimas Lietuvoje ir išeivijoje

Šeduvos žydų bendruomenės pradžia reikėtų laikyti XVIII a. pirmąją pusę, kai Šeduva, gavusi Magdeburgo savivaldos teises ir tapusi miestu, sparčiai vystėsi, o žydų gyventojų skaičius mieste augo. To paties amžiaus pabaigoje, 1793 m., rašytojas Fridrichas Šulcas (1762–1798), aprašydamas savo kelionių po Lenkiją išpūdžius, Šeduvą apibūdino kaip mažą miestelį, labai panašų į daugelį kitų, matytų pakeliui. Pro aplinką

Šneiderių šeima Šeduvoje, vėliau persikėlusi į Palestiną. Nuotrauka iš šios šeimos kolekcijos

vertinančio užsienio keliautojo akis nepraslydo tai, jog kone visi miestelio namai neturėjo kaminų. Žinoma, tokia pastaba kelionių knygoje kažin ar galėjo prikaustyti skaitytojų dėmesį, sužadinti norą ten apsilankyti, ji reiškė turbūt ne ką daugiau, nei keliautojo ir rašytojo užuominą, kad tokius miestus bei miestelius galėjo siaubti ir siaubė dažni gaisrai.

Iš pažiūros tiek XVIII, tiek XIX ar XX a. Šeduva kažkaip ypatingai nepasižymėjo, neišaugo, nesuklestėjo. Ją galėtume pristatyti kaip tipinį miestelį, kur žydai sudarė nemažą ekonomiškai aktyvių gyventojų dalį, o jų veikla, jei ne formavo urbanistinę veiklą, tai bent darė įtaką. Ir tokių štetlų/miestelių Lietuvoje būta ne vieno, tačiau pasigilinus kiekviename įmanoma rasti nuostabių, įdomių nutikimų ir istorijų, o tokių miestelių palikuonių dabar galima sutikti visame pasaulyje.

Tarpukario Šeduvos štetlo, susidedančio iš maždaug 900 žydų, gyventojai pažinojo (bent jau iš matymo) vieni kitus. Iš esmės visa Šeduvos žydų bendruomenė sutilpo į tris gatves, kur toks kompaktiškumas laidavo artimesnę tarpusavio sąveiką. Apie tai, kad mažame miestelyje nieko negali nuslėpti, byloja tokia istorija, užrašyta Barucho Goferio prisiminimuose apie Šeduvą: „Šlomo turėjo brolių Nisaną, seną vyrą, gal 60-ies, tik tėvo akyse jis buvo dar „vaikas“, todėl nusivedė jį kartą pirkti batų. Užėina įjiedu į parduotuvę, senis prašo pardavėjos: „Duokite, prašau, man batus vaikui.“ Pardavėja ieško vaiko, o kur jis? Tada senis rodo į savo „mažąjį“ 60-metį sūnų. Žinoma, visas miestelis žinojo tą istoriją apie „vaiką“ (taip jau būna miesteliuose)... Jie irgi gyveno Šeduvoje.“

Santykiai tarp kaimynų turėjo savo dinamiką. Lietuvių-žydų ji turbūt intensyviausiai reiškėsi turgaus dienomis, o tos pačios bendruomenės ribose – kai buvo įgyvendinami įvairūs religiniai ir visuomeniniai poreikiai arba kai, tai tapo aktualu vėlesniais laikais, buvo palaikomi santykiai su emigravusiais šeimos nariais, bičiuliais, sulaukiama pastarųjų finansinės paramos. Čia galima pacituoti istoriją, kuria pasidalijo vaikai apie savo mamą – Šeduvoje gyvenusią moterį vardu Chana Grodnik, „kurios gimimo vieta, nei kur ji mokėsi, nėra žinoma, tačiau aišku, kad kažkiek mokėsi, nes pas ją šeduviai kreipdavosi, kad ji parašytų laiškus. Ji turėjo tokią reputaciją, esą, jei ji parašo laišką giminėms JAV, tai jis grįžta su pinigais. Taip apie ją kalbėjo. Net jei ji rašė laišką negyviems, vis tiek grįždavo pinigai.“

Gyvenimas štetle buvo labai įvairus, ypač tarpukariu. Religiniai ir sekuliarūs, vargšai ir turtingi, geri ir blogi gyventojai susidurdavo ir bendraudavo

kasdiniame gyvenime, klestėjo įvairios kultūrinės ir politinės organizacijos, literatūra jidiš, hebrajų ir kitomis kalbomis. Nors kai kada, kai kas galėjo jaustis taip, lyg egzistencija štetle rami, provinciali. Šeduvos vaistininkas Nochumas Bermanas viename savo laiške rašė, kad Šeduvoje niekas, išskyrus orą, nepasikeitė. Tačiau iš tikrųjų gyvenimas čia nebuvo izoliuotas. Keliauta į didesnius miestus žiūrėti spektaklių, filmų, klausytis koncertų ar aplankyti draugų. Kasdienybę pajvairindavo kelionės atostogų metu į Palangos pajūrį ar kur toliau, pavyzdžiui, į laukinę Suomijos gamtą. Vis dėlto noras ištrūkti iš to įprastumo išlikdavo: „Vaistinėje darbas monotoniškas ir nuobodus. Norėčiau pakeisti savo darbo vietą ir išsikelti į didesnę miestą“, – taip kitame laiške rašė tas pats vaistininkas Nochumas Bermanas.

XIX a. pabaigoje prasidėjusi emigracija, ieškant geresnio pragyvenimo šaltinio, saugumo, ar dėl kitų priežasčių buvo toks pats natūralus dalykas, kaip ir mūsų laikais. Kaip to meto spaudoje rašyta, „nebuvo Šeduvoje šeimos, kurios nors vienas narys nebūtų emigravęs į Izraelį, Ameriką ar Pietų Afriką“. Pavyzdžiui, 1875 m. Isaakas Pinkus vedė Mirijam Kaplan iš Šeduvos. Po kelerių metų jauna šeima

Pinkų šeima Pietų Afrikoje, kur jie įkūrė Šeduvos ūkį.
Nuotrauka iš šios šeimos kolekcijos

kartu su kitais šeimos nariais nusprendė išvykti į Pietų Afriką. 1901 m. Isaakas Pinkus su sūnumi Elijumi nusprendė nusipirkti ūkį netoli Marqward, Winburgo provincijoje. Nupirktą ūkį Pinkaus šeima pavadino Šadova. Nors šiandien tas ūkis nebepriklauso Pinkaus šeimai, jis ir toliau išlaikė savo pavadinimą.

Taigi, toli nuo Lietuvos ir Šeduvos, Pietų Afrikoje buvo įkurtas ūkis Šeduva, o šiek tiek arčiau, tada Palestinoje, dabar Izraelyje, 1927 m. apsigyveno Šneiderių šeima iš Šeduvos. Vyriausia tos šeimos atstovė Eta su sūnumis Reuvenu ir Aharonu, anūkais Rachele, Feiga, Chava ir Samueliu įsikūrė Kfar Malalyje. Jie buvo žemdirbiai. Reuvenas ten turėjo žemės ūkį. Eta dirbo tame ūkyje iki pat mirties. Kita giminės dalis užsiėmė mėsos pardavimu – Aharonas turėjo mėsinę, prekiaavo mėsa, o jo sūnus Šmuelis šiai mėsinei vadovavo iki pat mirties. Kfar Malalis buvo tarsi šeimos centras, nes ten gyveno senelė Eta. Šeima ten susitikdavo, atvykdavo ir kitos šeimos iš Šeduvos, kalbėdavosi, prisimindavo Šeduvos laikus. Etos proanūkė Dina sako: „Aš moku jidiš tik todėl, kad šia kalba bendraudavau su prosenele. Kitos kalbos nebuvo. Jidiš buvo vienintelė kalba su prosenele,

kuri nemokėjo hebrajiškai. Eta Šneider iki pat mirties 1957 m. kalbėjo tik jidiš, o ūkis Kfar Mamalalyje buvo tarsi perkeltas Šeduvos štetlo gabalėlis“.

Pažvelgus į Šeduvos žydų palikuonių diasporą pasaulyje, jų galime sutikti Izraelyje, JAV, Pietų Afrikos Respublikoje, Australijoje, Urugvajuje ir labai nedidelį skaičių Lietuvoje. Dauguma tų žmonių nėra lankęsi Lietuvoje ir Šeduvoje. Gana dažnai istorijas apie šį štetlą yra girdėję tik iš savo senelių, kurie išvyko iš Šeduvos, būdami dar visai jauni. Tačiau, nepaisant laiko ir atstumo, ši vieta užima tam tikrą vietą jų širdyse, gyvenimuose.

Tai patvirtina dar viena istorija. Apie 1990 m. susitiko Izraelyje gyvenantys šeduviai Jehuda Grodnikas, Baruchas Goferis ir Alteris Kaplanas. Tada jiems buvo per 80 metų. Beje, tai nebuvo jų pirmas susitikimas – jie palaikė ilgalaikius ryšius. Tačiau tą dieną jie nusprendė viską užrašyti, kad jų prisiminimai, žinios nepradingtų kartu su jais, ir surašė Šeduvos žydų gyventojus, gyvenusius štetle iki karo. Užrašė, kokios buvo pagrindinės gatvės, aikštės Šeduvoje, iš atminties atgamino visa, kas siejosi su žmonėmis, gyvenusiais konkrečiose gatvėse.

Šeduvos vaikai, pasirengę meniniam pasirodymui, su vadovėmis (kairėje – Feiga Fuks)

Tarpukariu Šeduvos žydų ekonominė veikla, plėtotą pagrindinėje miestelio aikštėje, mažai skyrėsi nuo kitų štetlų. Žydų gydytojai, dantistė, vaistininkė, fotografai, kirpėjai, duonkečiai bei kiti savo srities profesionalai teikė paslaugas visai miestelio visuomenei, o Žydų liaudies banko durys buvo atviros visiems klientams, nepaisant jų tautybės ar tikybos. Tačiau 1941 m. vasarą visa Šeduvos žydų bendruomenė buvo išžudyta.

1941 m. prasidėjus nacių okupacijai, prekybininkų Samuelio Nolio, Jankelio Kuperio bei miesto gydytojo Moisejaus Paturskio šeimas bandyta išgelbėti. Šios trys šeimos išliko gyvos per miestelio žydų bendruomenės žudynes rugpjūčio 25 d., jas rugsėjo 16 d. pakrikštijo kunigas Mykolas Karosas. Jų krikštėnais buvo garbingi miestelio bendruomenės nariai – Saulės progimnazijos direktorė Ona Butkienė, buvęs miestelio burmistras Petras Linkevičius, fotografas Stanislovas

Tautkevičius, vaistininkas Boleslovas Šeikus ir kiti. Vis dėlto šių miestelėnų pastangų neužteko – 10 iš 11 pakrikštytųjų buvo nužudyti po kelių mėnesių.

Šeduviai žydai Nolis ir Kuperis kartu su kitais Lietuvos gyventojais dalyvavo Lietuvos nepriklausomybės kovose 1918–1920 m. ir 1936 m., buvo pripažinti Lietuvos kariuomenės kūrėjais-savanoriais, apdovanoti medaliais. Šiandien ant Šeduvos bažnyčios šventoriaus tvoros kabo Šeduvos kariams-savanoriams skirta atminimo lenta. Deja, nei Nolio, nei Kuperio pavardžių joje nėra, apie juos, kaip ir apie daugelį kitų Šeduvoje gyvenusių žydų šeimų, žinoma labai mažai.

Tikimės, kad drauge su šeduviais ir jų palikuonimis mums pavyks atkurti nedidelę, bet mūsų bendrai istorijai svarbią tiesą. Po viena saule ir dangumi tilpome visi. Ir visiems mums šiandien turi pakakti vietos po atminties saule, kuri apšvies mūsų ateities kelius.

Šeduvos muziejaus „Dingęs štetlas“ vizualizacija

Titulinėje nuotraukoje – bendruomenės susitikimas Šeduvos sinagogų kieme (šulhoife). 1933 m.

Visos nuotraukos pateiktos straipsnio autorių

NIEKADA NEPAMIRŠĘS DAUBURAIČIŲ

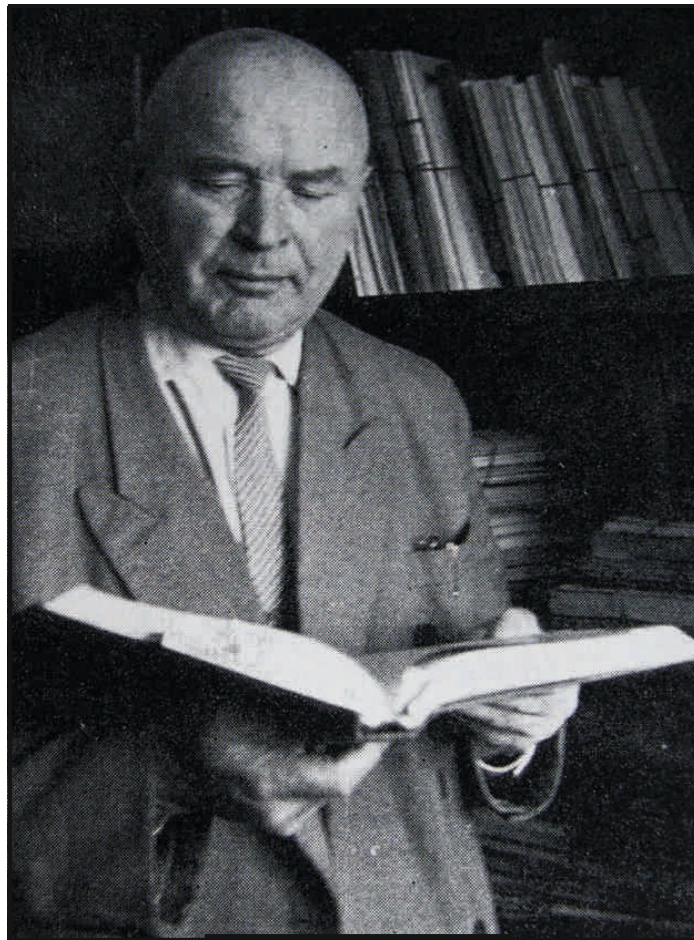
DAIVA LEŠČINSKIENĖ,
Radviliškio r. Sidabravo seniūnijos kultūros specialistė

130 metų, kai gimė Lietuvai nusipelnęs STANISLOVAS MASTAUSKIS. Remdamiesi turimais šaltiniais, prisiminkime šį praeityje iškilų mūsų kraštiečių.

Biologijos mokslų daktaras, agronomas, taikomosios entomologijos pradininkas Lietuvoje, zoologas entomologas ir fitohelminologas, įvairių vabzdžių kenkėjų lietuviškų pavadinimų, vadovėlių, daugybės straipsnių autorius ar bendraautoris – tai anaip tol dar ne visi šią asmenybę, jos veiklos mastą ir svarbą nusakantys apibūdinimai. Gimtinė gali didžiuotis, davusi šaliai, jos mokslui tokį šviesuolį.

Stanislovas Mastauskis gimė 1900 m. birželio 14 d., kaip teigė Jadvyga Narbutienė (laikraštėlis „Vadaktai“, 2002, rugpjūtis), „gabių žmonių šeimoje. Jo dėdė Adomas buvo Peterburgo universiteto studentas, vadovėlių autorius, tėvas – veterinarijos gydytojas, brolis Adomas – rusų kariuomenės karininkas, deja, žuvęs I pasaulinio karo metu“. Yra duomenų apie bajorišką būsimo šviesuolio kilmę. Bendravardžio Stasio Mostauskio teigimu, „akademijos profesorius Stanislovas Mastauskis oficialiai pabrėždavo esąs iš ūkininkų, šeimos archyve“ turiu jo ranka rašytą pareiškimą siekiant katedros vedėjo posto, kad joks jis ne iš bajorų, kad tai tik piktavalių skleidžiami gandai, o pats slapta sudarinėjo savo genealoginį medį, patyliukais rinko iš archyvų dokumentus, liudijančius bajorišką kilmę. Jie taip pat dabar guli mūsų archyve.

Gali būti, kad Stanislovo tėvas numatė sūnaus ateitį, padedant ūkininkauti turėtame šeimos ūkyje, todėl išleido jį mokytis į Joniškėlio žemės ūkio mokyklą. Baigęs ten mokslą, atlikęs praktiką dvaruose, jaunas Mastauskis tarnavo armijoje – Simferopolyje. Savarankiškai pasirengė brandos atestato egzaminams ir gimnazijoje juos sėkmingai išlaikė eksternu. Buvo ir tenykščio universiteto Agronomijos fakulteto laisvasis klausytojas, vėliau – studentas, Zoologijos-entomologijos katedroje – preparatorius (bibliografinė rodyklė „Stanislovas Mastauskis“, Kaunas, 1990). Matyt, ten ir gavo pirmųjų entomologijos žinių, tuo ilgam susidomėjo.

1920 m. grįžo į Lietuvą ir tuometiniame Dotnuvos žemės ūkio technikume ėmėsi mokyti zoologijos bei entomologijos. Vėliau tapo Žemės ūkio akademijos lektoriumi. Jau buvo docentas, Fitopatologijos-zoologijos katedros vedėjas, kai 1953 m. įgijo aukštąjį išsilavinimą. Augalų apsaugos stoties skyriaus vedėjas, Vilniaus universiteto dėstytojas, Miškų ūkio fakulteto dekanas – tai vis jo atsakingos profesinės veiklos sferos.

Taip įtemptai ir įvairiapusiai dirbuodamasis, S. Mastauskis per trumpą laiką dar sugebėjo sudaryti vabzdžių – augalų kenkėjų – lietuviškus pavadinimus, parengti „Taikomosios entomologijos kursą“, kitus vadovėlius, rašė savo stebėjimų metines ataskaitas ir mokslinius apibendrinimus, daug straipsnių. Kaip visuomenininkas, dalyvavo įvairių tarybų, komisijų darbe, buvo aktyvus lektorius. Stebėtino aktyvumo, darbų gausos ir atsakomybės pavyzdys. Visu tuo Stanislovas

Mastauskis pelnė nusipelnusio mokslo veikėjo garbės vardą, profesoriaus vardą, kitų svarių įvertinimų. Didžiulis apdovanojimas – ir visada lydėję pagarbūs, šviesūs, šilti jo buvusių studentų atsiliepimai, prisiminimai.

Stebino, traukė, žavėjo ne tik profesoriaus veikla, bet ir asmenybė. Pasak jau minėtame šaltinyje pasakojusios Jadvygos Narbutienės, kuri prižiūrėjo Stanislovo Mastauskio sodybą Dauburaičiuose, kraštiečiui visur ir visada gimtinė buvo itin brangi. „Namo parvažiuodavo motociklu, pakeliui sutiktus visus vaikus vaišindavo saldainiais ir kitokiais skanumynais. Grįžęs pirmiausia skubėdavo prie motinos statyto kryžiaus tarp dviejų sodyboje dar dabar augančių ąžuolų. Šio kryžiaus link visada vedė švariai išravėtas takelis. Motina kasdien ateidavo prie jo pasimelsti. Iš miestų grįžęs sūnus elgėsi taip pat.“

Anot moters, vasaras profesorius praleisdavo šioje sodyboje, ją restauravo. Pats čia pastatė gražią, originalią malkinę, už kurią konkurse buvo netgi apdovanotas pinigine premija. Prisimenama, kad Stanislovas Mastauskis labai mėgo gamtą, pasivaikščioti po šalia buvusį parką, po savo laukus, čia rinkdavo, tyrinėdavo augalus, vabzdžius. Jam buvo skaudu, kai, kuriant kolūkius, iš jo buvo atimta žemė, dalis sodybos, ūkiniuose pastatuose įrengta ferma. Pasak to paties šaltinio žiniomis, vėliau šiuos

pastatus geradarė iš kolūkio nupirko, pagal išgales aptvarkė.

Stanislovas Mastauskis mirė 1978 m. balandžio 24 d. Palaidotas Zapyškio kapinėse. Vadaktų kapinėse palaidoti jo tėvai.

Daburaičiuose vis pleveno viltis, kad Stanislovo Mastauskio sodyboje atsiras muziejus. Kalbama, kad trobos viduje jau ir eksponatai buvo pradėti kaupti, dėti. Neginčytina: visa tai, atkurta sodyba būtų iškilaus profesoriaus ir jo nuopelnų vertas atminimo įamžinimas. Deja, šiandieninis vaizdas, kuris atsiveria ten apsilankius, optimizmo nekelia. Tiesa, nemažai kas išlikę, dar atsekama, dar įžiūrima ir atrandama. Ant trobos sienos – atminimo lenta: „ŠIAME NAME GIMĖ IR GYVENO STANISLOVAS MASTAUSKIS 1890–1978 BIOLOGIJOS MOKSLŲ DAKTARAS, PROFESORIUS“. Tačiau jau nemažai ką sodyboje vis akivaizdžiau pasiglemžia laikas ir gamta. Ką pavyko dabar užfiksuoti, liudija nuotraukos. Vaizdai, kontrastuojantys su tuo, ką ten matydama, iš savo atminties budino šios seniūnijos gyventoja Elena Gelžinienė: „Netoliese gyvena mano tėvai, taigi kaskart eidama į mokyklą pro Stanislovo Mastauskio sodybą, matydavau nuostabiai sutvarkytą, akį savo gražumu traukė traukusią aplinką...“ – pasakojo moteris.

Sidabravo miestelyje yra keturios akmeninės

Stanislovo Mastauskio gimtojoje sodyboje yra išlikęs autentiškas šulinys. Anot žmonių pasakojimų, šis vanduo turėjo gydomųjų savybių

Sodyboje išlikę ąžuolai, kuriuos pasodino pats profesorius

Ąžuolų alėjos takeliu galima pasiekti sodybos kryžių, prie kurio meldavosi visa profesoriaus šeima

garbės knygos, kuriose iškaltos iškiliausių seniūnijos žmonių pavardės. Yra skirta ir Vadaktų kraštui, o joje įamžinta ir profesoriaus Stanislovo Mastausko pavardė. Vadaktuose gyvenanti Blotnių šeima, gal ir kiti vyresnės kartos senbuviai dar prisimena Stanislovą Mastauskį, išlaikė su juo susijusių

nuotraukų, kai kurių leidinių. Bendruomenė vis pamini iškilią šios asmenybės sukaktis. Ruošiamės ir šiemetėms jo 130-osioms gimimo metinėms.

Būtų teisinga ir labai norėtusi, kad šio šviesuolio vardas be pėdsakų nedingtų krašto praeityje.

Sodybos kieme – profesoriaus pastatytas akmuo-krėslas (yra įrašyti metai, bet sunkiai įžiūrimi, manytina, kad 1921-ieji)

Pagal pasakojimą nuo namo pro tujas buvo takas, vedantis prie kūdros

Prie namo pritvirtinta memorialinė lenta

Vadaktų miestelio kapinaitėse, esančiose prie bažnyčios, palaidoti profesoriaus Stanislovo Mastausko tėvai

Sidabravė esančioje Vadaktų krašto iškilių žmonių atminimo akmeninėje knygoje – ir Stanislovo Mastausko pavardė

Autorės nuotraukos

Titulinė profesoriaus nuotrauka – iš vadaktiečių Kristinos ir Vytauto Blotnių pateikto leidinio „Stanislovas Mastauskis“ (Kaunas, 1990)

PEDAGOGAS IŠ NOTINIŠKIŲ

ALEKSANDRAS ŠIDLAUSKAS,
kraštieitis, poetas, publicistas, kraštotyrininkas

Kelias į gyvenimą

Vienas kalnelis glaustosi prie kito, nusileisdamas į Šušvės slėnį, o baltasis Šiaulėnų vieškelis, pašokdamas į Diktariškio kalvą, strimgalviais leidžiasi žemyn, aplenkęs Minaičius, suka link Pašušvio, tarsi palenktyniaudamas su apylinkių didupe. Tarp Virikauskų, Kunigiškių ir Abrieskų stabtelėjo ir įsikūrė Notiniškių kaimas, kuris į švietimo, mokslo pasaulį išlydėjo Marceliną Šikšnį, pagarsėjusį Vilniaus matematiką. Pradėjęs rašyti eilėraščius ir dramas, pasirinko Šiaulėniškio slapyvardį. Gal dėl to, kad iki gimtosios Šiaulėnų parapijos – tik ranką paduoti.

Mažius Marcukas tai pažemuogiaudamas, tai švilpynę iš žilvičio šakos išsukdamas, tai su kirvuku ir kastuvėliu pasidarbuodamas, vis prie knygos

Pernai sukako 145 metai, kai Radviliškio rajone gimė žymus pedagogas, dramaturgas, poetas Marcelinas Šikšnys. Šis straipsnis – apie jo asmenybę, gyvenimą ir svarų indėlį į švietimą bei kultūrą.

palinkdamas, sąsiuvinį prirašydamas aritmetiniais skaičiais ar tėvų slapčia gautą „Šiaulėniškį senelį“ garsiai paskaitinėdamas, buvo nepaprastai judrus berniukas. Negi nepasipliūskensi Šušvėje, negi neužbėgsi ant Diktariškio kalvyno ar nepašnekinsi kaimynų šunėkų? Sykį ir į Nirtaičius nukakta, kad pasigrožėtų Juozapo Gedminio kapinaičių akmeninėmis skulptūromis, netolies į vėjo malūną su tėčiu ne kartą nudardėta, vežant pilnutėlį grūdų vežimą...

Bažnyčios metrikų knygoje įrašyta, kad 1874-ųjų gegužės 2-ąją Šikšnių šeimoje gimė berniukas, gegužės 2-ąją Šikšnių šeimoje gimė berniukas, retesniu Marcelino vardu pakrikštytas. Mama Marcelina pagarsėjo kaip velykinių kiaušinių margintoja. Augimis stiepte stiepėsi, praaugdamas savo moksladraugius. Įsiminė jam naktinės kelionės arkliais į Šilinės atlaidus Šiluvoje, net Žemaitės apybraižoje aprašytoje, už 25 kilometrų nuo gimtosios sodybos. Maldos maldomis, o ten buvę elgetų būriai itin šovė atmintin. Tėvų norėta pamatyti savo sūnų kunigo rūbais apsidariusį. Deja, neteko to išvysti.

Pomėgių pasaulyje

Būdamas paaugliuku, susidomėjo Užgavėnių vaidybomis, kurias vėliau nuodugniai aprašė (tai liko rankraščiuose). Būsimasis rašytojas lankosi klotimų teatruose, lietuviškuose vakaruose, žavisi garsia Šiaulėnų apylinkių knygų platintoja ir dainininke Marcele Jurgauskaite, pradeda mokyti Paltynų daraktorinėje mokykloje, įsikūrusioje ūkininko Janučio seklyčioje, kurioje mokė neseniai iš kariuomenės grįžęs puskarininkis Liutkus. „O daugiausia buvo ten jau paaugę pusberniai, net ir bernai. Prie bendro stalo man vietos neužteko, tad skaičiau ir rašiau, atsiklaupęs prie suolo. Po kurio laiko kaimų vaikus mokė mano dėdė Marcelinas Šikšnys, rašėme skaičius arba grifelinėse lentelėse,

Marcelinas Šikšnys – Šiaulių gimnazijos mokinys,
1983 m.

arba kreida ant krosnies“, – teigė M. Šikšnys savo atsiminimuose, prisipažindamas, kad domėjosi ir žvaigždėtu dangumi. Mažasis mokinukas mokėsi Šiaulėnų trimetėje pradžios mokykloje (septyniolika berniukų ir dvi mergaitės). Porą kartų per mėnesį į mokyklą ateidavo klebonas mokyti tikybos. Mokykloje mėtėsi ir lietuviškų knygų rusiškais raidėmis. Be to, augantis vaikinukas mokėsi lotyniškų tekstų, reikalingų jam patarnaujant šv. Mišiose. Baigus trimetę, reikėjo laikyti baigiamuosius egzaminus Radviliškyje. Po to tėvai, paregėję mokslų sūnų, nutarė leisti jį į Šiaulių gimnaziją. Rusų valdininkas prieš tai išdavė pažymėjimą tolesniems mokslams. „Niekuomet taip linksmas nebuvau, kaip tą momentą, kai užsidėjau gimnazisto kepurę ir nešiojau ją ne tikai gatvėje, bet ir kambaryje“, – vėliau prisiminė. Knygoms nešioti tėvas nupirko veršėnikę, Mokiniai privalėjo dėvėti uniformą ir kasmet mokėti po penkis *carskus* rublius. Notiniškėnas gimnazistas iš vienos klasės į kitą buvo keliamas su pagyrimu. Papildomai pinigų Marcelinas prisidurdavo privačiomis pamokomis. Greitai susidraugavo su Povilu Višinskiu, nes abu jau buvo pamėgę literatūrą. Slaptame miesto knygynėlyje

galima buvo įsigyti A. Gerceno, I. Turgenevo, F. Dostojevskio kūrinių. Ir štai devyniolikmetis Marcelinas su trylika bendraklasių gauna brandos atestatą...

Studijų aistros

Tėvas supyko ant sūnaus, kuris atsisakė kunigystės, bet užsispyrėlis 1893 m. liepos 30 d. iškeliavo mokslų semtis į Maskvą. Ilgainiui gimtinės ilgesys išsilies jo eilėraščiais ir dramomis. Kaip ir kitose mokslavietėse, Maskvoje įsikūrė švietėjiškas lietuvių būrelis. Pomėgis tiksliesiems mokslams buvo sena M. Šikšnio svajonė, tad jis pasirinko fizikos ir matematikos studijas. Kadangi tėvų parama nenuoramai studentui sumenko, teko griebtis privačių pamokų, juolab kad šiaulėniško jaunuolio gabumai mokslui buvo didžiuliai. Minėtajam būreliui priklausė apie 20 narių, kurie laisvalaikio skaitė eilėraščius, dalyvavo vaidyboje, ruošė referatus iš Lietuvos istorijos. Čia skambėjo savojo krašto dainos, tuo labiau kad rusų kalbininkas profesorius F. Fortunatovas ankstėliau viešėjo Lietuvoje ir užrašė per 150 dainų, pasakų, patarlių, mįslių. Būsimasis

Marcelinas Šikšnys, motina ir brolis Kaziukas,
1906 m.

Lietuvos prezidentas Kazys Grinius, studentų būrelio pirmininkas, skatino patriotizmą ir tautiškumą. „Ūkininko“ laikraštis, amžiui baigiantis, pažymėjo, kad studentai yra labai valdžios suvaryti, vietinė universitetinė policija šnipinėjo ir persekiojo lietuvių veiklą. Netikėtai į rankas patekęs žurnalas „Varpas“ buvo lygu dvasinis Marcelino lūžis: „Pagavo ūpas rašyti. Pagavo ūpas gyventi ir dirbti. Toli buvau, bet tėvynę jaučiau su savimi.“ Guvus studentas susidomi astronomija, kurios vėliau mokys Vilniaus moksleivius lietuvių. Atostogų metu Marcelinas ne Notiniškiuose laiką su tėvais leisdavo, bet ruošė pataisininkus, mokė turtingųjų vaikus. Netikėtai, kaip ir kitus šviesuolius (P. Višinskį, P. Vaičaitį, J. Biliūną), Maskvos studentą „aplankė“ džiova, todėl, sukaukęs truputį lėšų, su skolininkais vasarą plaukė Volgos upe, gydėsi kumysu pas totorius, itin pavojinga liga bent laikinai pasitraukė. Ir 1897 m. liepos 2 d. gautas pirmojo laipsnio diplomas. Visi absolventai metus turėjo atitarnauti kariuomenėje, bet šiaulėniškis dėl silpnos sveikatos nuo carinės kariuomenės, laimei, išsisuko.

Tarp poezijos ir dramų

Tai, kas prigimtyje užkoduota, anksčiau ar vėliau šokteli į paviršių. Taip nutiko ir mūsų pasakojimo herojui. Būdamas lyrinės prigimties, nuolat domėdamasis literatūra, būsimasis literatas panūdo pasigalynėti su lietuvišku žodžiu, juolab kad visa aplinkuma buvo rusų kalbos prisodrinta. Pirmieji eilėraščiai pradėti rašyti, M. Šikšniui peržengus dvidešimt vienerių metų slenkstį. Juos noriai spausdino „Ūkininkas“ ir „Varpas“. Tose eilėse jautriai pažvelgta į gamtą ir tėvynę, į jaunystės godas ir ateities svajones. Neišsižadėti savo idealų, nepamiršti darbštaus artojo, neprarasti vilties – štai tos romantinės temos, kurios buvo taip reikalingos pamažu atsikuriančiai gimtajai spaudai. Pabandyta versti poezijos iš prancūzų kalbos. Tačiau ne poezija iškėlė šį žmogų į pirmąjį literatūrinį gretą, bet dramaturgija. Pirmąją savo dramą „Kražiai“ bręstantis rašytojas perskaitė slaptame lietuvių studentų susirinkime. Deja, šio kūrinio rankraštis neišliko. Šiaulėniškį nepaprastai sujaudino ankstyva Vinco Kudirkos mirtis. Tasis šviesuolis jaunystėje M. Šikšniui buvo tapęs kelrode žvaigžde. Suaktyvėjus lietuvių inteligentijai, suintensyvėjo jos visuomeninė veikla, radosi naujų idėjų dėl tautos nepriklausomybės siekio. To amžiaus pabaigoje Marcelinas Šikšnys parašė savo brandžiausią kūrinį – penkių veiksmų istorinę tragediją „Pilėnų

kunigaikštis“. Kaimų ir miestelių vaidintojams tai buvo tikras literatūrinis grynulis. Kūrinyje – istorinio didvyrio Margirio likimas, aiški nuostata, kad geriau mirti laisviems, negu pasiduoti kryžiuočiams į nelaisvę. Ir prasidėjo „Pilėnų kunigaikščio“ kelionė po lietuviškas scenas nuo Rygos iki Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Voronežo, netgi Odesos. Patriotinė poema „Žalgirio mūšis“ taip pat atitiko laiko dvasią. Naujoji drama „Sparnai“ kėlė aktualias demokratines idėjas: kaip paprastą žmogų išvaduoti iš skurdo ir padaryti laimingą. Pagrindinis kūrinio veikėjas Goštautas šių tikslų ketina pasiekti savo išrastais sparnais. Amžių sandūroje netrūko romantinių idėjų ir tikėjimo rytdiena. Dar vienas kitas eiliuotas kūrinys, deja, literatui neatvėrė kelio į tolesnę kūrybą, nes paviliojo nauji darbai.

Kur Ryga, kur Voronežas

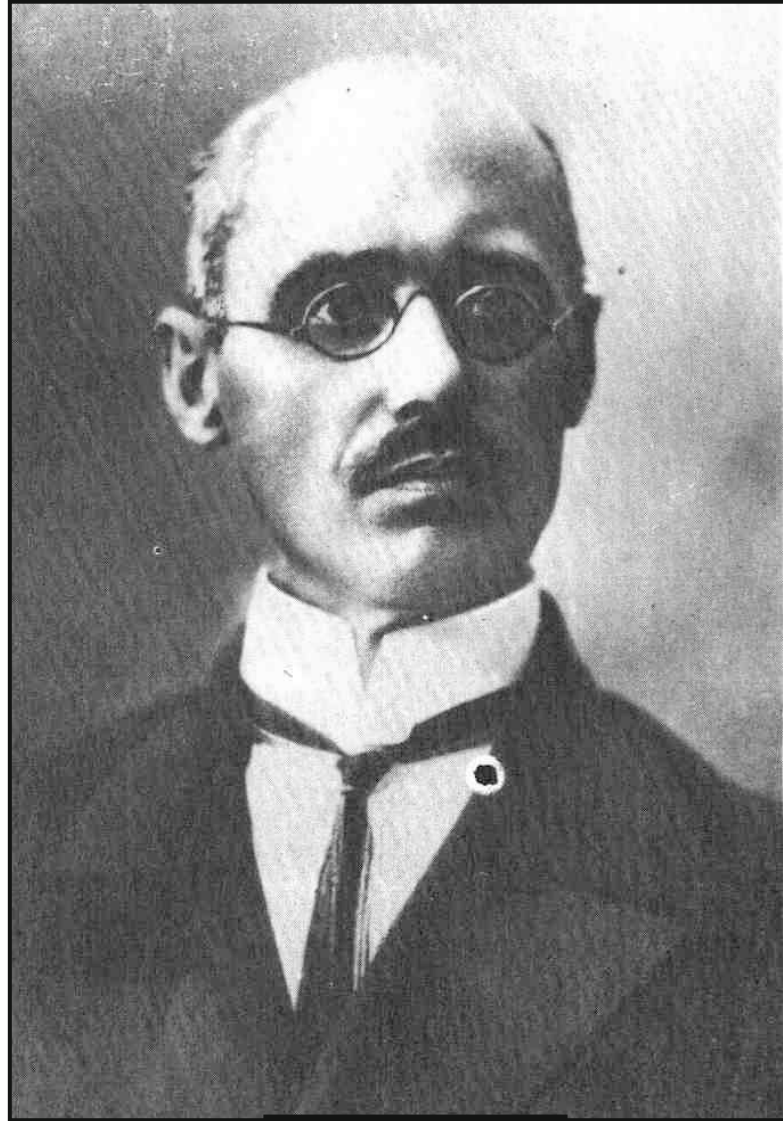
Negavęs darbo Lietuvoje, pedagogo Prano Mašiotto kvietimu atvyko į Rygą. Iš pradžių Marcelinas Šikšnys dirbo Valstybės rūmų Prekybos skyriaus raštvedžiu, o po metų įsidarbino Rygos realinėje mokykloje matematikos mokytoju. Mieste buvo susispietęs nemažas lietuvių inteligentų būrelis. Mokykla turėjo turtingus kabinetus, sporto ir posėdžių sales. Pamažu išryškėjo M. Šikšnio, kaip pedagogo, talentas. Griežtumas ir pakantumas – svarbiausi jo bruožai. Atėjo laikas pasirinkti naują gyvenimo kelią, tad, sulaukęs 28 metų, vedė lietuvaite Liuciją. Po metų gimė dukrelė Liucija, dar po metų – Aldutė. Jauna šeima išsinuomojo šešių kambarių butą. Pasibeldė didžios pagarbos dienos – pedagogas apdovanojamas trečiojo laipsnio Stanislovo ordinu, padidėja jo atlyginimas. Taigi laikas apsilankyti Notiniškiuose, kur tėvas ir sesuo Justina jau mirę, o brolis Kaziukas buvo itin prieraišus bernaitis.

Netikėta pažintis su Jonu Jablonskiu nulėmė ilgąmetę filologinę judviejų draugystę. Lietuviškų matematinių terminų kūrimas buvo itin triūsus darbas. Po dešimtmečių Marcelinas Šikšnys Kaune užbers ant karsto saują žemių savo mylimam bičiuliui. Drauge su muzikais ir teatralais jis ir advokatas K. Vizbaras įkuria „Kanklių“ draugiją. Žinia, abu lietuviai pasižymėjo aktyvumu ir visuomeniškumu. „Kankliečiai“ vaidina, dainuoja, šoka, rengia vakarėlius. Rygoje M. Šikšnys domisi ne tik matematikos mokymu, bet įklimpsta į jos terminologiją, ima rašyti vadovėlius, nagrinėja rusų, vokiečių matematikų darbus. Jis vienas pirmųjų tampa Lietuvių mokslo draugijos nariu. Drauge

neapleidžia literatūros, nerimaudamas dėl dramos kūrinį stokos, imasi versti F. Šilerio kūrybą. Bet skaudus smūgis – skarlatina miršta abi dukrytės. Su žmona išvyksta gydytis į Šveicariją. Rašytojo plunksna padedama į šalį. Vėliau gimusios dukros Marytė ir Elenutė atgaivino gyvenimo prasmę. Pirmojo pasaulinio karo metais šiaulėniškis įstringa Voroneže. Berniukų gimnazija vėlei įtraukė jį į kasdienę mokyklos veiklą. Šiame nuošaliame Rusijos gubernijos mieste jis grįžta prie matematikos terminijos. „Skaičius“, „lygtis“, „trupmena“, „sudėtis“, „atimtis“ – tai vis Marcelino Šikšnio kūrybos vaisius.

Vilniaus aplinkumoje

1918 m. pradėjo veikti Vilniaus lietuvių berniukų gimnazija, ilgai kovojusi su rusiškėmis, žydiškėmis ir lenkiškėmis tendencijomis. Dėstyti matematikos buvo pakviestas M. Šikšnys, su visa šeima grįžęs iš Voronežo. Išsinuomojęs butą Jurgio (dabar Gedimino) prospekte, kibte kibo į švietimo darbus. Dalis inteligentijos išsikėlė gyventi ir dirbti į Kauną, tačiau darbštuolis Marcelinas atsidėjo mokyklai. Suskubta išspausdinti pirmuosius geometrijos, algebros, aritmetikos vadovėlius. Lenkų įgeidžiai bei kasdieniai trukdžiai vis dar neleido plačiau išskleisti sparnus, tačiau minėtai gimnazijai buvo suteiktas Vytauto Didžiojo vardas. Po neilgo M. Biržiškos direktoriavimo mokyklai ėmė vadovauti M. Šikšnys. Mokytojas J. Jonynas prisimena: „Marcelinas Šikšnys – liesas, lieknas, judrus, greitai į viską reaguojantis ir viską pastebintis, visada švariai nusiskutęs. Pagarba, drausmė ir susiklausymas vyravo per direktoriaus pamokas.“ Sekmadieniais su šeima keliaudavo po Vilniaus apylinkes. Iš M. Šikšnio atsiminimų apie tuos laikus: „Šovininis laikraštis pranešė, kad lietuvių gimnazijoje buvo surastas ir konfiskuotas ginklų sandėlis. Mat gimnastikos mokytojas, buvęs karininkas, vedė pratimus su ilgomis medinėmis lazdomis, kurias šnipas, žiūrėdamas naktį iš tolo į gimnazijos salės langą, tai palaikė šautuvais ir pranešė policijai...“ Mokykloje netrukus buvo įsteigti literatų, piešėjų, muzikos būreliai, o baigiantis mokslo metams, surengtos piešimo ir rankdarbių parodos. Abiturientai turėjo išlaikyti net dvylika egzaminų. Žmona Liucija buvo garsi kulinarė. Švenčių dienomis šeimynykščiai ir svečiai daug dainuodavo, linksmindavosi. Direktoriui tokios šeimos šventės buvo didi atgaiva tikroje ramybės salelėje.

M. Šikšnys – Vytauto Didžiojo gimnazijos
direktorius

Pedagogas iš pašaukimo

Didžiojo kalbininko Jono Jablonskio mirtis buvo didi tautos netektis. Vos prasibrovęs pro vilnietiškas lenkų užmačias, M. Šikšnys spėjo į laidotuves ir tarė atsisveikinimo žodį. Kaip jau minėta, juodu visą gyvenimą siejo bičiulystė. „Jo gyvenimo tikslas buvo skaistus ir kilnus, jis mūsų atgimstančios tėvynės Aušroje žadino lietuvių tautinį susipratimą, skiepydamas juose karštą Tėvynės meilę, kuri anais laikais labiausiai pasireiškė mūsų kalbos gerbimu, jos tinkamu pažinimu ir tobulinimu.“ Šie rašytojo žodžiai buvo tarsi rožių puokštė ant kalbininko karsto. Tais pačiais, trisdešimtaisiais, metais visa Lietuva iškilmingai šventė Vytauto Didžiojo mirties 500 metų jubiliejų. Garsėjanti Vilniaus gimnazija su

pedagogų kolektyvu ir gausia moksleivija plačiai ir viešai įsijungė į šias tautines iškilmes. M. Šikšnys, kaip šio jubiliejaus vilniškės komisijos pirmininkas, pradėjo minėjimą.

O, kokio aktyvaus šiaulėniško švietėjo Vilniuje būta! Išsikrovoti nauji gimnazijos rūmai. Po J. Basanavičiaus mirties jam garbingai patikėtos Lietuvių mokslo draugijos pirmininko pareigos. Likusį popamokinį laiką M. Šikšnys rašė naujus algebros ir geometrijos vadovėlius. Susidomėjęs dialektologija, aprašė gimtąją notiniškėnų tarmę (36 lapų mašinraštis), viešai kūriny, rodos, dar neskelbtas.

Pagarbiai buvo paminėtas direktoriaus šešiasdešimtmetis. Jubiliejus, kaip reta, buvo plačiai nušviestas spaudoje.

Pedagogą itin neramino lenkų represijos, nes Vilniaus krašte imta uždarinėti lietuviškas mokyklas. Nemažai keblumų teko patirti ir vilniškei gimnazijai. Gavęs vyresniojo mokytojo vardą, M. Šikšnys dar stropiau palaikė ryšius su mokyklą baigusiaisiais, o matematikos vadovėlių tobulinimas tapo kūrybingiausiu jo darbu. Terminų lietuvinimu jis rūpinosi iki pat gyvenimo pabaigos. Be to, gerai mokėdamas lotynų kalbą, mėgo atmintinai deklamuoti poezijos klasikus.

Ilgametystės godos

Svarbiausias M. Šikšnio gyvenimo ramstis buvo

M. Šikšnys, žmona Liucija ir dukrelė Marytė. 1910 m.

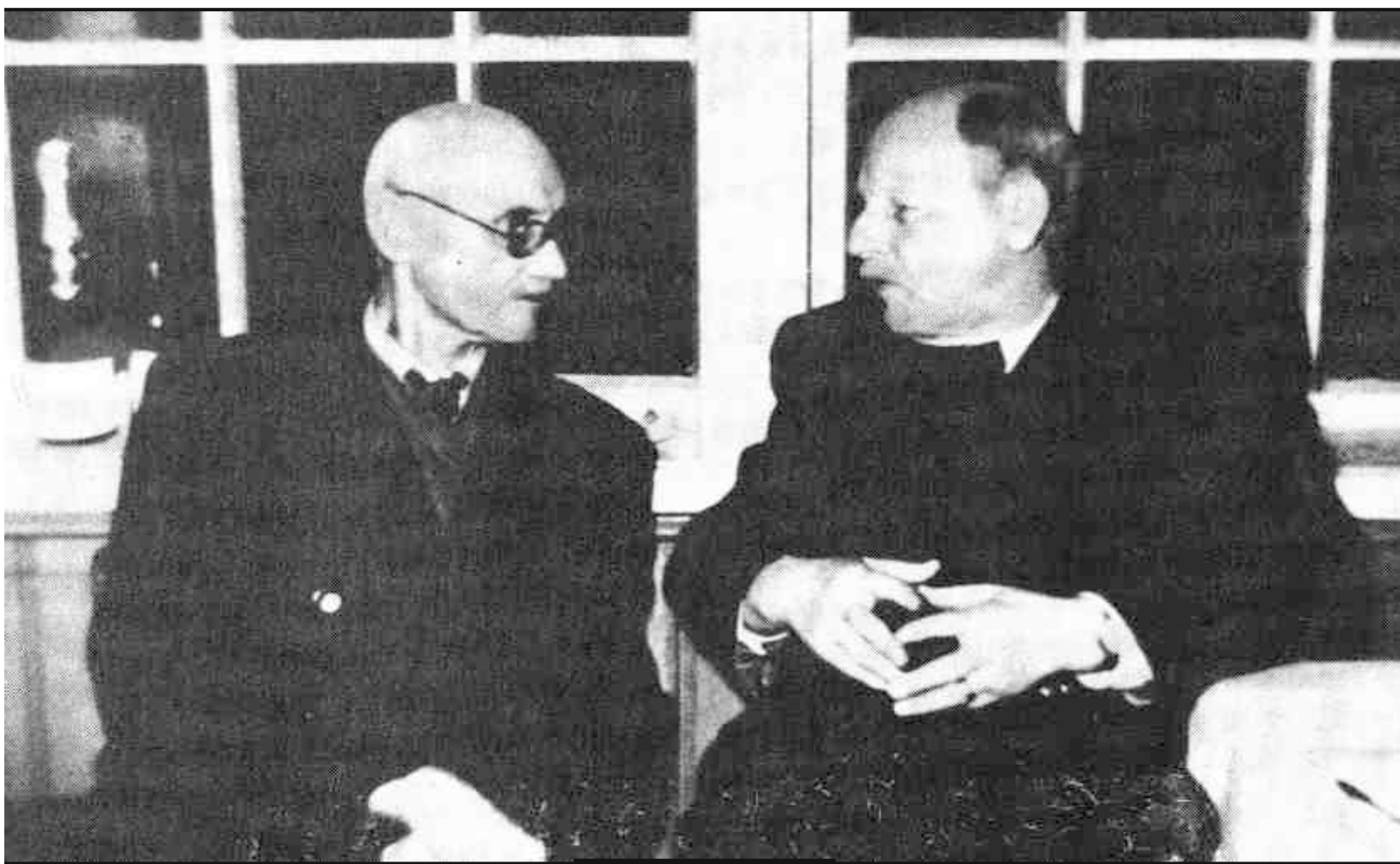
M. Šikšnys su dukromis

geroji žmona Liucija, rūpestingoji šeimininkė, ištikimoji gyvenimo palydovė ir dviejų dukrų dvasios ugdytoja. Peržengus savojo amžiaus vidurdienį, panorta nebe naujų užmojų, bet šeiminės ramybės, tad nusipirko žemės sklypelį Žvėryne ir netrukus naująjį vienaukštį namelį pašventino iš Rusijos kalėjimo per Vilnių į Lietuvą grįžtantis vyskupas Teofilus Matulionis. Namą juosė sodas, pilnas obelių ir slyvų, vaiskrūmių. Radosi vietos kiemo pavėšinei, net šuns būdai. Į pensiją išėjęs namų šeimininkas turėjo savo darbo kabinetą. Vyresnioji duktė baigė Vilniaus universiteto

Medicinos fakultetą, jaunėlė Elenutė išvyko į Kauną studijuoti teisės, čia susipažino su kalbininku Jonu Kruopu ir ištekojo už jo. M. Šikšnys, besikeičiant mokyklų matematikos programoms, naujai parašė algebros ir geometrijos vadovėlius. Sušlubavus sveikatai (dar jaunystėje susirgo džiova), apmažėjo darbų mastai, tad prisėsta prie atsiminimų, jaukius namus noriai lankė sostinės šviesuomenė. M. Šikšnys savo mokytojams ir tiems, kurie naudojos jo vadovėliais, neprimetinėjo savo nuomonės: „Mokytojas neturi šia vadovėlių tvarka varžytis ir gali eiti tas kurso dalis, kurios jam duotuoju momentu yra reikalingos.“ Per gyvenimą išspausdinta beveik

40 vadovėlių. Karas Žvėryno nepalietė. Už nuopelnus dramaturgijai M. Šikšnys buvo priimtas į Rašytojų sąjungą. „Vaga“ 1973 m. išleido jo kūrybos rinktinę „Sparnai“. Sulaukęs devyniasdešimt ketverių metų, 1974 m. Notiniškių žemės augintinis išėjo iš gyvenimo. Palaidotas Vilniaus Rasose. Po dvidešimt metų Šiaulėnų vidurinei mokyklai (dabar gimnazija) buvo suteiktas Marcelino Šikšnio vardas.

...Vilniuje, Žvėryne, Kęstučio gatvėje, veši sodas, auga iškili eglė, prie namo pritvirtinta memorialinė lenta, primenanti, kad čia gyveno šviesuolis, dramaturgas, matematikos mokytojas ir vadovėlių autorius Marcelinas Šikšnys-Šiaulėniškis.

Prof. Z. Žemaitis svečiuose pas M. Šikšnį. 1964 m.

**Almutės Petrylienės titulinėje nuotraukoje – taip šiandien atrodo Marcelino Šikšnio gimtosios vietos.
Notiniškiai, Radviliškio r. 2020 m.**

**Kitos nuotraukos – iš Šiaulėnų Marcelino Šikšnio gimnazijos muziejaus ir Rasos Paulavičienės
knygos „Marcelinas Šikšnys“ (Vilnius, 1992)**

PAPRASTOS KAIMO MERGAITĖS – LYG BAJORAITĖS...

(Radviliškio apylinkių XIX a.–XX a. pr. moterų drabužiai)

DALIA BERNOTAITĖ-BELIAUSKIENĖ,
Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus muziejininkė, etnografė

Tautodailės metais paskelbus 2020-uosius, nejučia dėmesys krypta ir į tautinius kostiumus, ir į tradicinius XIX a.–XX a. pr. dėvėtus drabužius. Tautinius kostiumus dažnas nori siūdintis pagal savo ar tėvų, senelių giminėje dėvėtus drabužius. Deja, dažnai susiduriama su problema, kai trūksta žinių apie vienos ar kitos apylinkės XIX a. drabužius.

Nebe pirmą kartą žurnale pristatoma ši autorė – kitos žymios muziejininkės, etnografės, šviesaus atminimo Stasės Bernotienės, kilusios iš mūsų krašto, dukra. Pasirinkusi motinos kelią, ji savo žiniomis, profesine patirtimi ir šikart geranoriškai dalijasi su mūsų žurnalo skaitytojais.

Radviliškio apylinkių XIX a.–XX a. pr. drabužiai mažai tyrinėti, jų pavyzdžių muziejų rinkiniuose beveik nėra¹. Vienas kitas galvos dangos pavyzdys saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje, vieną kitą prisiminimą pavyko užrašyti iš muziejininkės, etnografės Stasės Bernotienės², kilusios iš Radviliškio rajono Jankūnų kaimo. Bet didžiausias „lobis“ atsivėrė, išardžius seną skrynioje šimtą metų laikytą antklodę, kurią, kaip mama pasakojo, duodavo tik svečiams užsikloti. Jos viršus buvo pasiūtas iš seno sijono, o viduje vata pridaigstyta prie dar 4 sijonų audinių ir pirktinės skarelės kampo. Iš šitų kelių menkų skiautelių, kelių prisiminimų sakinių, lygindami netolimose vietose dėvėtus drabužius, jau galime spręsti ir apie šiaurės vakarinės dabartinio Radviliškio rajono dalies XIX a.–XX a. pr. valstiečių aprangą.

Moteriškų drabužių komplektą, kaip ir kitur XIX a. Lietuvoje, sudarė marškiniai, sijonas, liemenė, prijuostė, vienokia ar kitokia galvos danga, šilti drabužiai, apavas.

Šventadieniai XIX a. vidurio sijonai – vienavilniai

¹ Remtasi Šiaulių „Aušros“ ir Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje esančiais negausiais eksponatais bei D. Bernotaitės-Beliauskiienės asmeniniame archyve esančia ekspedicijų metu Šiaulių, Pakruojo, Joniškio, Radviliškio r. surinkta medžiaga.

² Apie Stasę Bernotienę (Stulgytė, 1926–2001) skelbtas straipsnis žurnale *Radviliškio kraštas*, 2009, Nr. 2 (11).

lininio ar dažnai tamsoko medvilninio fabrikinio audinio pusinės prijuostės buvo ryšimos XX a. pirmojoje pusėje. Prijuostes su krūtinėle, per pečius einančiomis ir nugaroje sukryžiuotomis juostomis dėvėjo vestuvių gospadinės ar šeiminių kursų lankytojos.

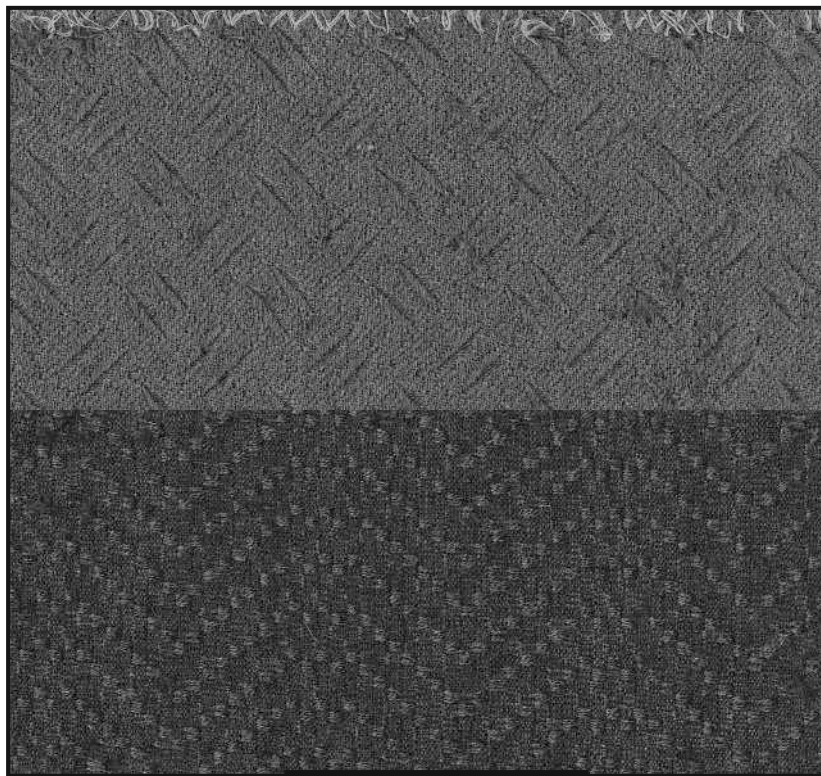
Šiek tiek daugiau žinių išliko apie merginų ir moterų galvos dangą. Merginos, be gyvų gėlių vainikų, dėvėjo galionus. Tautosakos rinkėjas, siuvėjas Matas Slančiauskas rašė, kad galionai buvo šiauliškių pamergių puošmena. Galionai – sidabrinės ar auksinės spalvos brokatinės juostos. Jas dažniausiai susukdavo į lankelį. Kartais į galus įsiūdavo kilpeles ir metalines kabes sukabinimui. Vieni žinomi – maždaug plaštakos pločio, kiti – vos ne perpus siauresni, tik 4–5 cm pločio. Galionų išvirkščią pusę pasiūdavo raudonu vilnoniu ar šilkinu, labai dažnai – margu potamsiu medvilniniu pamušalu (ilustr. 6). Jei pasiūdavo margą medvilninį pamušalą, tai kartais raudonas siauras juosteles prisiūdavo bent pakraštėliuose, kad jos gražiai išryškintų galionų kraštuose esančius siūlų lankelius. Raudonai kartais aplenkavo ir galionų galus. Manytina, kad prie galionų galėjo segtis ir šilkiniai kaspinus.

Pamergės ar jaunosios plaukus puošė dirbtinėmis gėlėmis. Šiaulių „Aušros“ muziejuje iš Šiaulių, Radviliškio ir kitų netolimų apylinkių yra keletas pamergių ar jaunųjų galvos puošmenų, pasiūtų iš dirbtinių gėlių, audinio atraižėlių, kaspinėlių, tiulio, fabrikinio mezginėlių ir kitų medžiagų, aptrauktų ant vielos lankelio.

Ištekėjusios moterys plaukus slėpė po įvairiais dangalais. Kai kurios dar XIX a. pab. ryšėjo nuometus. Tačiau daugiau duomenų apie jų audinius ir puošybą neturime.

Nedaug žinių yra ir apie dėvėtas kepurėles. Jas siuvo iš paprasto balto ar margo medvilninio audinio, gražesnes – iš tiulio, brokato, priekį puošė raukinukais, dirbtinėmis smulkiomis gėlytėmis, kaspinėliais. Kai kurios baltos medžiaginės kepurėlės – su šonuose prisiūtais į apačią išplatėjančiais raišteliais. Žieminės kepurėlės pamušdavo vata. XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pr. po skarelėmis plaukams prispausti ir skarelėms nuo riebalavimosi apsaugoti kartais dėvėjo vąšeliu iš baltų medvilninių siūlų nertas kepurėles.

Ir merginos, ir moterys ryšėjo skareles. XIX a. jos buvo namie austos lininės ar medvilninės pirktinės. Išėiginės – šilkinės, medvilninės, kašmyrinės. Žiemai skareles išsiausdavo namuose, bet XIX a. pab.–XX a. pr. jau dažniau dėvėjo pirktines vilnones.

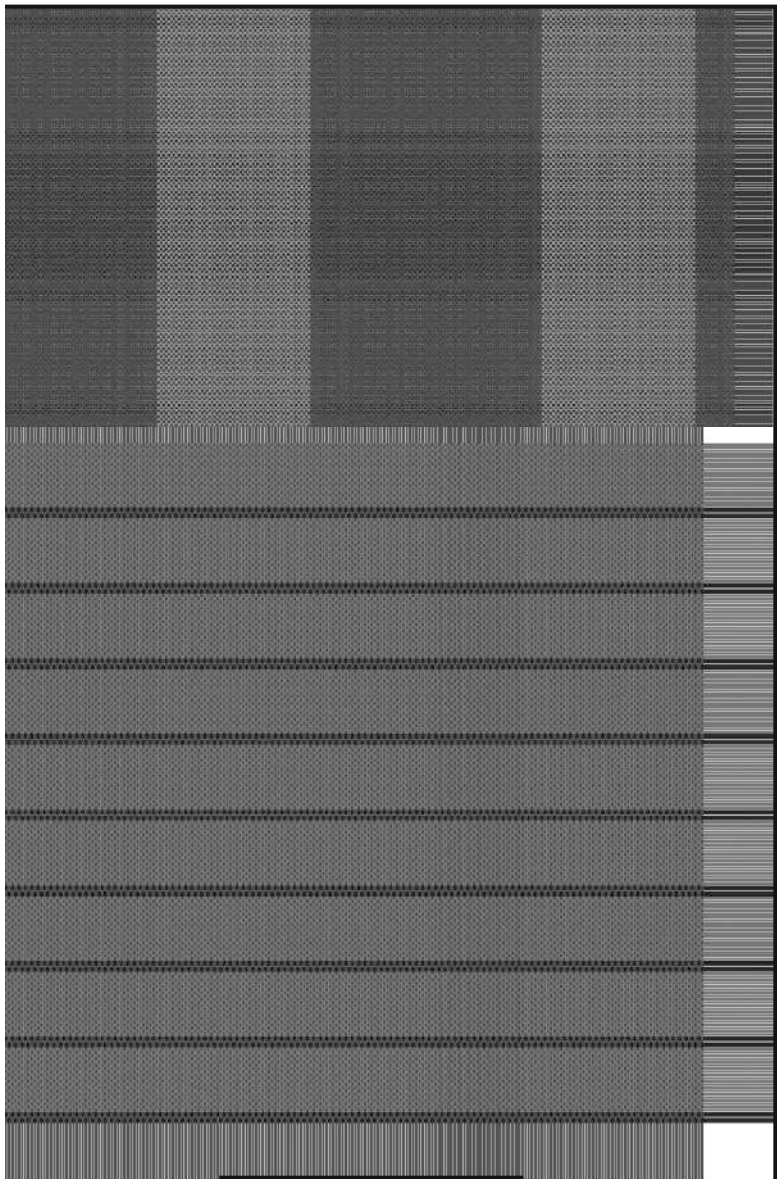

3–4 ilustr. Sijonų audiniai. XIX a. pab.–XX a. pr. Jankūnų k. Dėvėjo Barbora Jaraitė (1885–1946)

Ant pečių suposi didelės skaros. Atskiros skaros buvo skirtos užsisupti namuose, kitos – einant pasižmonėti pas kaimynes, važiuojant į turgų, o pačios gražiausios – išsiruošiant į bažnyčią. Skaras, priklausomai nuo dėvėjimo progos, taip ir vadino – „turginė“, „bažnytinė“. XIX a. antrojoje pusėje išėigai turėta didelių pirktinių plonų kašmyrinių skarų su kutais. Vienose vyrauja rytietiški motyvai (ilustr. 7), kitose – gėlių raštai. Namuose audė šiltas dvipalės vilnones skaros. Vienos – vienspalvio vidurio, su aplink užaustomis kitos spalvos ruoželių grupėmis, kitos – languotos. XIX a. pab. pirko parduotuvėse ar užsakydavo išausti vienpalės vilnones skaros (ilustr. 8–9). Jas laikė gražesnėmis už namines.

XIX a. vid. šaltu oru moterys vilkėjo sermėgomis. Jos Radviliškio apylinkėse buvo rudos, pilkai rudos, nuo juosmens kirptos ir rauktos. Žiemą vilkėjo kailinius. XIX a. pab. siuvo tamsaus, dažniausiai juodo vilnonio audinio vata pamuštus, ilgus apsiaustus.

Kasdienės moterų ir vyrų vilnones pirštines mezgė iš prastesnių, nuo avies galvos ar pakojų nukirptų vilnų. Jos dažniausiai buvo kumštinės, viengubos ar dvigubos, dubultos, vienspalvės, nedažytų vilnų, juodos, tamsiai rudos, pilkos. Viengubos – su spalvotu vienu ar keliais ruožiuokais rieše arba be jų, riešą dar mezgė iš kitos spalvos siūlų. Dėl šilumos kasdienės

1–2 iliustr. Sijonų audiniai. XIX a. vid. Jankūnų k.
Dėvėjo Elena Aleknaitė-Juozapaitienė (g. 1825
m.). Piešė D. Tomkuvienė

ir pusvilnoniai, austi dvinytai, dažniausiai languoti. Mėgstamos spalvos – žalia ir raudona. Langavimo būdai žinomi keli (iliustr. 1–2): vienspalvis dugnas sulanguojamas maždaug kas 1,5 cm siaurais tamsesnės spalvos, siaurais dryželiais, dviejų vyraujančių spalvų (pvz., žalios ir raudonos) 3–4 cm pločio dryželiai atskiriami pavieniais trečios spalvos siaurais ar jų poromis, derinami 4–5 cm pločio pošviesiai vienspalviai (pvz., pilkšvi melanžinių siūlų) dryžiai ir 6–7 cm pločio siaurų raudonų, violetinių, žalių dryželių grupės. Tokių sijonų būta ir Šiaulių krašte. Pasitaikė ir išilgai 3–4 spalvų siauromis juostelėmis sudryžuotų sijonų.

Sijonus XIX a. vid. siuvo dažniausiai keturių tiesių

palų, užpakalyje gausiai rauktus. XIX a. pabaigoje, sekant miesto mada, vilkėjo vadinamuosius vienspalvius sijonus, jie dažniausiai į juodus medvilninius metmenis atausti juodais, žaliais, vyšniniais, rudais, tamsiai mėlynais, violetiniais ar kitų spalvų naminiais arba pirktiniais vilnoniais siūlais. Žalioji spalva tamsoka, sodri, turėjusi savo apibūdinimą – *buteliava* (panašios į butelių stiklą spalvos). Austi dvinytai, keturnytai ruoželiu, keturnyčiais dimais ar kitais audimo būdais (iliustr. 3). Naudojo ir pirktinius vilnonius ar pusvilnonius raštuotus audinius (iliustr. 4). Siūti į apačią platėjantys, karpytų klynų, užpakalyje su „uodega“. Pažemėse prisiūdavo juostelės – pušiuokas, kad nebrigtų padelkos, netoli pažemių skersai nusiūdavo 2–3 žemyn nulenktas siūles, puošė 1–3 šilko ar aksomo apvadais, audiniu aptrauktomis sagomis. Prie tokių sijonų dėvėjo pirktinio audinio palaidines ir plono audinio švarkelius pečiuose rauktomis rankovėmis, su stačia apykakle ar be jos, puošė dekoratyvinėmis siūlėmis. Pasipuošimui įsisegdavo dirbtinių gėlyčių. Juosėjo plačius diržus (iliustr. 5). Prie tokių sijonų prijuosčių šventadieniais dažniausiai jau neryšėjo.

Marškiniai XIX a. vid. – tunikinio kirpimo, su storo audinio priedurais, su pečiuose užsiūtomis siauromis perpečėmis ar be jų, su siaura atverčiama apykakle. Rankovės ilgos, su rankogaliais. Apie marškinių puošybą žinių beveik neturime. „Artimiausi“ puošti marškiniai žinomi iš Šaukėnų apylinkių: rankovių galuose, 1,5 cm nuo rankogalių, raudonais medvilniniais siūlais įaustas 2,5 cm pločio langučių rašto ruoželis. Keletas panašiai puoštų marškinių yra Lietuvos muziejų rinkiniuose, todėl tikėtina, kad ir Radviliškio apylinkėse galėjo taip puošti marškinius. Tik reikia atkreipti dėmesį, kad ruoželiai – neplatūs ir įausti beveik prie pat rankogalių. Apykaklės ir rankogalius kartais siuvo iš balto medvilninio audinio.

Liemenės Radviliškio apylinkėse vilkėtos dvejopo kirpimo. Vienos – keturių ar šešių nuo liemens prakirptų ir išplatintų skvernelių, kitos – nuo liemens durtos ir klostytos. Tikėtina, kad jas, kaip ir kitose Aukštaitijos vietovėse, siuvo iš brokato, šilko, nuo liemens kirptąsias – iš vilnonio languoto audinio.

Prijuosčių būta baltų lininių su prie pat pažemių į audinio raštą įaustais raudonų medvilninių siūlų dryželiais. Netolimose apylinkėse būta šviesių su išilginiais raudonais dryželiais. Daugiau duomenų apie XIX a. išėigines prijuostas neturime. Tamsias prijuostas XX a. pr. išėigai dar kartais ryšėjo vyresnio amžiaus moterys. Kasdien namie austi languoto

vilnones pirštines veldavo. Kailines pirštines siūdavo vyrams į mišką važiuoti.

Šventadienės XIX a. antrosios pusės–XX a. pr. vilnonės pirštinės – kumštinės, viengubos ar dvigubos, vienspalvės (vienspalvė dalis virš riešo) ar kelių spalvų siūlų, raštuotos. Dvigubosios megztos nesusiaurintu riešu, beveik visada su baltų, nedažytų vilnų pamušalu. Riešo kraštelį, kur susieidavo pamušalas ir viršus, megzdavo kiauraraščio akutėmis, kartais paryškindavo kitos spalvos siūlų ruoželiu (pirmiausia numezga pamušalą, po to apačioje surenka akis ir mezga riešelį; riešelio kraštą mezga kiauraraščiu – 2 suimtos akys, 1 uždėta; per šią mezgimo eilutę lenkiama). XIX a. pab.–XX a. pr. dvigubos pirštinės dažniausiai megztos vienspalvės, juodos, tamsiai rudos. Vienų riešą megzdavo be papuošimų, su vienu kitu siauru, lygiu, ryškiu dryželiu ar kukliai raštuotą – pvz., įmegzdavo dobilo lapelių, kryžiukų, žvaigždučių eilutę, vingiuotą stilizuotą augalo šakelę su lapais ir žiedeliais arba kelias pasvirusias gėlytes. Pasitaikė pirštinių, kurių plaštakos – juodos, o riešeliai megzti kiauraraščiu tinkleliu, iš po kurio matosi riešelio pamušalas (pvz., violetinis).

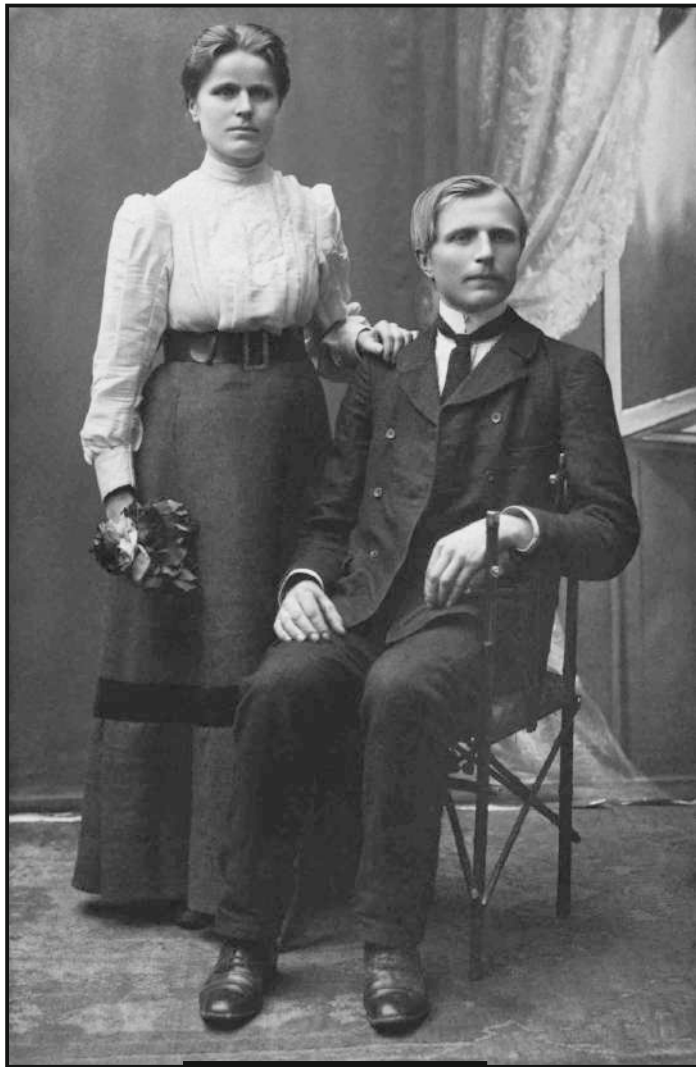
Ištisai visos raštuotos pirštinės, megztos iš 2–3, rečiau 4 spalvų siūlų, labai įvairios. Kada jos pradėtos megzti, tiksliai pasakyti sunku. Skyrėsi vyrų ir moterų pirštinėms parenkami raštai bei jų spalvos (pvz., vyriškų pirštinių spalvos santūresnės, nenaudojo rožinės spalvos, nemezgė mažai stilizuotais augaliniais raštais), įžvelgiami ir skirtingų laikotarpių ypatumai. Jos buvo viengubos ir dvigubos, kumštinės ir pirštuotos, naminių ar pirkinių minkštų, purių vilninių siūlų – skaistgijų. Iš pirkinių siūlų kartais mezgė tik riešą, o visą pirštinę – iš

naminių vilnų siūlų. Dvigubos raštuotos megztos maždaug iki XX a. vidurio. Viengubos raštuotos mezgamos iki šių dienų.

Raštuotųjų pirštinių riešai įvairūs. Vieni megzti stulpeliu, derinant po vieną ar po dvi gerąsias ir išvirkščiasias akis, vienspalviai, su įmegztais siaurais kitų spalvų ruoželiais ar visi sudryžuoti kelių spalvų ruoželiais. Kiti akcentuoti įmegztu kitokio nei visa

pirštinė ornamento skersiniu ruožu, pvz., rombo su ataugėlėmis motyvas, dažnas rinktinėse juostose, skersinės eglutės ir pan. Įmantriais laikyti 2–4 spalvų rombeliais megzti riešai.

Raštuotųjų pirštinių dugnas dažniausiai tamsus, juodas, rudas, žalias, raštai – balti, pilki, žali, raudoni, oranžiniai. XX a. pirmojoje pusėje dažnai pasitaikydavo rožinės, violetinės, burokinės spalvų. Raštų kompozicijoje galima išskirti kelias grupes. Dominuoja smulkūs geometriniai įvairiai derintų rombelių, trikampių, žvaigždučių, aštuonlapių stilizuotų žiedelių, kryželių, langučių motyvai, kurie tolygiai užpildo visą plotą, jungiami ir derinami vieni su kitais į stambesnes grupes (į rombus ar aštuonkapius įkomponuojamos

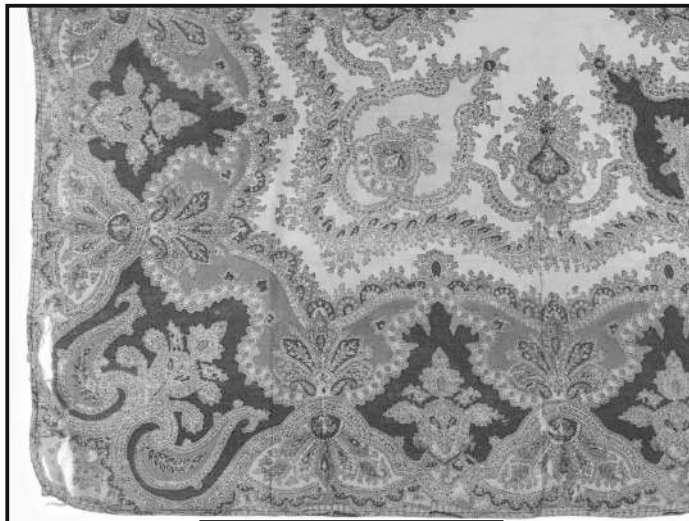
5 iliustr. Barбора Jaraitė (1885–1946)
su broliu. XX a. pr. Jankūnų k.

žvaigždutės, dobiliukai, langučiai ir pan.). Maždaug nuo XX a. 3–4 dešimtmečių. madingos skersais ruožais, derinant 3–6 spalvų siūlus, megztos moteriškos pirštinės, kurių viršuje komponuotos poromis grupuotos lelijos, o delnas – raibas, pakaitomis derinant po vieną dugno ir rašto spalvų akį.

Pirštuotos pirštinės paplito vėliau nei kumštinės. Jomis mūvėjo pavasarį ar rudenį, kol nelabai šalta. Dažnai pirštuotų pirštinių raštuotai mezgė tik plaštaką, o pirštus – vienspalvius. Vyriškų pirštinių

6 iliustr. Galionas. XIX a. vid. Jankūnų k. Dėvėjo Elena Aleknaitė-Juozapaitienė (g. 1825 m.).
Fotografavo A. Lukšėnas

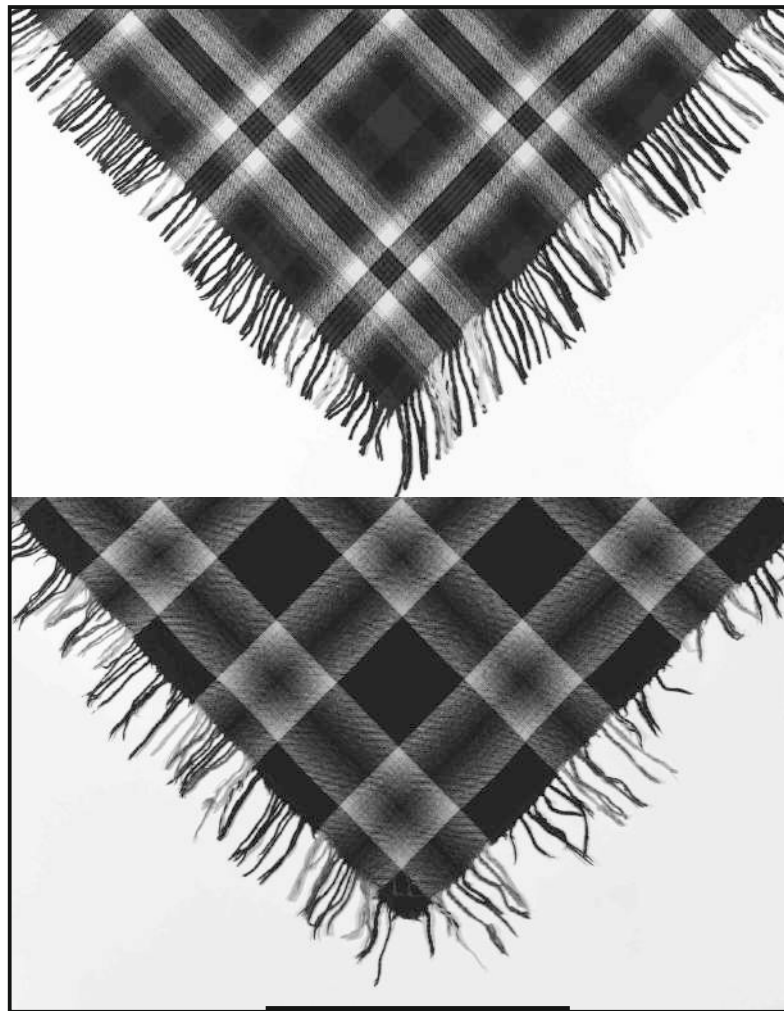

7 iliustr. Skara. XIX a. vid. Jankūnų k. Dėvėjo Elena Aleknaitė-Juozapaitienė (g. 1825 m.).
Fotografavo G. Grigėnaitė

plaštakos viršuje mėgo komponuoti stambesnę žvaigždžių ar rombų ornamentą (iliustr. 10).

Ilgais, išplatintais riešais pirštinės buvo madingos XX a. 3–6 dešimtme. Jų ypatybė ta, kad dažnai megztos skersiniais raštais ir jose dažniau sutinkami augaliniai motyvai. Riešas neretai akcentuojamas plačiu kitokio ornamento nei plaštaka ruožu. Riešų krašteliu puošdavo vienos, dviejų ar kelių spalvų įvertais kuteliais.

Vyrai kur kas ilgiau nei moterys dėvėjo autus. Į nagines vyrai avėsi tik autais iki tol, kol buvo dėvimas šis apavas, į medpadžius – kojineis. Į aulinius batus kaime autais avėsi dar XX a. 8 dešimtme. Šiltam metų laikui vieni autai būdavo specialiai austi, drobiniai (pašukiniai), neplatūs, juos, kad būtų balti, išvirindavo pelenų šarme. Kiti – atkirpti iš paklodinės ar kasdieniams rankšluosčiams skirtos medžiagos, pasidaryti iš senos apdėvėtos minkštos paklodės pakraščių, marškinių pažemių. Vynioti kojas purviniais autais buvo sarmata. Paprastai vakare moterys išplaudavo vyrams autus. Jei ūkyje tarnaudavo dvi mergos ir du vyrai, tai mergos pasiskirdavo, kuri kuriam plaus autus, ir net lenktyniaudavo, kuri balčiau išplaus; vyrai geroms mergoms nupirkdavo saldinių arba duodavo riešutų³. Žieminiai autai – miliniai, čerkasiniai, atkirpti iš naujo milo arba atplėsti iš seno, jau nudėvėto drabužio. Po autu užsimaudavo vilnones kojines. Prieš Antrąjį pasaulinį karą vyrų autams pirkdavo flanelės. Vaikams dėl šilumos suraukdavo naginėles iš zuikio kailiuko, jomis įsimaudavo į storos odos nagines.

8–9 iliustr. Skaros. XIX a. pab.–XX a. pr. Jankūnų k. Dėvėjo Barbora Jaraitė (1885–1946). Fotografavo G. Grigėnaitė

³ Daunys, S. Moterų darbai. *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1942, Nr. 30, p. 78.

Vyrai mūvėjo trumpas ar ilgesnes puskojines, moterys – puskojines ir ilgas, iki kelių ar virš kelių, kojines. Vadino *penčiakomis*, *skerpečkomis*. Kasdien šaltu oru dėvėjo vienspalves juodas, rudas, pilkas, baltas vilnones puskojinės ir kojines. Anot pateikėjų, jas mezgė dažniausiai iš nedažytų vilnų, nes dažytų laikė nešiltomis. Stulpeliu mezgė arba tik atnarą, arba visą *čiurnį*. Kurios mokėjo, kulną megzdavo kulniniu mezgimu arba paprastai. Vienspalvių kojinių *čiurniuose* įmegzdavo kitos spalvos siūlų 1–2 ruoželius, ypač tada, kai šeimoje buvo keli vyrai – kad nesumaišytų, kieno kurios. Ruoželiais XX a. pirmojoje pusėje dažniau puošė moterų ir vaikų kojines – kiekvienam vaikui beveik visada kojinių *čiurniai* buvo paženklinti vis kitokiais ruoželiais. Kitas kasdienės kojines skersai sudryžuodavo ruoželiais tų spalvų siūlų, kokių turėdavo.

XIX a. pab.–XX a. 2 dešimt. moterų išėgines megzta ar nertas linines kojines išstūmė pirktinės fabrikinės gamybos – medvilninės baltos, rusvos, šviesiai rožinės, rudos, juodos. Po Pirmojo pasaulinio karo geriau gyvenančios moterys pirkdavo šilkines. XX a. 4–5 dešimt. buvo madinga vasarą išėigai

mautis baltomis, raštuotomis puskojinėmis, megztomis kiauraraščiu ar pynelėmis. Ilgas kojines moterys virš kelių rišo medžiaginiaisiais raišteliais, iš kelių spalvų siūlų eglute nupintomis maždaug vieno piršto pločio juostelėmis arba kaselėmis iš 3 siūlų pluoštų. Pindavo, prisirišusios prie kuoliuko, iš vilninių, minkštų siūlų, kad neužveržtų kojų. Netolimose vietovėse žinomi iš audinio pasiūti ir spalvotais siūlais kryželiu siuvinėti kojinių raiščiai. Maždaug nuo XX a. vid. kojinės buvo rišamos gumomis.

Vakarinės Radviliškio rajono dalies moterų tradicinių drabužių kaitai ryškią įtaką darė didelio miesto – Šiaulių – artumas ir Radviliškio augimas, nutiesus geležinkelį. Moterys visada buvo linkusios puoštis ir sekti naujausias madas. Nuvykusios į turgų ar bažnyčią, valstietės nusižiūrėdavo miestietišku drabužių fasonų. Kurios sugebėdavo, panašius pasisiūdavo pačios ar užsakydavo siuvėjams (titulinė nuotrauka). Todėl nereikėtų stebėtis, kad senose nuotraukose paprastos kaimo mergaitės atrodo lyg bajoraitės...

10 iliustr. Pirštinės. XX a. vid. Jankūnų k. Mezgė Stasė Bernotienė (1926–2001) savo vyrui Petrui. Fotografavo G. Grigėnaitė

Titulinėje nuotraukoje – Barbora Jaraitė (dešinėje, 1885–1946) su motina ir drauge. XX a. pr. Jankūnų k.

„DARBAS MAN – GYVENIMAS IR DAR POILSIS“

Žurnalo skaitytojui šikart dovanojame galimybę pabūti su populiariu aktoriumi MINDAUGU CAPU, kuriam Radviliškis – svarbi jo gyvenimo stotis.

Gerbiamasis aktoriau, esate iš Rusnės, taigi lyg ir „svetimšalis“ radviliškiečiams. Tačiau šie Jus laiko savu, vadina kraštiečiu, o ir Jūs čia atvažiuojate, regis, visai ne kaip atsitiktinis užklydėlis... Tad prašytume prisistatyti, kas gi ir kieno esate.

Taip, aš esu nuo Rusnės. Mano visa vaikystė pralėkė saloje, prie vandens, ant vandens. Atsimenu, dėl nuolatinės baimės, kad nenuskėsčiau, mama spyną ant kojos buvo uždėjusi, bet aš greit išsilaisvinau ir vėl čiuožinėju ant ledo lyčių. Sykį valtyje net netoli Kaliningrado sienos mane sulaikė...

Vėliau taip susiklostė, kad mama nusprendė persikelti į Radviliškį, tačiau ši atkarpa man nebuvo ilga – po aštuonių klasių išvažiavau į Rokiškio kultūros mokyklą mokytis režisūros. Taigi Radviliškį galėčiau pavadinti savo tarpine stotimi tarp Rusnės ir Vilniaus. Vis dėlto tai man svarbus laikotarpis. Mokiausi Karčemų mokykloje, tada, atrodo, aštuonmetėje, turėjau gerų mokytojų, draugų. Gyvenome prie Arimaičių ežero – taigi vėl vanduo, plaukiojimai, meškeriojimai. Ten buvo ir ūkis, arkliai, pašėlęs noras jodinėti... Jei atvirai, niekad nedėlioju ant atminties svarstyklių, kiek ir kur daugiau manęs: visada traukia sugrįžti į Rusnę, man vis rūpi ir Radviliškis.

Aktoriaus kelias. Pačėkite mintimis savuoju nuo pradžių iki šiandienos su mūsų žurnalo skaitytoju.

Kai gyveni Rusnėje, turbūt normalu galvoti, kad mokysies kur nors Klaipėdoje, būsi jūrininku. Taip dariau ir aš. Tik nutiko visai kitaip. Gal dėl to buvo „kaltas“ tas pirmas kartas, kai mama nuvezė į Kauno dramos teatrą? Tada man nupirko naujus batus. Kol iki vakaro vaikščiojome po miestą, man taip nuspaudė kojas, kad visą spektaklį galėjau tik stovėti. Kur tau neįsimins tokia „įžanga“ į teatrą...

O jei rimčiau, metai saloje, gamtos apsuptyje, ten patirtas stipraus bendruomeniškumo jausmas, šeimos aplinka, matyt, kažką visgi įspaudė į charakterį, polinkius. Užtat ir toji kultūros

mokykla mano kelyje atsirado, ir dėstytoja, baigusi aktorystę, kuri labai skatino, kone reikalavo tapti aktoriumi. 1978-aisiais ir išvažiavau į Vilnių, į tuometę Konservatoriją. Pats nustebau, kad iš karto priėmė.

Penki studijų metai Henriko Vancevičiaus, Rimo Tumino, Irenos Bučienės, Vytauto Čibiro vadovaujamame kurse vėrė man tokį pasaulį, be kurio darėsi vis sunkiau save įsivaizduoti. Dar studijuodamas pradėjau po truputį vaidinti kino filmuose. Po studijų gavau paskyrimą į Valstybinį dramos teatrą, bet, dideliu mano apmaudu, turėjau išeiti į kariuomenę. Dirbti tame teatre pradėjau tik atitarnavęs armijoje. 1982-aisiais. Nuo 1990-ųjų aš – Vilniaus mažajame teatre. Bene dešimt pastarųjų metų vis pasirodau ir „Domino“, Vilniaus kamerinio teatro pastatymuose, jau ne svetimas esu ir naujai susikūrusiame „Solo“ teatre, be to, vaidinu kino filmuose, televizijos serialuose. Tokia ir yra mano profesinė kasdienybė: vis judėjime ir veikloje, vis repeticijose, spektakliuose, vis stengiantis viską suspėti laiku ir tinkamai. Bet visa tai – sava ir miela. Darbas man – gyvenimas ir dar poilsis.

O kas Jums buvo ir yra teatras? Ar laikas, patirtis keičia tą suvokimą?

Tuo laiku, kai dar mokiausi Rokiškio kultūros mokykloje, o ir vėliau, teatras man kaip ir daugumai atrodė kažkoks tolimas, paslaptingas pasaulis, pagarba jam buvo didžiulė. Užtat ir aš, nors skatinamas, drąsinamas, visgi tada, kai su draugais važiauvau iš Rokiškio į Vilnių, dar gerokai dvejojau, prisibijojau tos aktorystės. Paskui nė nepajutau, kaip teatro pasaulis mane įtraukė, vėrėsi kaskart naujomis spalvomis, atradimais. Laimė buvo mokytis iš talentingų dėstytojų, režisierių, kolegų, dirbti su jais. Be jau paminėtų, – ir režisieriai Gabrielė Tuminaitė, Kirilas Glušajevas, Vytautas Rumšas, kiti. Pavyzdžiui, režisierius Rimas Tuminas. Dar ir dabar, kai jis grįžta, teatre viskas tarsį sušvinta, būna tarsį teatras teatre. Pagarba tokiems talentams, apskritai teatrui manyje išliko nuo pat ano pirmo spektaklio, mano žiūrėto Kaune nutrintomis kojomis.

Aktoriui – taip pat. Tik dabar jau pats savimi matuoju šios profesijos svorį. Man scenoje svarbiausia pajauti, kad žiūrovas kvėpuoja, mąsto kartu su manimi. Vis prisimenu Rimo Tumino pamoką: atėjusį žiūrovą turi pakviesti į svečius ir ne vaidinti prieš jį, o vaišinti tuo, ką turi geriausio... Taip vis ir stengiuosi.

Profesionalioje scenoje būdamas jau 38 metus, nemažai ką permąsčiau, kiek kitaip vertinu. Supratau, kad į gyvenimą reikia žiūrėti lengviau ir paprasčiau, kad teatre kartu su žiūrovu reikia žaisti, improvizuoti, mąstyti, o ne kelti sau nerealų siekį nustebinti pasaulį.

Įsivaizduokite, kad prieš Jus tuščias lapas, kuriame turite surašyti savo vaidmenis. Koks būtų tas sąrašas, ką ir kodėl pirmiausia įrašytumėte – mylimus, nemylimus, tragiškus ar juokingus personažus?

Manau, kad kiekvienas aktorius turi kelis vaidmenis, kurie jam, kaip sakoma, arčiausiai prie širdies ir kurių spektaklių jis labiausiai laukia. Man toks yra, pavyzdžiui, Gorodnyčius „Revizoriuje“. Tai dar palyginti nesenas vaidmuo (iki manęs jį vaidino Evaldas Jaras), bet man jau „prilipo“. Branginu ir Kazariną iš „Madagaskaro“ (anksčiau vaidino Regimantas Adomaitis), Vasiljevą iš „Motinos“, Geišę Rapolą iš „Dėdžių ir dėdienių“. Įsiminę spektakliai „Mindaugo valdžia“, „Belaukiant Godo“, „Vyšnių sodas“.

Bemaž per keturis dešimtmečius scenoje mano vaidmenų susidarė per 60, dar pusė tiek – televizijoje ir kine. Manęs neatbaido nei teigiamas, nei neigiamas vaidmuo: svarbiausia – kad jis būtų įdomus. Sakysim, jau paminėtas „Belaukiant Godo“. Man tas spektaklis kiekvienąsyk yra kaip dar nepažįstami, bet labai viliojantys, slėpiningi kalnai. Tai – nuteikiantis ieškoti, mąstyti, padedantis augti ir tuo įdomus spektaklis.

Panašiai mąstau ir dėl komiškų ar tragiškų vaidmenų. Man nesunkūs nei tie, nei tie. Jei supuola keli iš eilės tragiški, pasiilgstu komiškų ir atvirkščiai. Ir tikrai negalėčiau savęs apibūdinti tik kaip tragiško ar tik kaip

komiško plano aktorė. Buvo netikėta, kai syki, prieš spektaklio „Trys seserys“ repeticiją, režisierius Rimas Tuminas ištare: „Mindaugai, tu juk tragikas, tau nė repetuoti nereikia.“ O juk daugelis galvoja, kad mano arkliukas – komedijos... Man komedija iš tikrųjų atrodo kaip šviesioji teatro pusė: žiūrovas, stebėdamas tokio žanro spektaklius, gali patikrinti savo humoro jausmą, gyvenimo vertybes. Tačiau teatre, kaip ir gyvenime, būna ir reikia visko.

Nenorėčiau, kad pamanytumėte, jog Capui viskas kaip sviestu patepta. Tarp suvaidintų visokiausių vaidmenų yra ir mažiau pavykusių, sakyčiau, nereikšmingų. Tačiau ir juos vertinu, ir jie man buvo svarbūs kaip savotiškos pamokos.

Užsiminėte apie save televizijoje, kine. Jus matė filmuose „Arkliavagio duktė“, „Vartai į dangų“,

„Mano Saračka“, „Lietuviškas tranzitas“, „Transsibiro ekspresas“, „Kapitono Blado odisėja“. Daugelio mūsų namuose „svečiavotės“ ir „svečiuojatės“ serialais „Nemylimi“, „Pasmerkti“, „Be namų“, „Moterų laimė“, „Kriminalistai“, kitais. Ką filmavimaisi televizijoje prideda arba atima profesionalaus aktorė karjeroje? Ar tenka Jums kada dėliotis tų pasirinkimų prioritetus?

Spektakliai, vaidmenys juose – aktorė duona. Ji, dirbant net prestižiniame teatre, kaip suprantate, yra neskalsi. Juolab kad konkurencija, aktorių pasiūla dabar didelė, valdžios požiūris į meno kūrėjus, švelniai tariant, ne pats geriausias, o mes nepuolame streikuoti, kategoriškais reikalavimais sklaidytis, nes manome, kad tai savaime turi būti suprata ir daroma.

Taigi natūralu, kad mums išgyventi, išlaikyti šeimas iš teatre gaunamos algelės nepavyksta, tuomet ir gelbsti filmai, serialai, šou. Televizijai tenka filmuotis ir tada, kai teatrai atostogauja, pabaigę savo kūrybinį sezoną.

O dėl prioritetų... Dažniausiai yra taip: ką režisieriai siūlo, tą ir „imi“, nes, kaip jau sakiau, jei ne tu – tai kitas.

Televizija taip pat yra patirtis, serialus pamato daugiau žiūrovų negu spektaklių. Kartu tai – maloni ir naudinga galimybė „įsidirbti“ su naujais kolegomis, pagaliau ir tam tikra „dozė“ populiarumo. Sakysim, seriale „Kam ta meilė?“ vaidinti su puikia aktore Asta Baukite man buvo tikras atradimas! Panašių dovanojų ir kiti serialai.

Klausiamas apie pasirinkimus tarp teatro, televizijos, kino, aš paprastai mintiju taip: jei yra žirgas, neįsijodinėsi ant avino, bet jei šalia žirgo nėra...

Ir paprastas žmogus neretai pasidaro tam tikru vaidintoju, norom nenorom užsidedi „kaukę“: namie nelengvai atsikratai darbinių problemų, atėjęs į darbą – naminių reikalų. Kas Jums padeda „išėiti“ iš scenos vaidmenų?

Čia – dvipusis reikalas: „įeini“ į spektaklį, paskui „išėini“ iš jo. Todėl spektaklio diena man būna išskirtinė (o spektakliai juk nereti...) Tada valgau visai mažai, nes nesinori, tada vengiu pokalbių, net ir telefoninių, nes nenoriu išsiblaškyti, tada mintyse ir ne tik (bičiuliai pasakojo matę, kaip gatvėje aš kažką pats vienas garsiai kalbėjau, gestikuliavau) repetuoju kažkurio personažo žodžius. Viskas – iš atsakomybės žiūrovui, režisieriui, vaidmeniui, pagaliau sau.

Po spektaklio aktoriai būdavome pratę (ypač tada, kai kūrėsi Mažasis teatras) tuoj nesiskirstyti, o drauge

dar pasėdėti, aptarti, pabendrauti. Tai būdavo smagus, įtampą greit ištirpdantis įprotis. Dabar jau yra kitaip, nors anų pasisėdėjimų ilgu. Neseniai buvome susibėgę pas Rimą Tumina, taip mielai pasibuvome...

O šiaip „atsijungti“ padeda namai, šeima. Po spektaklio namie sočiai prisivalgau, nors ir vėlai. Valgyti paprastai paruošia žmona, nors aš ir pats dar nuo studijų laikų mėgstu gaminti. Geras būdas atsipalaiduoti! Mano ramybė, optimizmo šaltinis, visas turtas – šeima. Žmona Aleksandra yra smuikininkė, griežia Lietuvos nacionaliniame operos ir baleto teatro orkestre. Užauginame sūnų Egidijų, turime tris nuostabius anūkus: Veroniką, Salomėją ir Mariją. Sūnus su šeima gyvena Anglijoje – tokia šiandien realybė, kad jaunimas ieško, renkasi, kur

geriau. Aplankome juos, bendraujame, nors ir gaila, kad ne nuolat esame visi kartu.

Toks aš vis ir vaikštau, gyvenu su savo šeima mintyse...

Papasakokite, kokių netikėtumų, keistesnių atvejų, nustebinusių situacijų išiminėte aktoriaus darbe ir gyvenime.

O, jų įvairiausių pasitaiko. Tarp kitų – labai malonių, jaudinančių. Antai pernai, švenčiant mano 60-metį, po teatre vaidinto spektaklio kolegų nuostabią staigmeną paruošė: parodė atgaivinto spektaklio „Čia nebus mirties“ ištrauką. Tai spektaklis, pradėjęs Vilniaus mažojo teatro, kurį mes

visi kūrėme, istoriją. Tada man buvo vos 30, tada tas spektaklis mums atnešė laurus pirmajame Baltijos šalių teatrų festivalyje, paskui pripažinimą net Kanadoje, Amerikoje, kitur, šį spektaklį padovanojome Lietuvos laisvės gynėjams po tragiškųjų Sausio 13-osios įvykių. Stebuklu atrodo dabar, po tiek metų, scenoje tai prisiminti, vėl pamatyti, ypač, kai to visiškai nesitikėjau.

Sieloje giliu virpesiu įsispaudęs atvejis, kai vaidinome prie Molavėnų piliakalnio, po atviru dangumi. Pasakojama, kad ten kažkada ir sudegė kunigaikščio Margirio ginama pilis. Aplink – nuostabi gamta, ažuolynai, daugybė žiūrovų, visi pasipuošę... Negi gali tokius tave pakylėjančius spektaklius primiršti...

Būna, netgi viena maža detalė tampa tokiu dideliu

įvykiu, kad jis dešimtmečius atmintyje ir širdyje išlieka. Sakysim, jau paminėtas pirmasis Mažojo teatro spektaklis „Čia nebus mirties“. Aktorius ir režisierius Sigitas Račkys atnešė ir spektakliui padovanojo lagaminą. Pamanytum, mažmožis. O ne! Būtent tą lagaminą vienas žmogus parsivežė iš tremties. Kokia istorija, koks įkvėpimas vaidinti, koks neištrinamas įspūdis...

Apie linksmus nutikimus? Kadaise pavogė mano mašiną. Aišku, buvo gaila – jau vien dėl to, kad pirkdamas įlindau į skolą. Tačiau pinigai manęs niekada nevaldo, jie man reikalingi tik tiek, kad būtų galima išgyventi. Taigi nusiraminau, įpratau važinėti visuomeniniu transportu. Juokinga tai, kad po penkerių metų sulaukiau telefono skambučio, kuriuo tvarkos sergėtojai paliepė: „Ateikit pasiimti savo

durelių.“ Ne iš karto supratau, kokių. Pasirodo, pareigūnai miške surado kažkokį „samagonščikų“ padarytą agregatą, prie kurio buvo pritvirtintos dingusios mano mašinos durelės...

Arba dar. Kadangi gyvename ne name, o bute, balkone pasisėjau žemaūgių pomidorų sėklų. Žmonės sodina gėles, o aš, aktorius, va ką... Įdomiau, be to, sako, tada musės mažiau puola, o ir pačiam smalsu, kas iš to gausis. Siūliau ir draugams daigų, bet jie tik juokėsi: girdi, kam tie bandymai... Vietoj žemaūgių išaugo tokie aukštaūgiai, kad kaip po džungles vaikščiojome...

Anąkart turgelyje pardavinėjo tokius ryškiai raudonus kardelius, kad neatkreipti dėmesio buvo tiesiog neįmanoma. Kai susiruošiau pirkti, apsigaubiau, kad piniginės nėra. O pardavėja tik šast –

ir betiesianti man tas nuostabiąsias gėles: „Niekis, kitąkart atnešite“. Atpažino ir patikėjo manimi... Daug sykių žmonių buvau atpažintas – smagu, gera...

Mūsų žurnalo skaitytojams būtų labai įdomu ir smalsu išgirsti apie Jūsų planus, naujus užmojus.

Esu ne kartą žurnalistams sakęs: nemėgstu iš anksto visų „kortų“ atskleisti, nes iš to paskui Dievas tik skaniai pasijuokia, o žmogui gaunasi garsus šnypštas. Žinoma, vaidinsiu, žinoma, filmuosisi, jei tik bus pasiūlymų ir galimybių. Prieš kurį laiką buvome išvykę gastrolių į Kiniją. Visais požiūriais toji kelionė nepamirštama – ir tuo, kaip susidomėjusiai ten priimti mūsų spektakliai, apskritai mūsų kultūra, ir tai, ką šioje egzotiškoje šalyje pamatėme, patyrėme.

Laukia panaši kūrybinė kelionė kitur, daug ir atsakingai ruošiamės, repetuojame. Va ir vis tiek apie planus prasitariau... Kažkada važinėjau po Lietuvą ir skaičiau Antano Miškinio, Vinco Mykoliaičio-Putino, Antano Baranausko poeziją. Neseniai pradėjau gauti laiškų su tokiais pat prašymais, tad kartais sukirba pagunda: o gal kada vėl imtis?.. Pasvajoju net štai apie ką: jei tik surasčiau „atliekamo“ laiko, nuvažiuočiau į koki tylų, nuošalų gamtos kampelį, atsisėdčiau ant kalvelės ir leisčiausi ramiai apmąstyti, kas ir kur esu, įžengęs į septintą savųjų metų dešimtį...

Kas Jums šiandien yra Radviliškis, koki jį sau atrandate apsilankęs, ko norėtumėte jam palinkėti?

Jau sakiau, kad tai man – svarbus kraštas.

Radviliškyje gyvena mano mama, brolis, tad tuo jau lyg ir viskas pasakyta. Vis rūpi, vis norisi pamatyti, juolab kad mama jau stokoja stiprybės. Tad atvažiuoju čia kas mėnesį, kas du, kai tik ištaikau laiko. Tada ir pas namiškius pabūnu, ir mūsų sode už geležinkelio, ir kapus aplankau.

Mano galva, žmogui brangus tas kraštas, kur yra jam svarbūs kapai. O Radviliškyje palaidoti mano prosenelė, tėvelis, daug buvusių kaimynų, draugų. Aplankai jų kapus, pavaikščioji nuo vieno prie kito, pamąstai. Yra daug ką gražaus prisiminti...

Pats miestas? Gražėja, tvarkomas, dėl to džiugu. Jei čia būnu ar pravažiuoju pakeliui į gastroles, vis atidžiausiai dairausi, kas naujo, kas kitaip. Man visa tai rūpi, net ir detalės. Kartais suspaudžia širdį. Pavyzdžiui, dėl tų vamzdžių palei miestą prie plento.

Kartais kokiam pokalbį paklausia: „Kur tas tavo Radviliškis yra?“ Nespėji nė atsakyti, o kažkas meta: „Na, ten, kur tie vamzdžiai palei miestą!“

Ir man taip nesmagu pasidaro... Tokių kūrybingų, iniciatyvių žmonių šiame krašte yra, negi niekas nesugalvoja, nepasiūlo idėjų, ką su tais vamzdžiais padaryti, kad jie gausiems pakeleiviams taip akių

nebadytų ir netaptų savotišku miesto antisimboliu...

O šiaip – radviliškiečiams tradiciškai, bet nuoširdžiai linkiu: gyvuokite, ir toliau sėkmingai darbuokitės, mylėkite savo artimuosius ir gimtinę, į nieką neiškeiskite noro ir siekio prisidėti prie savojo krašto gerovės!

Kalbėjosi Gražina Dunauskienė

Mindaugo Capo, Lauros Vansevičienės, Gabrieliaus Jauniškio, Dmitrijaus Matvejevo, Vilniaus mažojo teatro bei Radviliškio viešosios bibliotekos archyvų nuotraukos

Jose – aktorius Mindaugas Capas, jo ir kartu su kolegomis atlikti vaidmenys, kitos scenos akimirkos, viešnagė pas mamą Radviliškyje ir čionykštėje Viešojoje bibliotekoje

„ŽVANGULIS“ – IŠSKIRTINIS REIŠKINYS

Dr. INA STUOGĖ,
Baisogalos istorinio ir kultūrinio paveldo iniciatyvinės grupės narė

Baisogalos liaudies kaimo kapela „Žvangulis“ atšventė 45-ąją savo veiklos jubiliejų. Pasidžiaukime šiuo plačiai mūsų kraštą garsinančiu kolektyvu ir jo pasiekimais.

Nuo džesų – iki kaimo kapelų

Įdomi kaimo kapelų raida. Jos – vėlyviausias lietuvių tautinės muzikos žanras, pradėjęs formotis daugiau nei prieš šimtą metų. Žinoma, jo užuomazgų aptinkama ir anksčiau. Muzikantai grojo ne tik tautiškais, bet ir atneštiniais bei vietinės gamybos instrumentais. Šie Lietuvoje plintantys instrumentai iš pradžių neretai glaudėsi prie tautiškų, tik vėliau juos pamažu pakeitė, o kai kur ir visai išstūmė.

XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pradžioje pučiamaisiais, styginiais, mušamaisiais, įvairiomis armonikomis grojančių muzikantų ansambliai vis dažniau buvo laukiami vestuvėse, gegužinėse ar šiaip

pasilinksminimuose. Jie grojo naujoviškus šokius, ir ši muzika skambėjo garsiau nei atliekama tautiškos muzikos instrumentais. Tokie kelių muzikantų ansambliai buvo vadinami kapelomis, kapelijomis, kompanijomis, o kai kur pietvakarių Lietuvoje – *džesais*, kol praėjusio šimtmečio viduryje nusistovėjo pavadinimas kaimo (kaimiška) kapela.

Subūrė pavyzdys ir entuziazmas

Baisogala ir jos liaudies kapela „Žvangulis“ – tai ypatingas reiškinys Radviliškio kraštui ir visai Lietuvai. Ši puiki kapela, jau ilgus metus vadovaujama charizmatiškojo maestro Vilimo

Malinausko, jau atšventė garbingą 45 metų jubiliejų. Žmogui tiek – brandos amžius, o liaudies kapelai – didelė, ilga ir nuostabi muzikinio gyvenimo kelionė, matuojama ilgomis repeticijų valandomis, užburiančiais koncertais Lietuvoje, artimame ir tolimame užsienyje, nepakartojamomis dainų šventėmis Vilniuje. „Žvangulis“ ypač išgarsėjo, kai televizijoje pasirodė su „Tado Blindos polka“. Turbūt mažai kas Lietuvoje nežino šio kūrinio, šios kapelos ir to, kad ji yra iš Baisogalos.

Kapela įsikūrė Baisogalos kultūros namuose 1973-aisiais ir po 9 metų – 1982-aisiais – jai buvo suteiktas „Žvangulio“ vardas. Pradžią nebuvo lengva. Žmonės ėmė aktyviau burtis, kai tuometinis Baisogalos eksperimentinio ūkio direktorius Pranas Meilus pats atėjo su armonika ir taip smagiai užgrojo, kad vienas po kito muzikuojantys baisogaliai taip pat neiškentė ir vakarais, po darbų, patraukė į kultūros namus muzikuoti. O kai 1974-aisiais kapelai pradėjo vadovauti jaunas, energingas ir labai talentingas Vilimas Malinauskas, kapela tapo žinoma visoje Lietuvoje.

Eksperimentinio ūkio direktorius visai padėjo šį kolektyvą: ir muzikos instrumentus nupirko (jais muzikantai iki dabar tebegroja!), ir rūbus, ir padėdavo kelionėms susiruošti. Jo dukra Banguolė Meilutė-Laivienė kapeloje iki šios dienos groja ir dainuoja. „Negaliu be kapelos, be muzikos. Tai – mano gyvenimas“, – sako ji. Tą patį tvirtina ir ilgametis kapelos dalyvis Sigutis Mikutis, ne tik grojantis, bet ir fotoaparatu fiksuojantis kolektyvo gyvenimo akimirkas. Kiek tų ištikimų kapelos dalyvių per 45 metus buvo „Žvangulyje“! Su meile ir pagarba kapelininkai ir visi baisogaliai mini nuo pat kapelos įsikūrimo pradžios grojusį dabar jau šviesaus atminimo Baisogalos gimnazijos mokytoją, Baisogalos mišraus choro vadovą, kontrabosininką Vladą Skują, Raimondą Kupstį, brolius Andrių ir Rimvydą Pranciulevičius, išmokčius šiame kolektyve groti net keliais instrumentais, armonikininką Raimondą Leikų, mokslininką, ir daugelį kitų. Kapela atlieka aranžuotas liaudies melodijas ir vadovo sukurtus kūrinius, kuriuose – specifinės instrumentuotės, įvairūs epizodiniai instrumentai: rageliai, šukos, dūdmaišis, molinukai ir daug kitų.

Baisogalai tiesiog pasisekė

Liaudies kapelos „Žvangulis“ siela, žinoma, yra maestro Vilimas Malinauskas – meno vadovas, kompozitorius, dirigentas. Baisogalai tiesiog

pasisekė, kad joje apsigyveno ir dirba tokio talento žmogus.

Maestro gimtinė – Rukonių kaimas, Pakruojo rajone, visai netoli Rozalimo. Savo muzikinį kelią jis pradėjo Panevėžio muzikos technikume. 1974 metais baigė Vilniaus Tallat-Kelpšos aukštesniąją muzikos mokyklą (dabar konservatorija), 1989-aisiais – Lietuvos valstybinę konservatoriją (dabar Muzikos ir teatro akademija). Dirbo Pociūnėlių (Radviliškio r.) vidurinės mokyklos muzikos mokytoju. Vėliau tarnavo tarybinėje armijoje. 1966–1974 metais – Pociūnėlių kultūros namų meno vadovas ir vidurinės mokyklos mokytojas, Šeduvos (Radviliškio r.) tarybinio ūkio-technikumo dėstytojas. Nuo 1974-ųjų – Baisogalos liaudies kaimo kapelos „Žvangulis“ meno vadovas.

Apie 40 Vilimo Malinausko aranžuotų ir originalių kūrinių, užrašytų Rozalimo bei Baisogalos apylinkėse, įtraukti į Lietuvos radijo ir televizijos muzikos fondus. Kultūros žymūnas (1982), J. Švedo premijos laureatas (1993), Liaudies kultūros centro „Aukso paukštės“ nominantas kaip geriausios liaudiškos muzikos kapelos vadovas (2002). Pasaulio lietuvių dainų švenčių, ansamblio vakaro (1998, 2003, 2007), respublikinių kaimo kapelų švenčių „Trakų piliis“ ir „Grok, Jurgeli“ vyr. dirigentas. Jo vadovaujamas „Žvangulio“ kolektyvas – absoliučiai geriausia kaimo kapela (1981), kuriai suteiktas liaudies kolektyvo vardas (1982). 2016 metais „Žvanguliui“ suteikta I kategorija.

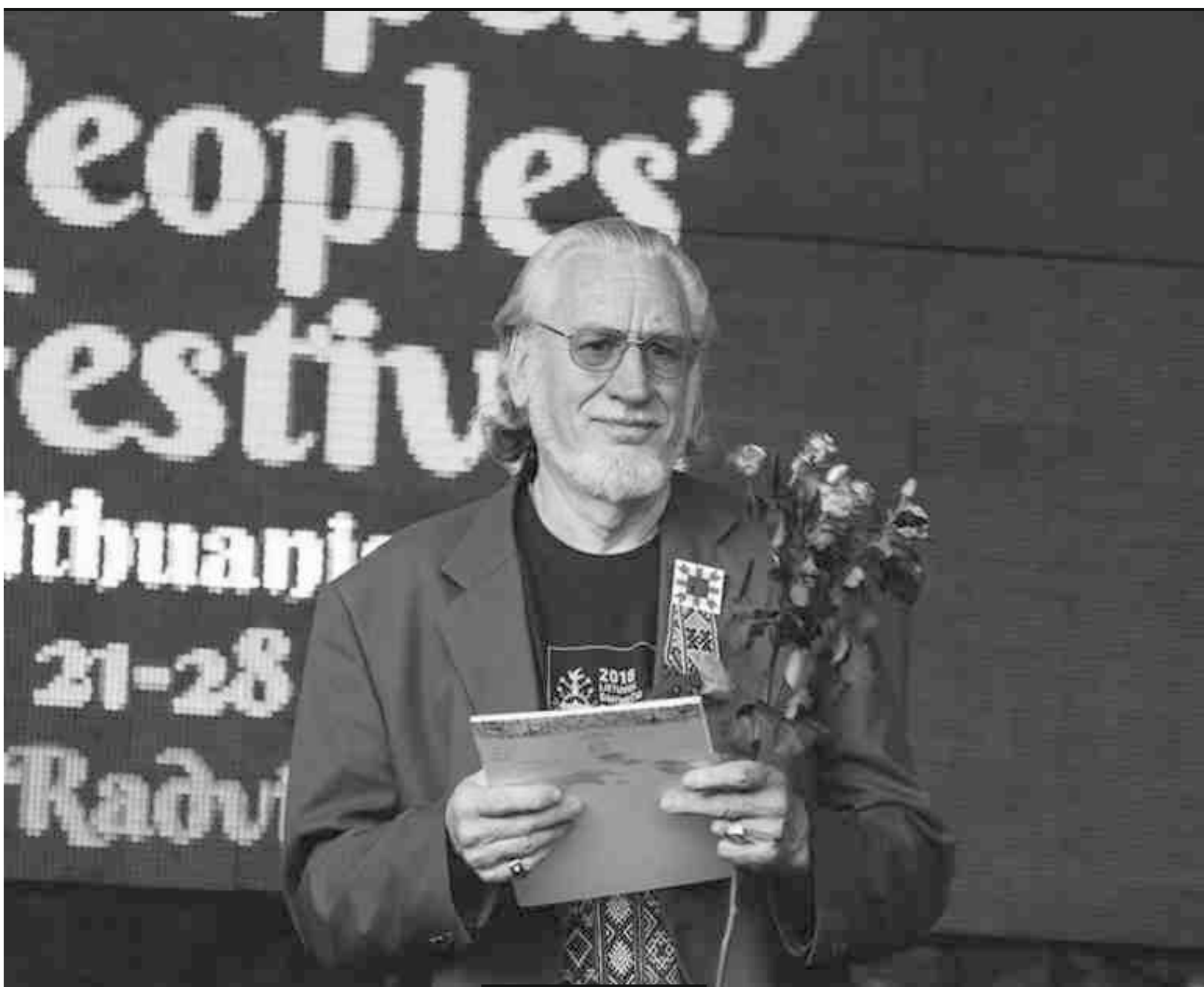
Kaip kompozitorius Vilimas Malinauskas sukūrė ir išleido giesmių, dainų, pjesių kaimo kapeloms rinkinių. Jis – dokumentinių videofilmų apie Baisogalą „Saulės ir žiedo spindesys“, „Šviesus atminimas“ (Baisogalos seniūno P. Kaščionio atminimui), „Dievo ir žmonių tarnyboje“ (skirtas šviesaus atminimo monsiniui P. Ščepavičiui, Baisogalos Švč. Trejybės bažnyčios klebonui) autorius. Išleido ilgai grojančią plokštelę „Žvangulis“ (1988), dvi garsajuostas ir autorinį kompaktinį albumą „Žvanguliui – 30“. Maestro dalyvavo tarptautinėse mokslinėse folkloro konferencijose Lietuvoje, Lenkijoje, Sankt Peterburge, ten skaitė mokslinius pranešimus. Apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino medaliu (2004), jam įteikta Radviliškio rajono savivaldybės nominacija „Geriausias kultūros darbuotojas“, suteiktas Baisogalos Garbės piliečio vardas.

Didžiulė maestro gyvenimo dalis atiduota kapelai „Žvangulis“, jos muzikantams ir kūrybai. Kai reikia – pats jis savo automobiliu atsiveža dalyvius į

repeticijas iš aplinkinių kaimų. Kapelos žmonės gerbia ir myli vadovą, žmogų, kuris atskleidžia talentus, slypinčius paprastuose kaimo žmonėse. Daug baisogalių ir aplinkinių vietovių gyventojų išmoko groti įvairiais instrumentais būtent Vilimo Malinausko neišsenkančio entuziazmo ir profesionalumo dėka.

Kapela „Žvangulis“ susieja žmones ilgiems bendradarbiavimo ryšiams. Įstabus to pavyzdys – maestro Vilimo Malinausko ir Ričardo Bakanausko, Panevėžio dainų ir šokių kolektyvo „Pynimėlis“ vadovo, ryšys. Susipažino jiedu dar Pociūnėliuose, kur būsimą baletmeisterį Ričardą Bakanauską

muzikos mokė Vilimas Malinauskas. Mokytojas ir jo mokinys. Šios bendrystės dėka kapela ir šokėjai aplankė daugelį pasaulio šalių, jose sėkmingai koncertavo, supažindindami su Lietuvos liaudies muzika, dainomis ir šokiais. Su panevėziečių ansambliu „Pynimėlis“ koncertuota tarptautiniuose folkloro festivaliuose Australijoje, Pietų Amerikoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Čekijoje, Afrikoje (Tunise), Olandijoje, Italijoje, Taivanyje ir kitur. Kapela sėkmingai pasirodė ir Rusijoje, Vietname, Vengrijoje. „Žvangulis“ – daugkartinis įvairių konkursų laureatas bei diplomantas, LRT laidos „Duokim garo“ dalyvis.

Ko tik nebūta...

Per tuos jau daugiau kaip 45-erius metus „Žvangulio“ muzikantai patyrė daug smagių, netikėtų nuotykių, įdomių istorijų. Štai, pavyzdžiui, ką papasakojo maestro Vilimas Malinauskas: „2002 metai. Skrendam į Australiją. Nenorėdamas, kad akordeonas būtų daužomas bagažo skyriuje, palieku jį pas stiuardeses. Tačiau Kuala Lumpure keičiasi stiuardesių pamaina. Akordeonas, kaip vėliau išsiaiškinsime, lieka nežinioje. Nusileidžiame Sidnėjyje. Akordeono nėra. Nuramina, kad atsiras. Blogiausiu atveju paskolins Australijoje gyvenantys lietuviai, nes daug kas turi. Akordeonas vėl iškeliauja į Kuala Lumpurą, ten surandamas ir nuskraidinamas į Kanberą. Pirmasis koncertas – kaip tik Kanberoje, Australijos radijo studijoje. Akordeoną pristato pačiu laiku, prieš pat grojimą. Atidarau futliarą. O, Dieve! Korpusas įskilęs, barška daugybė iškritusių garso plokštelių... Laiko nėra – reikia groti. Surandu registrą, kuriuo šiaip taip galima groti, parenku oktavą. Akordeonas šnypščia, manipuliuoju kaip klounas... Vėliau Australijos lietuviai klaus, kodėl taip įdomiai skambėjo akordeonas. Ačiū Dievui, Kanberoje suradome tautietį, pavarde Mauragis, kuris kaip tikras lietuvis garaže turėjo įvairiausių įrankių, vaško, reikalingo klijuoti garso plokšteles, ir kitų priemonių. Po trijų valandų įtempto darbo, gurkšnojant australietišką vyną, akordeonas vėl suskambo kaip Lietuvoje.“

Arba panaši kapelos būgno istorija Saigone. Dabar ją atsiminus, galima pasijuokti, o tada nors verk – reikėjo skubiai rasti pagalbą, viską sutvarkyti, ir tai pavyko laiku. Gerų žmonių visur yra.

Pakylėjo jubiliejinis koncertas

Baisogalos kultūros centre savo 45-ąjį jubiliejų atsinaujinusi kapela „Žvangulis“ linksmi atšventė su savo gerais draugais – Karčemų kaimo kapela „Karčemėlė“ (vadovas K. Jakštas), Berčiūnų (Panevėžio r.) kapela „Sanžyla“ (vadovė S. Čekavičienė), Radviliškio miesto kultūros centro

kapelomis „Radvija“ (vadovė J. Stakvilevičienė) ir „Seni pažįstami“ (vadovas T. Kanapinskas), Šeduvos kultūros ir amatų centro – „Užuovėja“ (vadovas E. Kažukauskas). Tranki ir svajinga liaudies muzika beveik tris valandas skambėjo pilnutėlėje žiūrovų salėje. „Žvangulis“ pagerbė senuosius atlikėjus, žiūrovams atliko pačius geriausius savo kūrinius. Koncertą jautriai ir smagiai komentavo Gražina Areliūnienė. Su gražiu jubiliejumi pasveikino Lietuvos Respublikos Seimo narys Aurimas Gaidžiūnas ir Radviliškio rajono savivaldybės mero pavaduotojas Mindaugas Pauliukas, kolektyvui įteikęs Savivaldybės mero Padėkos raštą už ilgametę muzikinę veiklą, išskirtinius pasiekimus, Radviliškio rajono savivaldybės garsinimą Lietuvoje bei užsienyje. „Žvanguliui“ ir jo vadovui Vilimui Malinauskui dėkojo ir Baisogalos seniūnė Renata Masiulienė su Baisogalos bendruomenės pirmininku Artūru Radžiūnu. Gražių žodžių šauniam kolektyvui išsakė Baisogaloje veikiančio Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Gyvulininkystės instituto direktorė Violeta Juškienė, Baisogalos kultūros centro direktorė Justė Juškaitė ir kiti. Visi vertino ilgametę gabaus kolektyvo veiklą, entuziazmą, svarius pasiekimus ir išsakė gražių linkėjimų ateičiai.

Šventiniame koncerte žiūrovai kartu dainavo, nuoširdžiai plojo. Pabaigoje, diriguojuoju maestro Vilimui Malinauskui, sugiedota „Ilgiausių metų“ šiam unikaliam kolektyvui, garsinančiam Baisogalą, Radviliškio kraštą, Lietuvą tiek mūsų šalyje, tiek pasaulyje, gaivinančiam ir skleidžiančiam lietuviškos muzikos tradicijas, dovanojančiam žmonėms puikią nuotaiką. Šį įspūdingą renginį ilgam primins susuktas filmas.

O Baisogalos liaudies kapelos „Žvangulis“ laukia tolesnis kelias su savo nenuilstančiu, talentingu vadovu. Kai pasibaigs karantinas ir atitols su juo susijusios negandos, vėl bus nauji koncertai, nauji žiūrovai, naujos patirtys. Tuo tiki ir to jau laukia ši Šiaurės Lietuvos kaimo kapela, graži ir didelė muzikuojančių baisogalių šeima – mūsų pasididžiavimas ir džiaugsmas.

Sigučio Mikučio ir Arvydo Žaromskio nuotraukose – „Žvangulis“ ir jo vadovas, kompozitorius Vilimas Malinauskas: šventėse ir repeticijose, savoje Baisogaloje ir svetur

KŪRYBA – LYG BESISKLEIDŽIANTIS PAPARČIO ŽIEDAS

LAIMA SENDRAUSKIENĖ,
kraštiečių, žurnalistė

Buvusi mokinė apie buvusių savo mokytojus – toks rašinys prieš Jus, skaitytojai. Mūsų kraštiečių, gyvenanti Žemaitijoje, pasakoja apie žemaičių šeimą, gyvenančią Radviliškyje – čionykščius mokytojus, tautodailės meistrę ir jos sutuoktinį, daugybės darbų, kolekcijų, parodų autorius JADVYGĄ ir DONATĄ KURMANSKIUS.

Nuo Paparčių iki Radviliškio

1977-aisiais atidarytoje Radviliškio V vidurinėje (dabar Gražinos pagrindinėje) mokykloje, kurią baigiau 1984 metais, šie mokė mokytojai atvyko ką tik po studijų iš gerokai tolėliau: Donatas Kurmanskis – iš Alsėdžių (Plungės r.), Jadvyga Kurmanskienė – iš Barstyčių, tiksliau, iš Paparčių (Skuodo r.). Tai – šiauriausias Vakarų Lietuvos taškas, atokus nuo rajono centro, miškingas kampelis Latvijos pasienyje, garsėjantis didžiausiu šalyje Puokės akmeniu. Tas Paparčių kaimo vienkiemis

įstabios gamtos prieglobstyje, po melioracijos pokyčių 1971 metais išėjęs negrįžtamai, mokytojai Jadvygai – didelio kelio pradžia, daugelį metų nušvisdavusi atsiminimuose, sapnuose. Dabar jis šviečia mokytojos, Radviliškio krašto tautodailininkės ir ne vienos kartos jos mokinių darbuose.

Mokykla, kurioje gyva veržlumo dvasia

Pernai, kuomet teko lankytis Gražinos pagrindinėje mokykloje, ten virė savas gyvenimas, o

mudvi su mokytoja Jadvyga Kurmanskienė leidomės į pirmo aukšto rūšį, kur anuomet mus, daugiau kaip prieš tris dešimtmečius baigusius mokyklą, mokė pradinio karinio parengimo. Visos tos patalpos dabar skirtos mokinių saviraiškai. Jose neformaliojo vaikų švietimo (NVŠ) būreliui „Keramika“ lipdymo iš molio užsiėmimus veda mokytojas Donatas Kurmanskis. Jose susirenka ir mokytojos J. Kurmanskienės tokio pat būrelio, tik pavadinto „Mados kampas“, avangardinės aprangos kūrėjai.

Jei anuomet ir nebuvome dideli entuziastai to, ko mokėmės, dėdamiesi dujokaukes ar spausdami, ardydami „kalašnikovus“ mokytojo Anatolijaus Domrino pamokose, tai dabar bene labiausiai džiugu, kad mokykla šią klasę paskyrė būtent kūrybai, pavertė menų kalve. Kai po šitiek metų savo mokykloje bandai atrasti sąlyčio taškų, tokį pojūtį ypač sustiprina tie patys mokytojai. D. Kurmanskis į technologijų pažinimą vedė mūsų klasės vaikus, o mus, merginas, siūti, megzti, virti ir kepti mokė mokytoja Irena Narbutienė. Iš to laikmečio atgimsta ir mokytojos Jadvygos Kurmanskienės braižybos pamokos. Dabar, daug metų dirbdama rajono laikraščio redakcijoje, suvokių, kad jose jau tada gavau dizaino, kompozicijos pradžiamokslį. Tik labai gaila, kad 8 klasėje tų pamokų nebeliko. Mokyklinių metų albumai tebesaugo nuotraukas su mūsų mokyklos koridorių pano, kurie nušvietė tamsiausius kampečius – juos mokytoja J. Kurmanskienė kūrė su savo mokiniais, prie jų mėgdavome fotografuotis. Dabar mokyklos koridoriai atnaujinti, juose – nauji piešiniai, bet ir šiuos kuriant neapsieita be jos rankų prisilietimo.

Vienokią mokyklą prisimena mokiniai, kitokią – mokytojai, tačiau dėl vieno su J. Kurmanskienė sutariame: drauge teko patirti ne vienerius džiugius tos pačios mokyklos mokymo/mokymosi metus, kuriuos pavadiname „aukso amžiumi“. Ką tik studijas baigusį porų, kaip mokytojų Kurmanskių, daug nebuvo, tačiau diduma tada dirbusių pedagogų buvo jauni, iki trisdešimt metų, o pats kolektyvas – ypatingai jaunatviškai veržlus, šviesus. Ir mokiniai tai jautė.

Iki duris atvers V vidurinė

Jadvyga ir Donatas susipažino Paparčiuose 1971 metais jo pusbrolio vestuvėse. Donatas buvo Šiaulių pedagoginio instituto pirmakursis, Jadvyga – Barstyčių vidurinės mokyklos dešimtokė. Abu labai drovūs, tik po poros savaičių Donato iniciatyva išdrįsę susirašinėti laiškais. Tiesa, ir ta komunikacija,

anot sutuoktinių, į romantišką neatrodė panaši. Donatas atsiųsdavo brėžinukų, pagal kuriuos trimatėje projekcijoje Jadvyga bandė spręsti užduotis ir taip rengėsi stojamiesiems į ją labai dominusią specialybę. Nors norėjo būti ir detektyve, ir klasės auklėtojos Bronės Raišutytės-Beinorienės pavyzdžiu – mokytoja, jautėsi artima ir piešimui, kurio mokė tuometė darbų mokytoja Elena Lemšienė.

Jadvygos Petrauskaitės studijų metai vijosi jos bendraminčio, vėliau sutuoktiniu tapusio Donato Kurmanskio metus. Už kūrybinę praktiką tiedu gabūs Šiaulių pedagoginio instituto studentai net ir šiandien lieka nepaprastai dėkingi Šiaulių miesto vyriausiajam dailininkui Viliui Puronui – sukurta begalė anam laikmečiui būdingų reklamų. Pirmieji mokytojo D. Kurmanskio darbo metai po studijų nuo karinės tarnybos „slėpėsi“ Bazilionių (Šiaulių r.) ir Tyrulių (Radviliškio r.) mokyklose, kol juodu, kaip mokytojų šeimą, į naująją Radviliškio mokyklą pakvietė čionykščio Švietimo skyriaus inspektorius Pranas Gimbutas. Nors kūrybinė draugystė su Šiaulių miestu kurį laiką dar tęsėsi, savo darbais darbeliais ir rūpesteliais į džiugų verpetą pamažu juos įsuko Radviliškis, tada naujutėlaitės mokyklos mokiniai, kurių iki šiandien pasikeitė ir užaugo ne viena karta.

Darbas, kuris visada labai patiko

„Kaip visi mūsų instituto studentai, taip ir mudu svajojom, kad po studijų būsimė dailininkais. Atidirbsime trejus privalomus metus ir liksime reklaminiame darbe ar tapsime laisvais menininkais“, – taip jaunatviškas svajones prisimena mokytoja Jadvyga, kuri skaičiuoja jau keturias dešimtis savo darbo metų. Tiesa, ketvirtį metų, kai ji galėtų būti laisva senjorė ir mėgautis užtarnautu poilsiu, tačiau vis dar džiaugiasi tuo, ką su 24 mokiniais kuria neformaliojo ugdymo programos būrelyje „Mados kampas“.

„Mūsų mokykloje apstu avangardinio meno fanatikų. Avangardinį rūbą entuziastingai kuria mokiniai, jiems talkina mokytojai – matematikai, lituanistai, klasių vadovai. Technologijų ir geografijos mokytojos Rasa Masiulienė, Salvinija Vaičiūnienė irgi vadovauja neformalaus ugdymo būreliui „R&S mados namai“, dažnai su juo kooperuojamės, kartu keliaujam po Lietuvos avangardinių rūbų festivalius, konkursus“, – pasakojo ji. Ir vis džiaugėsi, kad tokias menines veiklas mokykloje visuomet rėmė mokyklos vadovas Laisvūnas Vaičiūnas – ir tada, kai, jam vadovaujant,

J. Kurmanskienė dirbo mokytoja, ir dabar, kai ji čia ateina, būdama nepriklausoma kūrėja.

Mokinių kolektyvas, vadovaujamas mokytojos Jadvygos Kurmanskienės, vien užpernai, pernai pelnė prizines vietas festivalyje-konkurse „Aš – kitoks“ Radviliškyje, Lietuvos Santarvės fondo konkurse Ukmergėje, XXI Jaunimo šiuolaikinio meno festivalyje „Išdykęs stilius“, tarptautiniame jaunųjų dizainerių festivalyje-konkurse „Savas stilius“ Šiauliuose, respublikiniame drabužių dizaino ir įvaizdžio konkurse-festivalyje „Kūrėjų oazė“ Tauragėje, „Mados blykstė“ Plungėje. Radviliškiečių sukurtos rūbų kolekcijos buvo geriausios kategorijoje „Netradicinė apranga iš netradicinių medžiagų“, avangardo kategorijoje, nominuotos kaip originaliausios, spalvingiausios. Išskirtine nata juose suskambėjo rūbų kolekcija „Kortų žaidimai“. O kur dar parodos, pasirodymai savo mokykloje, mieste... J. Kurmanskienės kūrybinio prisilietimo esama ir inovatyviame miesto vaikų lopšelyje-darželyje „Žvaigždutė“. Pagal ES finansuojamą projektą keramikos paslapčių ji mokė 30 suaugusiųjų. Nors projektas baigėsi, tautodailininkės žodžio ir patarimų vis dar prireikia grupei to užsiėmimo fanatikų.

Nelieka nepastebėti ir mokytojo Donato Kurmanskio mokinių darbai. Kaip sako jis pats, mokykla jauniems keramikams pernai nupirko naują modernią degimo krosnį – senoji, tarnavusi tris dešimtmečius, pernelyg nusidėvėjo. Mokytojo Donato būrelyje „Keramika“ – 31 moksleivis, dvi grupės. Darbo laikas neribotas, tad mokytojas stengiasi, kad mokiniams būtų kuo patogiau, lanksčiai prisitaiko prie jų galimybių. Surengia darbų parodas Radviliškio viešosios bibliotekos Vaikų literatūros skyriuje, vyresnieji dalyvauja tautodailės parodų „Sidabro vainikėlis“ konkurse. Mokytojas neslepia, kad ypač sėkmingi buvo 2018 metai: mokinės Beatričė Norvaišaitė ir Vakarė Skirmantaitė ten su keramikos dirbiniais užėmė I ir II vietas, pateko į respublikinį turą. Pastarajame sėkmė lydėjo Vakarę – ji užėmė II vietą.

Po visą Lietuvą išsibarstę mokytojų poros mokiniai, o Radviliškio dailės mokykloje jaunuosius menininkus rengia, kaip jie sako, net penketas „kurmanskiukų“. Gal todėl kryptingu dailės mokymo keliu ėjusiai mokytojai, tautodailininkei Jadvygai ypač prasminga buvo Radviliškio kultūros centre 2018-aisiais miesto visuomenei surengta paroda „Kai mokiniai praauga savo mokytojus“. Ji aprėpė įvairias kūrėjų amžiaus grupes, pradedant darželinukais, mokiniais – visais, kurie lankė

Jadvygos ir Donato keramikos kursus. Toji keramikės ir jos bendraminčių paroda tarsi atspindėjo ganėtinai ilgą tautodailės kūrėjos nueitą kelią: prisiminti gražiausi studentiški metai, nušviesti dėstytojos Aldonos Visockienės patarimais, nuraminimais ir skatinimais ieškoti kūrybinio prado; gražios, prasmingos tautodailės parodos jau pirmaisiais darbo metais anuometiniuose Radviliškio kultūros namuose; išvykos į kursus, kuriuose virė, kunkuliavo naujovių paieškos, vėliau patraukusios kūrybos bandymais iš stiklo, tapyba ant šilko, grafika. Kasmetinėse tautodailės parodose mokytoja Jadvyga eksponuodavo skirtingų technikų darbus. Kaip tvirtina ji pati, prie keramikės amato ją sugrąžino dvi tikros molio fanatikės – jos sesuo Lina ir buvusi mokinė Rodema Arbušauskaitė-Končiauskienė, kurios tiesiog nebeleido blaškytis kitokioje kūryboje. Todėl pastarąjį dešimtmetį J. Kurmanskienė save produktyviai išreiškė, kurdama iš molio. Malonus hobis jai teikia džiaugsmo ne tik sau pačiai, bet ir aplinkiniams. Gera, kad namuose keramika užsiiminėja ne tik vyras Donatas, bet ir dukra Jovilė.

Miestas, kuriame namai ir kūrybos pilnatvė

Gal svetingumas, o gal nuoširdžios pastangos turėti savo žemės pėdą Radviliškyje šeimai padėjo čia įleisti šaknis. Vos pradėję šiame mieste dirbti, statėsi savo namus. Juose, kur nebuvo nė grindų, ne kartą subėgdavo kolegų mokytojai po sėkmingų vadinamų agitbrigadų pasirodymų. Augo du Kurmanskių sūnūs – Irmantas ir Darius. Profesijas jie rinkosi, eidami tėvų pėdomis. Jaunėlė dukra Jovilė, nors ir pasuko savo keliu, nuo menų nė per žingsnį nenutolo. Kaip šeimos plačiaja prasme vaikai šalia kūrybiškų ir savo dalykui pasišventusių mokytojų augo ir nauji mokiniai. Daugelyje šalies miestų pažįstamų ir bendraminčių turinti J. Kurmanskienė tvirtina, jog apie tikrą jėgą – draugišką Gražinos mokytojų kolektyvą – geri atsiliepimai ne vieną versdavo suklusti, nes ne visur tokie būna. Pasak mokytojos, ir dabar jiedu su vyru porą kartų per metus su šiandieniais mokytojais išvyksta į ekskursijas po Lietuvą, kartu su jais, tik už savo lėšas, važiuoja ir į keliones po užsienius.

Bene skambiausias pastarųjų 15 metų mokytojos Jadvygos akordas – Radviliškio rajone užgimę avangardinio meno festivaliai, kuriuos pradėjo tuometis dailės mokytojas Egidijus Dailidonis Raudondvaryje. Po poros metų jų estafetę perėmė, pratęsė mokytoja J. Kurmanskienė. Gražinos

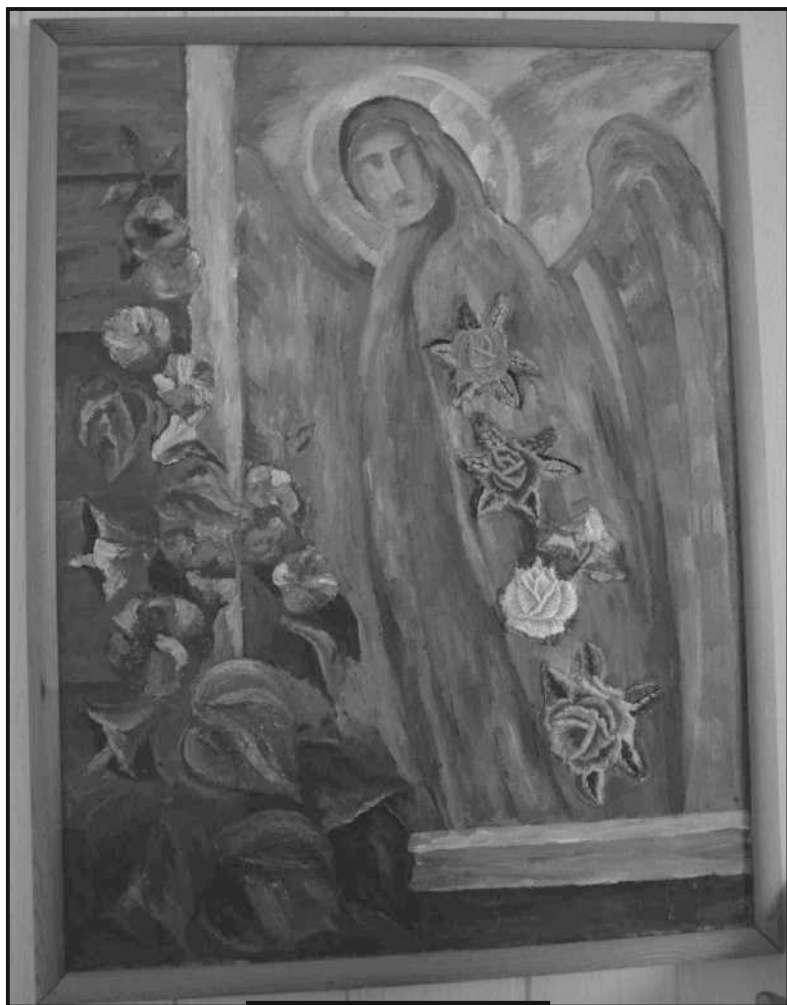
mokykla tapo išskirtine respublikiniu avangardo festivaliu „Aš – kitoks“, kuris čia vyko jau 12 kartų. Ilgametė šio festivalio kuratorė – Gražinos pagrindinės mokyklos direktoriaus pavaduotoja Daiva Sedelskienė, organizacinių rūpesčių tęsėja – jau paminėta technologijų mokytoja Rasa Masiulienė. Čia gimsta ypatingos kolekcijos, ilgai brandinama jų idėja. Antai pripažinta mokytojos J. Kurmanskienės ir jos mokinių kolekcija „Interpretacija vitražo tema“ buvo siejama su Lietuvos tūkstantmečio metais. Dirbdama, bendraudama su iniciatyviais jaunais žmonėmis – savaisiais mokiniiais – mokytoja visuomet dalijosi kūrybiniu džiaugsmu. Taip avangardinių rūbų kolekciją puoselėti padėjo, ją papildė broliai Gytis ir Laimis Genevičiai, ypač nuoširdžiai talkino jų mama Sigita. Jaunuosius rūbų kūrėjus ir jų mokytoją nuolat domino jaunimo bendravimo, gyvenimo kelio pasirinkimo motyvacijos temos. Visi kartu jas „aprengdavę“ muzika ir choreografija. Taip užgimė ir kūrėsi jų kolekcijos „Įkalinti“, „Kortų žaidimai“, kai, susirinkus būrin, pradinę idėją pametėdavo mokytoja, o paskui ji apsigaubdavo visų sugalvotu daugiasluoksniu audiniu. Taip nutiko ir su perna,

gruodžiui besibaigiant, visuomenei parodytomis kolekcijomis „Vabalai“, „Pelenė ruošiasi baliui“.

Galbūt iš gamta labai vaizdingų Barstyčių apylinkių, senelio dailidės Pranciškaus Petrausko medžio raižinių ar kolūkio staliaus tėvelio Stasio Petrausko darbų, o gal ir iš mamos Aleksandros Petrauskienės spalvingų siuvinėjimų po kruopelytę Radviliškyje skleidėsi mokytojos Jadvygos Kurmanskienės Paparčiai. Juk ir saktė apie tai: paparčio žiedas – įnoringas. Labai jautru, kad tas mokytojos Jadvygos nematomas žiedas kaskart sužydi vis kituose šalies miestuose, vaikų ir jaunimo modelių festivaliuose ar konkursuose, kur buriiasi šimtai tokių entuziastų. Ypač, kai jos meilės kūrybai, begalinio atsidavimo pasirinktai profesijai dėka laimi jaunieji radviliškietčiai, o per Lietuvos miestus ir miestelius oriai nuvilnija garsas apie ne iš kelmo spirtą geležinkelininkų sostinę. Juk taip savęs ieškantiems jauniems žmonėms gražiausia kalba prabyla šviesos ir šilumos, estetikos ir tobulesnio pasaulio ilgesys. Kaip mokytojos Jadvygos namuose ant jos nutapytos drobės angelo rūbo draperijose vietelę suradę mamos siuvinėtų staltiesių rožių ir lelijų žiedai....

Autorės ir Radviliškio viešosios bibliotekos archyvo nuotraukose – radviliškietčiai kūrėjai Jadvyga ir Donatas Kurmanskiai, jų darbai ir mokiniai

MŪSŲ GRAŽIADARBIAI

AURELIJA NORVAIŠIENĖ,
Tautodailininkų sąjungos Radviliškio skyriaus pirmininkė

Nuo seno Radviliškio kraštas garsėja dailiųjų amatų meistras, savita jų kūryba ir svariais įvertinimais. Tautodailės metai – puiki proga pasigėrėti jų ilgamete veikla ir paliekamu indėliu mūsų kultūroje.

Daugiau kaip prieš pusšimtį metų didmiesčiuose įsikūrę Liaudies meno draugijos skyriai paskatino draugėn burtis ir mažesniųjų miestų tautodailės kūrėjus. Kaip teigia radvilišketė Olė Plungienė, tos draugijos padalinys 1969-aisiais jau buvo ir Radviliškyje, jam vadovavo Bronė Samulienė. Daugelio anuometinių gražiadarbių, tada garsinusių mūsų rajoną, deja, jau nebėra tarp gyvųjų, tačiau veikla nenutrūko. Vėliau skyriaus pirmininke buvo

išrinkta Marija Alūzienė, vadovavusi 20 metų. Po jos šį vairą 5 metus savo rankose laikė Eugenijus Arbušauskas, nuo 2013-ųjų tai patikėta man.

Dabar Radviliškio skyriuje yra 39 nariai. Labai džiaugiamės, kad mūsų būrį per laiką vis papildė nauji žmonės. Dauguma šių kūrėjų kasmet dalyvauja įvairiose parodose. Jau 18 metų iš eilės vasario 16-ąją–kovo 11-ąją organizuojama rajoninė tautodailės paroda, kurioje savo kūrybą pristato mūsų krašto (ir

ne tik) autoriai. Tai – tarsi savanoriška jų ataskaita, ką nuveikė per metus, kaip pajvairėjo, kokiais naujais atradimais praturtėjo jų kūryba. Šios parodos vyko nuo pat skyriaus įsikūrimo, tiesa, kurį laiką dėl objektyvių priežasčių nebeorganizuotos, bet graži tradicija O. Plungienės iniciatyva vėl atgimė ir dabar kaskart sulaukia daug dalyvių bei lankytojų. Gera, kad šalia patyrusių tautodailininkų čia išryškėja ir naujų mėgėjų, ypač jaunimo.

Iš šios parodos geriausi darbai iškeliauja į apskrities parodą Šiauliuose. Ten 5 kūrinius pristatė autoriai dalyvauja atrankoje į respublikinę „Aukso vainiko“ parodą. Kai kurie mūsiškiai tokiu būdu jau yra pelnę gražių nominacijų.

Smagu, kad tautodailininkai ne tik patys kuria, bet įtraukia vaikus, jaunimą, perteikdami jiems savo patirtį, sudomindami savuoju pomėgiu. Vyresnieji juos skatina įsijungti į parodas, į konkursą „Sidabro vainikėlis“, kurį inicijuoja Lietuvos nacionalinis kultūros centras ir kuriuo siekiama palaikyti gyvybingas, gaivinti nykstančias liaudies dailės tradicijas, patraukti prie tradicinių dailių amatų.

Radviliškiečiai tautodailininkai atstovauja įvairiems tautodailės žanrams: medžio drožybai, keramikai, siuvimui, mezgimui, pynimui, karpiniams, audimui, siuvinėjimui, kalvystei, tapybai, vytelių pynimui, nėrimui. Visa tai kuria jie – įvairaus amžiaus, užsiėmimų, nestokojantys gabumų ir noro gausinti grožį žmonės. Jie savo darbus pristato visuomenei, puoselėja savas tradicijas, dalijasi patirtimi, domisi kitų bendraminčių kūryba, inicijuoja įvairius projektus ir patys juose dalyvauja, turi savo tinklalapį internete.

Radviliškyje, Pramogų ir poilsio parke, įkurti Tautodailės namai. Juose organizuojamos amatų dirbtuvės, edukacinės programos, kūrybinės stovyklos, vyksta mokymai, parodos, pristatomi įvairūs amatai. Džiugina turininga, plati Etninės kultūros ir amatų centro Pakiršinyje veikla, Šeduvoje ir kitose rajono vietovėse gyvenančių, kuriančių tautodailės atstovų gebėjimai, iniciatyvumas, pastangos.

Mūsų skyriuje – daug aktyvių, savo pomėgiui ir užsiėmimui atsidavusių tautodailininkų. Štai **Eugenijus Arbušauskas**, meno kūrėjo statusą turintis tautodailininkas, kuria Radviliškyje ir Šiaulėnuose. Didelę jo kūrybos dalį sudaro Užgavėnių kaukės, tačiau vertinamos ir jo medžio skulptūros, kiti drožiniai. Dažnas projektų, įvairaus masto parodų dalyvis, autorius. Jis „Aukso vainiko“ regioniniame ture yra pelnęs I, II vietas, rajone – geriausio tautodailininko vardą, kitų apdovanojimų. Jo kūrinių yra įsigiję muziejai, privatūs

kolekcininkai. Drožybos tradicijas noriai perduoda edukaciniuose užsiėmimuose, įvairiuose renginiuose, šventėse, stovyklose ne tik rajone, bet ir už jo ribų.

Edmundas Gaubas tautodailėje jau 15 metų. Išbandęs save pirmuoju raiziniu, ilgainiui apsistojo prie bareljefų. Yra sukūręs kelias dešimtis stogastulpių, koplytstulpių, kryžių, Radviliškį puošia 10 jo skulptūrinių kompozicijų. Dalyvauja pleneruose, bendrose parodose, daug kur yra surengęs autorines, be kitų – ir istorine tema Seime. Drožėjų konkurso Lionginui Šepkai atminti Rokiškyje daugkartinis dalyvis ir prizininkas. Dukart pripažintas „Aukso vainiko“ regioninio turo nugalėtoju, apdovanotas Radviliškio rajono mero Padėkos ženklu, pelnęs nominaciją „Geriausias

rajo tautodailininkas“. Drožėjo sukurtos skulptūrinės kompozicijos „Žalgiris. Lietuviai sugrįžo“ ir „1919. Radviliškio kautynės“ įtrauktos į Lietuvos rekordus.

Inga Hokušienė tautodailininkės vardą pelnė už tekstilės darbus. Ji siuva skiautinius, veja vytines

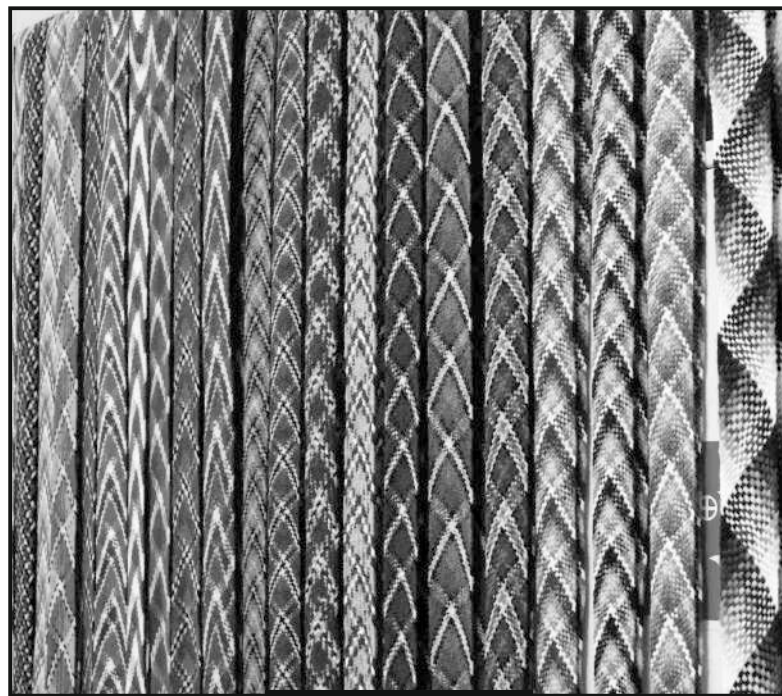
juostas, gamina aksesuarus iš vytinių juostų. Dažnai dalyvauja parodose, darbai atrenkami į zonines parodas Šiauliuose.

Rasa Jasiulienė kasmet dalyvauja Radviliškio rajono, Šiaulių dailės galerijos erdvėse organizuojamose Šiaulių krašto tautodailininkų, meno kūrėjų darbų parodose. Ne vienerius metus kviečiama į Kelmės regionines tradicines liaudies meno šventes. Pelnė respublikinę tautodailininkų nominaciją „Geriausias metų liaudies meistras“, „Aukso vainiko“ regioniniame ture III vietą. Surengė personalinių parodų, organizavo tautodailės ekspozicijų. Rajono priešmokyklinio ugdymo ir pradinių klasių mokytojams vedė karpinių plenerą,

kūrybines dirbtuves, patirtimi dalijasi su švietimo įstaigų bendruomenėmis.

Regina Martyšienė yra gavusi „Kultūros darbuotojo“ vardą, savo kūrybą eksponuoja Radviliškio rajone ir respublikoje. Surengė dvi autorines parodas, su savo darbais dalyvavo šalies dainų šventėse. Amatų dirbtuvėse, etnokultūros stovykloje, užsiėmimuose pagal atitinkamas programas moko dalyvius pinti juostas, supažindina su karpinių menu, margučių marginimu, vilnos vėlimu, lėlių gamyba, kvilingu, Radviliškio lopšelyje-darželyje „Žvaigždutė“ organizuoja edukacines amatų veiklas ugdytinių šeimoms, vaikams.

Olės Plungienės gaminiai – pirštinės ir kojinės. Darbštuolė turi Tautinio paveldo sertifikatą. Aktyvi

kūrybinių seminarų, amatų mokymų, švenčių dalyvė. Nuolatinė Radviliškyje vykstančio kojinių mezgimo čempionato dalyvė, pelniusi ne vieną nominaciją. Dalyvauja rajono ir šalies parodose, surengė kelias autorines. Radviliškio kultūros centro organizuoto projekto „Amatų dirbtuvės“ mokytoja, parodos-konkurso „Gražiausios pirštinės“ I vietos, nominacijos „Kultūros darbuotojas“ savininkė.

Genė Stugienė į Tautodailininkų sąjungą priimta kaip grafikė-karpytoja. Jau ir iki tol dalyvavo parodose, pristatydama karpinius, batiką, siuvinėjimą. Prieš 30 metų pradėjo skutinėti margučius, sekama senomis tradicijomis ir kurdama naujas kompozicijas. Yra gavusi Tautinio paveldo sertifikatą. Kiekvienais metais dalyvauja rajono, apskrities bei respublikos tautodailės

paveldo sertifikatą. Kiekvienais metais dalyvauja rajono, apskrities bei respublikos tautodailės parodose. Siekia tautinį paveldą perduoti jaunajai kartai. Jos mokinių darbai pristatomi įvairiose parodose, ji ugdytinius sėkmingai paruošia konkursui „Sidabro vainikėlis“.

Stanislovas Špukas reiškiasi meninėje kalvystėje. Jo kūryba – kalviški žibintai, vyriai, rankenos, kiti interjero, eksterjero aksesuarai, platesnis profilis – sakraliniai kryžiai, saulutės. Tautodailininkas kasmet dalyvauja rajono ir Šiaulių regiono parodose. Tarp jo ryškiausių įvertinimų – „Geriausio Radviliškio rajono tautodailininko“ vardas, aukščiausias šalies apdovanojimas tautodailėje – „Aukso vainikas“ už kryždirbystę. Dalyvavo daugelyje plenerų, tarp jų – ir tarptautiniuose, Lietuvos kalvių kalvio rinkimuose. Jo kūrinių įsigiję muziejai, nemažai išdovanota, padarytos saulutės puošia koplytstulpius, stogastulpius Radviliškio ir kituose rajonuose.

Savo gretose turime ir tautodailininkų šeimų. Pavyzdžiui, šeduviečiai Karaliai. **Jūratė Karalienė** ir **Elžbieta Karaliūtė** garsėja odos dirbiniais, **Mindaugas Karalius** – keramikas. Jie – parodų dalyviai ir organizatoriai, savo kūrybą pristato, patirtį išradingai ir aktyviai perduoda rengiamuose

užsiėmimuose, edukacijose, įvairiuose mokymuose, yra pelnę gražių įvertinimų. Aktyvi, kūrybinga tautodailininkė **Jadvyga Kurmanskienė** savo šeimoje taip pat turi pasekėjų – kuria jos vyras Donatas, tam neabejinga duktė Jovilė.

Ir bet kurį kitą tautodailininką bepaminėtum, kiekvienas būtų vertas daug pagarbių žodžių. Tų žmonių dėka mes išsaugome ateičiai krašto savastį, tradicijas, mūsų protėvių kurto ir puoselėto liaudiškojo meno grožį – paveldą, be kurio mūsų dienos liktų pilkesnės.

Tautodailininkų sąjungos Radviliškio skyriaus ir Santos Gasiūnaitės nuotraukose – krašto tautodailininkų darbai. Titulinėje nuotraukoje – mūsų gražiadarbiai šiemetį vasarį Radviliškio kultūros centre atidarytoje savo kūrybos parodoje

MAŽULIAI

DARA BAGUŠIENĖ,
Radviliškio viešosios bibliotekos Raudondvario filialo bibliotekininkė

Šis straipsnis parengtas pagal kraštotyrinį darbą, kuris perduotas saugoti Viešosios bibliotekos kraštotyros fondui ir kurio pagrindą sudaro Genovaitės Malanskaitės-Tamulevičienės prisiminimai, taip pat Almonės Žičkienės užrašyti mažuliečių Stefos Malkevičiūtės ir Stasės Bačiauskienės pasakojimai.

Pradžia – nuo savanorių

Mažulių kaimas yra Pakalniškių seniūnijoje. Jis išsidėstęs abipus Daugyvenės upės, tęsiasi apie porą kilometrų palei kelią Seduva–Panevėžys. Kodėl taip pavadintas, nežinoma, gal, kad iš pradžių buvo visai mažutis – vos 27 sodybos.

1918 m. 12 jaunų valstiečių tapo Lietuvos kariuomenės kūrėjais savanoriais. Valstybė juos įvertino – visi gavo žemės. Grįžę ėmė kurtis, vieni

kitiems padėdami, pasitardami. Taip 1926 m. žemės reformos dėka prasidėjo Mažulių istorija.

Gavę iš dvaro arklių, naujakuriai per žiemą susivežė iš miško medienos, o vasarą pradėjo rėsti savo pastatus. Jau apie 1927 m. iškilo Kiaušų, Juodeikių, Padgurskių, Kliorių, Žukų ir kitų gyvenamieji namai. Mažažemiai, kurie turėjo tik po 8–12 ha, trobas statėsi dviejų galų, su virtuve viduryje.

Kiemai nebuvo dideli, nes žemę visi labai tausoję.

Kiti būtini statiniai – klėtis, tvartas ir gerokai atokiau stovintis klojimas. Šulinius darė iš akmenų, su svirtimis. Darželis trobos gale tada ir vėlesniais laikais buvo šeimininkės gero skonio, darbštumo simbolis. Kaip vyrai norėjo garsėti gerais derliais, įmitusiais galvijais ar arkliais, taip moterys stengėsi viena kitą pranokti plonai suverptais siūlais, gražiai išmargintais audimo raštais bei skaniais, kvapniais pyragais. Buvę savanoriai plėšė krūmynus, sausino balas, gimtinę puošė medžiais. Sodybas daugiausia apsodindavo vyšniomis ar eglėmis, bet ir beržų, klevų nepamiršdavo.

1930 m. prezidentas Antanas Smetona Mažulių dvarelį padovanojo mokslininkui antropologui Jurgiui Žilinskui už nuopelnus mokslui. Bet šiam nesisekė ūkininkauti, nes vis pasitaikydavo

nederlingi metai, todėl po metų tą ūkėlį jis pardavė Glebui. Tada dauguma naujakurių jau gyveno savo sodybose ir tik retkarčiais, bėdų prisipirti, kreipdavosi į naująjį dvarelį šeimininką pagalbos.

Pagrindinis kaimo žmonių verslas buvo žemės dirbimas. Prieškariu tai darydavo arkliais. Šiek tiek lengviau vertėsi tie, kurie turėjo bent porą darbinių arklių. Skolinti šį gyvulį darbui nebuvo priimta. Jį kiekvienas šeimininkas labai brangino ir prižiūrėjo. Arklys, visą savaitę dirbęs, sekmadienį turėdavo teisę į poilsį. Jei kuris šeimininkas, savaitę dirbęs su arkliu, dar ir sekmadienį jį kinkydavo į ratus, susilaukdavo kaimynų priekaištų.

Pagrindinė užaugintos ir namuose pagamintos produkcijos realizavimo vieta buvo turgus. Pasak Genovaitės Malanskaitės-Tamulevičienės prisiminimų, turgaus diena buvo savaitės vidury – trečiadienį. Turgūs suaktyvėdavo rudenį ir pavasarį, kada pardavinėdavo paršelius, avis, žąsis, vištas, sviestą, sūrį ir ką tik iškultą derlių.

Kaimo darbštuoliai

Kaimo žmonių gyvenimo lygis priklausė nuo to, kaip sumaniai buvo šeimininkaujama. Todėl kiekviena šeimininkė stengėsi išsiperinti kuo daugiau viščiukų, ančiukų, žąsiukų, kalakučiukų. Užaugintus paukščius pardavusi turguje, susitvarkydavo piniginius reikalus, nes kitokio pajamų šaltinio ji neturėjo. Kaime buvo du kalviai, stalius ir siuvėjas. Viena kalvė – pagrindinėje kaimo *ulyčioje* (gatvėje) pas Pranskėtį, kita – pas Jarecką. Kaustydavo ne tik arklius. Kalvėse būdavo apkaustomi ratai, važių ar rogių pavažos, gaminami įvairūs kabliai, kuolai, daromi smulkūs buityje būtini įrankiai bei prietaisai, netgi baldai. Atliekamų darbų gausą lemdavo kalvio sumanumas.

Kaimo moterys drabužiams pačios išausdavo didžiausius ritinius audeklų. Juos dažydavo įvairiais naminiais dažais, kurių pasidarydavo iš žievių, lapų, įvairių žolelių ir jų žiedų. Mažulietė Vincenta Čingaitė-Kliorienė pati sau išaudė, pasiuvo ir išsiuvinėjo tautinius drabužius, kurių gražumu stebėjosi visos kaimynės. Moterys stengdavosi turėti savo rankomis austų skarų, šalikų, rankšluosčių. O kiek paklodžių, užtiesalų jos prisiausdavo... Buvo iš ko austi, nes kiekvieno žemėje ganėsi avys, mėlynavo linai. Dar ir po karo šviesiausioje trobos vietoje stovėjo audimo staklės pas Pauliną Šukienę, Emiliją Fartuškevičienę ir kitas. Pastaroji kaime buvo žinoma ir kaip pribuvėja. Pas senąją Malanskienę moterėlės bėgdavo patarimų, vaistų nuo įvairiausių

Lietuvos kariuomenės 1918 m. kūrėjai savanoriai iš Mažulių kaimo

negalavimų, nes ji žinojo daugybės augalų gydomąją galią. Petrą Klierę vadindavo kaimo šviesuoliu. Jis atmintinai žinojo visų gyventojų vardus, tėvavardžius, mirimo ir gimimo datas, skaitydavo ir prenumeruodavo daug literatūros, „Ūkininko patarėją“, „Sodybą“, kitus periodinius leidinius, turėjo įvairių knygų, kalendorių. Niekur kaime taip neaugo daržovės, javai kaip pas Klierės, nes naujakuris išmanė sėjomainą, trąšų naudą, tai taikė savo ūkyje ir kitiems patarinėjo.

O kokie gyvuliai puikavosi tame ūkyje! Jis su žmona Vincenta ne kartą dalyvavo ir buvo nugalėtojai žemės ūkio parodose. Klierės augino retų daržovių, kokių kiti nebuvo nė girdėję, pavyzdžiui, dumplinius (*razinas*), gražiai pas juos derėjo pomidorai, šparaginės pupelės. Ir visu tuo kitus vis vaišindavo, pamokydavo, kaip patams užsiauginti.

Kaime formavosi savos tradicijos. Jokios vardynos, šventės neapsieidavo be smagių nuotykių, juokų, pokštų. Juozai, Antanai, Petrai ir Povilai – tai svarbiausi kaimo varduvininkai. Juos pasveikindavo, prikaldami prie lauko durų vainikus. Varduvaininko kiemas sugaudavo tokius sveikintojus, vesdavosi į trobą ar kur po medžiais prie vaišių stalo, kartu juokdavosi iš nakties nuotykių, skanaudavo naminio alaus. Šventėse nebūdavo muštynių, pykčių, girtų. Anot Stefos Malkevičiūtės, mažuliečiai buvo draugiški, žinojo vieni kitų rūpesčius, stengėsi padėti, paskolinti padargų, talkino, nuimant cukrinius runkelius, kūlimo ir kituose darbuose.

Mažulių vyrai mokėjo pasigaminti skanų alų, net patys juokdavosi, kad jų *bačkos* (statinės) „vaikščioja“.

Mataušo Juodeikos sodyba vakarais skambėdavo nuo dainų, muzikos – čia po darbų rinkdavosi kaimo jaunimas padainuoti, pažaisti. Pats Juodeika buvo geras meistras, pasigamino smuikelį, grojo juo, griežė ir armonika. Vėliau ir jo sūnus Vytautas tapo muziku profesionalu, o anūkė Danutė Jasaitytė, Stasės Juodeikaitės duktė, taip pat pasirinko muzikės pedagogės specialybę.

Pas Saveriją ir Praną Kiaušus vykdavo gegužinės pamaldos. Į jas kaimynai susirinkdavo šeimomis pagiedoti, po to pasikalbėti, aptarti naujienas. Tuo laiku vaikai žaisdavo erdviam kieme. Kiaušų keturi sūnūs grojo akordeonu. Šeimininkas turėjo radijo aparatą, kurio klausytis sueidavo kaimo vyrai. Prireikus klausytojams viską paprasčiau išaiškindavo, pakomentuodavo tas pats Petras Klierė.

Antanas ir Elžbieta Kukuraičiai buvo labai tvarkingi ūkininkai. Gėlės žydėdavo jų palangėse, turėjo gerą pirtį, kur ir kaimynai savaitgaliais

traukdavo po darbų išsiprausti. Juos šeimininkas pavaišindavo savo gamybos „obuoliniu“.

Senis Benešius, kaip tuomet jį vadino, buvo kaimo siuvėjas. Siūdavo visus vyriškus rūbus. Kai sūnus Andrejus vedė, namuose retai kada būdavo. Siūti eidavo pas žmones. Apsiuvęs vieną šeimą, traukdavo pas kitą. Darbo nestokodavo, nes buvo pripažintas geru siuvėju, jį kviesdavo net į kitus kaimus.

Gyveno kaime ir keistuoliu pramintas savanoris Jonas Stankelis, vienrankis žmogus, praradęs kitą ranką jaunystėje.

Mažulietis savanoris Petras Klierė apie 1920 m.

Kaimo jaunimo brigada rugiapjūtėje. 1958 m.

Pats pasistatė namelį šiaudiniu stogeliu, daug skaitė, daug žinojo. Mylėjo jį aplinkiniai gyventojai, vaikai. Juos visada vaišindavo savo augintomis braškėmis, avietėmis. Neaugino jis gyvulių, neturėjo daržų, gyveno vienas, tik šaltomis žiemos dienomis jį priglausdavo kaimynai, karšta sriuba pamaitindavo.

Kaime gyveno stipruolis Jonas Gailiūnas. Gausią šeimą jis augino – su žmona Veronika turėjo 9 vaikus. Buvo vyras nedidelio ūgio, plачių, ilgų rankų. Sakydavo, kad nebijojo net į Šeduvos bažnyčios bokštą įlipti ir kryžių apkabinti viršūnėje.

Gausios buvo ir kitų mažuliečių šeimos: Morta ir Juozas Padgurskiai augino 8 vaikus, Leonas ir Emilija Fartuškevičiai – 7, Pranas ir Agota Šukiai – taip pat, kaip ir Elzbieta bei Antanas Kukuraičiai, Veronika ir Petras Kliorės – 5, Juozas ir Marcelė Čepaičiai – 8.

Talentingas drožėjas

Didelė buvo Malanskų šeima. Apie ją įdomių prisiminimų užrašė Genovaitė Malanskaitė-

Tamulevičienė. Pasak jos, kaimo autoritetu buvo jos senelis Bernardas Melanskas – energingas, geras oratorius, apsiskaitęs. Deja, jis mirė gana anksti, kai kelionėje į Užnemunę parsinešti draudžiamų lietuviškų knygų jį sumušė žandarai, po to ir nebepasveiko.

Išskirtinė asmenybė buvo jo sūnus Jurgis Malanskas, gimęs 1895 m. Kaip aišku iš jo dukters minėtų prisiminimų, šis mažulietis baigė Pakalniškių pradinę mokyklą. Buvo gabus, turėjo gerą klausą ir balsą, todėl tikėtasi, kad taps kunigu ar bent vargonininku. Pats Jurgis norėjo būti skulptoriumi, tačiau leisti į tokius mokslus nebuvo iš ko.

Kaip rašė G. Malanskaitė-Tamulevičienė, „tėvas visada ką nors darė iš medžio: tai ratus, važį, tai kubilą, lovą, kėdę, spintą ar dar ką nors. Turėjo įsirengęs specialią pašiūrę, kur stovėjo didžiulis darbustalis, tekinimo staklės. <...> Apie tai, kad mažame Mažulių kaimelyje gyvena talentingas ir darbštus medžio drožėjas, buvo plačiai žinoma. Jis lankydavosi įvairiose parodose, domėdavosi, kas, ką ir kaip daro, pats daug dirbdavo. Gerai prisimenu, kai

žiemos vakarais, nudirbęs visus darbus, atsinešdavo į trobą kokią kaladę ar medžio gabalą ir imdavo jį pieštuku ar vinimi raižyti, kažką skaičiuoti. Darbą pradėdavo kirviu, vėliau įrankiai keisdavosi, kol pasibaigdavo mažų lenktiniu peiliuku, yla ar stiklu. Apie 1938 ar 1939 metus tėvo išdrožtos skulptūros užėmė visas lentynas jo dirbtuvėse.“

Geriausios drožėjo skulptūros iškeliavo į muziejus, tiesa, pačiam meistrui dėl to palikdamos nemažai pergyvenimų (jis manė, kad tai graibsto apsukrūs verteivos, nes dar nežinojo, kad jau kuriasi muziejai, kuriems reikia tokių eksponatų). Nelabai drožėjo pomėgiui pritardavo kai kurie namiškiai, keletą jo kūrinių ar paruoštos tam žaliavos net sudegino. „Tėvas nenurimo. Dabar jam rūpėjo išbandyti akmenį. Lankėsi pas akmenskaldžius, domėjosi akmenų savybėmis. Išsiaiškino, koks akmuo geriausiai tinka skulptūrai, praktikavosi ant įvairių akmenų nuolaužų. Užsisakė keletą akmenų iš Suomijos ar Karelijos ir ėmėsi darbo. Dirbo ne namuose, o kur – mes nežinojome. Tikriausiai dirbtuvėse, kur buvo gaminami paminklai, antkapiai. Nutarė padaryti savo biustą. Namuose, prieš eidamas

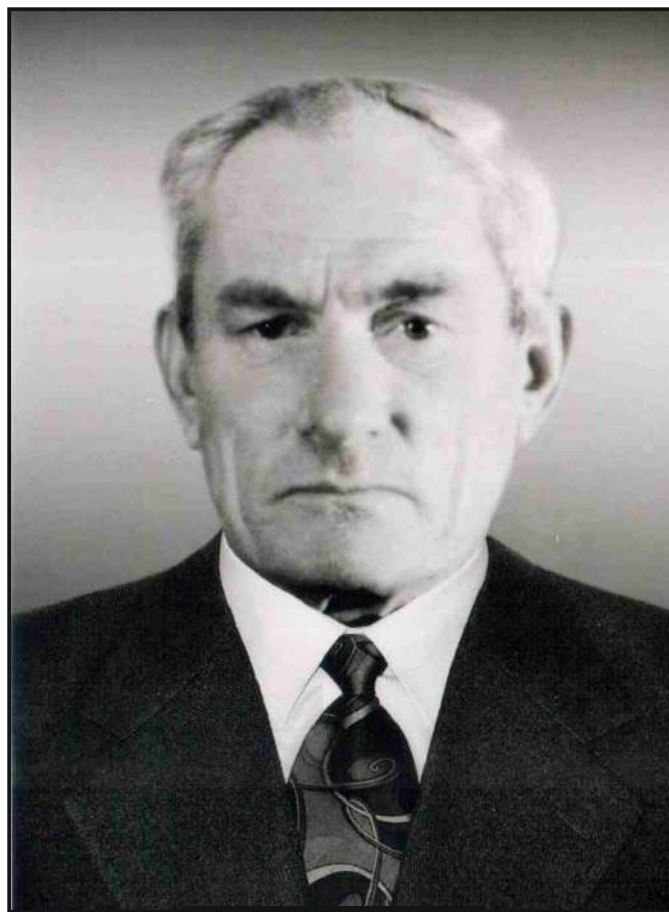
į dirbtuves, atsisėdavo gale stalo ir, išsiėmęs mažytį veidrodėlį, pakėlęs jį prieš šviesą, ilgai analizuodavo savo veidą, profilį, pakaušį, ausis, smakro liniją. Paskui staiga pakildavo, apsirengdavo ir išeidavo. „Reikia skubėti, kol nepamiršau“,– sakydavo. Grįždavo vėlai ir pavargęs. Aiškindavo, kad tai labai kruopštus darbas, reikia dirbti ypač atsargiai, kad vienas netikslus kirtis visko nesugadintų. Nesugadino.<...>

Tėvas siekė gauti liaudies menininko vardą. Kadangi jis aktyviai dalyvavo įvairiose parodose, jam buvo įteiktas garbės raštas. Pasidarė rėmelius ir įstiklinę pakabino jį troboje. Visą sujaukė, visus planus sužlugdė prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas. Vokiečiai konfiskavo iš Karelijos parsivežtus akmenis. Tėvui pasipriešinus, vokiečiai nedviprasmiškai pasiūlė važiuoti dirbti į Vokietiją. Taigi tėvas liko be nieko. Kai baigėsi karas, tėvas apėjo buvusius savo laukus ir atsirinko keletą akmenų, kuriuos buvo galima panaudoti kūrybai. Nuėjo į kolūkį prašyti arklio, kad parsivežtų tuos akmenis.

Kolūkio valdžia, sužinojusi, ką veš, vežimo

Genovaitė Malanskaitė-Tamulevičienė, išsaugojusi nemažai prisiminimų apie savojo kaimo praeitį

Jurgis Malanskas buvo plačiai žinomas medžio drožėjas

nedavė, nors ir arklys, ir ratai buvo paties tėvo, tik valdžios prieš kiek laiko nusavinti. Sunku apsakyti, ką tada išgyveno tėvas, negalėdamas paimti to, kas buvo jo. Kūrybinga ir maištinga siela nenurimo. Nusipirkęs iš girininkijos storą kelių metrų ilgio ąžuolą, norėjo padaryti koplytstulpį ir pastatyti arba savo sodyboje, arba ten, kur pritars viso kaimelio žmonės... O dėl koplytstulpio nepatarė kolūkio valdžia. Jos motyvas buvo toks: „Ką? Į Sibirą užsimanei?“ Tą patį sakė ir mama, tokios nuomonės buvo ir aplinkiniai. Visi manė, kad su tom „išmonėm“ dar bėdą kokią užtrauks.

Taip po truputį ir numirė Malanskas Jurgis kaip kūrėjas. Liko jo padaryti darbai ir idėjos, liko prisiminimai. Tėvas ir toliau dirbo įvairius staliaus darbus, bet tapo tylus ir susimąstęs. Po daugelio metų buvo nuvažiavęs į muziejus pasižiūrėti, ar jo darbai, dėl kurių taip varžėsi ano meto muziejų darbuotojai, tebėra, ar neišmesti kaip nereikalingi. Pamatė, kad tie darbai ten užėmė deramą vietą, ir tai jį šiek tiek apramino.

Įvairios gyvenimo negandos, kurių visų čia

nesurašysi, veikė jį ne tik dvasiškai, bet ir fiziškai. Ėmė šlyti sveikata, pradėjo pavargti daug mačiusi ir iškentusi širdis (juk viskas, kas užgyventa kruvinu prakaitu, buvo atimta). Mirė mūsų tėvas 1956 metų gruodžio 16 dieną staiga nuo ištikusio širdies priepuolio. Palaidotas Šeduvos kapinėse, – tai vis iš G. Malanskaitės-Tamulevičienės prisiminimų apie tėvą, talentingą meistrą, kitus šeimos narius, kaimynus, visus Mažulius. Apie kaimą, kuriame nebuvo turtuolių, bet ir ubagų negyveno. Visi stengėsi patys ir gelbėjo kitus, nepavydėdami ir nekenkdam.

Gera, kad šio kaimo praeitis bent dalinai žmonių užrašyta, įamžinta, kad ją tenykščiai prisimena ir saugo. 1997 m. mažuliečiai susirinko į pirmąją savo sueigą. Pasimeldė Šeduvos bažnyčioje, aplankė artimųjų kapus Šeduvos ir Mažulių kapinėse, paskui Raudondvaryje visi drauge pasibuvo, pasidalijo prisiminimais, sutarė pastatyti kryžių Lietuvos nepriklausomybės 80-čiui ir Mažulių kaimui atminti. Šis kryžius iškilo lygiai po metų.

Po ilgo laiko Mažulių kaimo žmonės būrin pirmą kartą susirinko 1997 m.

Autorės ir Sandros Valantinaitės pateiktos nuotraukos

Titulinėje nuotraukoje – mažuliečiai bei jų palikuonys 1998 m. pastatė Mažuliuose kryžių Lietuvos nepriklausomybės 80-mečiui ir gimtinei

„GYVENIMO PRAGYVENT` – NE LAUKO PARAIT`“...

Šią senolių išmintį vis mėgsta priminti EMILIJA BRAJINSKIENĖ (ŠEDUVOS BABA), žinoma šeduvė šviesuolė, krašto kultūros paveldo saugotoja ir puoselėtoja. Ji mūsų žurnalo skaitytojams šįkart atvėrė pačios ilgai kaubtos tautosakos kupiną skryniją ir pateikė net kelis šimtus savo tarme užrašytų patarlių, pasakojimų.

Aug vaikė, aug i bėdos. Alkanam i juod duon skan`. Akls akla tol` nenuves. Aks už ak`, donts už dont`. Auksis kreivės kelės vaikštinėj. Arkle saugoks iš užpakale, karvės iš priešake, u bloga i pikta žmogos iš viosų pusių. Asila galvo turėdams, ale gražė kalbėdams, vis viena patėks` i da protings lioks. Atradės siūlo, ras` i kamuol`. Arkl` pažins` iš dončių, žmogo – iš kalbos. A teip dės` asilu kepurė, a kitaip, vis tiek ausys matysis. A gimims, a mirims – tas pats piningų išlaidims. Aukščiau bambos neiššoks`. Atsargs klyst do kart rečiau. Arielk į gryčio, prots – pru dors. Aks – dvė, kelių – šiomtė. Abejojant` i viošt nugali`. Als – ne vandva, kunigs – ne piemo. Akių neatvėrė, atvers kišenė. Atvaryts į bažnyčio poterų

nekalb. Arkl` gal` atvest pri vandene, ale gert neprivers`. Arkls i ont lygos kele suklomp. Atsigols` nevalgės, atsikels` neišmiegojės.

Būk ni salds, ni karts – saldo nurios, karto išspjaus. Balts balta nesuteps`. Beraščiu i akinė nepadės.

Be ugnės nebūn dūmų. Blog kalb užmuš, ger – atgaivin. Blogs darbs garsė aid`. Berža koše – vaikų vaists nu viosų liogų. Besirūpindams kiotų laimė, ras` i sava laimė. Būs` nuolaidis visiems – i kiaula ont spranda atsisės. Blogs paukšts, katras sava lizdo terš`. Blog sėkla nesėt aug, ger ne visad pasėt užaug i užder. Bėd rait jodinėj, u pėsč išein. Be kuntrybės nēr galybės. Be tvarkos gyvens`, be laika pasens`. Bėd

veds, bėd neveds. Basis pabėgios – saldžiau pamiegos. Blog pat i gero vyro pagadin. Berns mergo myl, kol jos lūpos api vedybs tyl, o kai prabyt – meila išdyl. Būk giriams, ale pats nesigirk. Baranko suvalgys, kol api jo apeis. Be varga nėra laimės, be ašarų – linksmybės. Būk darbšts kaip skruzdiala i tvarkings kaip bite. Belojint šova pavargst, u pikts žmogš nepavargst. Bos laikas, bos i vaiks. Brang žovs nenarda viosų akivaizdo. Bėd be donučių, ale žmogų suėd. Be reikala nesigirk i kitų nepeik – papeiks vieno, tavi papeiks dešimt. Blogos kojos i gero galvo iš kele išved. Bėdos, bėdos, teip i žmogo suėd. Bėdos ain ne par medžs, ale par žmons. Bernu i šuniu pėnk kilometrė – ne iš kele. Bagots – kaip šova kudlots. Beklausydams apkalbų, žinok, kad i to as apkalbams. Be dūmų nebūn šilumos. Be ugnės nebūn dūmų.

Darbs duono duod, tinginyte – bėdo. Dėl vienos žuvialės nieks i vanden nešoks. Didela išmints par mažo gerklė neišlend. Dongo su piningės nieks nenuperk – pragar gal tik smalės. Dorns mars parbrend, u liūg priger. Dviem ponam nepatarnaus. Daug žinos, grait pasens. Darbs – geriausias vaists. Dirbk lyg amžionė gyventum, elks lyg ryto miortum. Didžiausis rūpests – ne kad daug darba, ale kad darba nėra. Darbs tavės neišjuodins, kad i juod vadinas. Daug norės, mažė turės. Darbs duono duod, tinginyte – bėdo. Dabok sveikato jaunystė, u garbė – senatvė. Darba nesišalins – vargs pasišalins. Devyns karts matuok, dešiomto kiorpk. Daug yra imunčių, tik mažė duodunčių. Daug bėdos su vaikės, da daugiau be jų. Dainuoj kaip vilks avietyn. Dievulėlio mana brangs, nežiūrėk i mana langs! Dievu pasitikėk, bet avels i ganyklo pats palydėk. Dil vienos žuvialės nieks i vanden nešoks. Dil pieną laša neapsimok ožkos gvultavot. Draugs, kol nurauks. Dorns darbo myl, u darbs dorno. Dešine nežina, ko dara kaire. Drambl priišt užtenk viena moterės plauka. Dave Dievs dončs, duos i duonos.

Gyvenims yra aile pri mėtės, ale kėt stenges pralyst be ailės. Geriau būt paprast žmog negu kiaula. Geriau skriaudo jaust, negu jo daryt. Geriau sėrgt, negu mirt. Gard duon burno gadin. Geriau dorė mirt, negu nedorė gyvent. Genels margs, sviets da margsns. Ger naujien pėsč vaikščioj, blog – rait jodinėj. Geram vės ger, blogam – vės blog. Gudrs neišjuoks, dorns nesupras. Ger preke pat sav gir. Grait meila – kaip seila. Galv akmena nesudaužys. Gardesne duon prakaituot negu pyragš dovanots. Gero žmogo i kate suprant. Geriau būt protingam, nekaip turtingam. Giriams vaiks visad paiks. Glostyk

gaid kiek nor, vis tiek kiaušine nepadės. Giončė i gero darbo sugadin. Graž visiem, u brang vinam. Geros kojos laimė pavej. Geros galvos ne visiem dalijamos. Gerė būt gert, jei nereikt pagiriot. Gražiam vyru i snargls tionk. Ganyk avs i violka nematydamš. Gyvuls nusipen nu gaspadorios žvilgsne. Geriau be naudos, kad tik nieks neraudot. Gyvate gelia skaudžė, pikto žmogos ležiuvis – da skaudžiau. Gerbk sav, i kiti tav gerbs. Ger pradž – puse darba. Gedėk trompė, u atmionk jolgė. Geriau žvirbls runko negu brieds girio. Geriau paklausyt protinga žmogos barima negu kvaile pagyrima. Ginks, kol gyvs – numirės nebegalės. Gėmt sonk, mirt – da sonkiau. Girdėje, kad dzvanij, tik nežina, katro bažnyčio. Gryčio pastatyt – ne kepurė pakelt. Gyvenimo pragyvent – ne lauko parait. Geriau už sena lazdos negu už jauna butaga.

Išėje šunim šėka pjaut. Išėje šunim blakstienų kapot. Iš mažos gilės didels ožals išaug. Iš adatos kėrve nepadirbs. Ieškodams i veln suras. I švintiej puods sudauža. Iš bjaurių pabėgs, gražių nepavijs. I dors uždars, laiks bėg. Iš delna plauka neišraus. I aks teip, už akių – kitaip. I atmet, i ataudž. I geriaus šluot bėdų iš namų neiššluos. Iš mandaguma vyžų nenupins. Iš sena kelma ognės nebeišskels. I balė įkritės sausis neišeis. I Dievo pagalbą tikėk, bet i pats netingėk. Iš guole nevirs raguole.

Jolgė mylėjs, sonk pamest. Jūros neparbrės, kalna neparkas. Jaučiu spranda nenulionks. Jis toks pons, katras iš šonės duono atim. Jei nuodėmės būt bjaurios, žmons nepoltų i jas kaip patrakė. Jei nuodėmės būtų bjaurios, tik kvailė nusidėt. Jei teisiongė pasirionkė draugs, teisiongė pasirionk i priešis. Jeigu galv kaip rėts, jok mēnts nesilaika. Jei negal gyvent kaip nor, gyvenk kaip gal. Jam rodyk šird, u jos saka, kad buroks. Jos tokiam striok, kad i subinė smilgos neįkištum. Jei alkans – nieks nemata, jei nuogs – vės mata.

Kor pošs išauga, te jon i graž. Kai negalės, tad pastenės. Kad i menks lizdels, svarb gers paukštels. Kas viosis vagim laika, tas pats vag. Kalns su kaln nesusein, u žmogš su žmog gal suseit. Kol saulute patekės, ras aks išės. Kožns medš savaip kreivs. Klausyk ausim, u ne piolv. Klausyk ausim, u ne avižom. Kojom nosės nenusišnypš. Kas nenor dirbt, vaik, tam i duonos duot nereik. Kaip iš medže iškritės. Kor tu lak vien ak, kor tu joj vien koj. Kaip aš valgo, aš i korčs, i nebils. Kiaulės aks turėdamas, visur įlīs. Kor tromp, tē trūkst. Kiaulių neganės, pon nebūs. Kol gyvs, yra i velts. Kas

pernykšt` min`, tam i kaktos vin`. Kartės i karvė kišk` pavej. Kas garsiau rėk`, tam atriek` storesnė riekė. Kojom miont, ronkom duod. Kito nemylėjs, mylims nebūs`. Kaip palinkės`, taip tau atlinkės. Kaip kas išmana, teip tas sav` gana. Kas tyl`, to vės` myl`. Kas myl` daino, tam šėrds spakain`. Kad jaunesn` daugiau žinotų, u senesn` daugiau galėtų, pasaulis būtų kitoks. Kožns sava nos` krapštykim. Kaip gėrė, teip nejolgė. Kalb kaip su nugar. Kaip pasiklos`, teip išmiegos`. Kuom tur`, tuom dur`. Ko žiūri kaip velns par stebulė. Kai negalės`, tada pastenės`. Kas verk` prašydams, tas verks i atiduodams. Kai dainuoj`, vės` girdž, u kai verk`, nieks nemata. Kol` riebs sublogs, tē liesis nusprogs. Kas atkaklus, to i dangus. Kaip piktšas` gero žemė išaugės. Kad i atsinešė kaip pasivogės. Kas longvė atain, tas longvė išein, o kas sonkė atain, tas sonkė pametam. Kad tik būt sprands, u pavalkė atsiras. Kartės vaistė blogiau negu pat` liog. Kaip gyven` – par puse su bėd. Ko žiūr` kaip velns i gegutė? Kas ubagu, kad sodžs deg? Kunings do karts ta pače pamoksla nesaka.

Longv patart`, sonk padėt`. Longvė įgyts – da graičiau praryts. Ležuvys skaudesns už botago.

Meila be pavyda – kaip valgs be druskos. Mokėk lot` – būs` sot`. Melagiu i teisybė sakunt, nieks netikės. Maloni kalb apmaudo ramini. Melags dors atidara, ale aks uždara. Meila toks šėrdės niežtėjims, kad ni arkle kanop nepakasyts`.

Nu valgyma nebūs` bagots, tik pilvots. Nemesk kele dėl takele. Nevaikščiok išsižiojės, bo varn įlėks. Netikrs pinings. Nebūk pikts, bo grait pasens`. Nemaišyk svetima puoda, žiūrėk, kad tava neprisvioltų. Ne tau vinam saula švieč`. Negimdyts – ne vaiks, nesumdyt – ne šeimyn. Nesiorok svetiomi liog. Nu žmonių kalbų pu puod nepasikavos`. Negirk dienos be vakara, u marčios be metų. Namė pragarė, be namų negerė. Nemeluos` – neparduos`. Ni šioks, ni toks – pats vidutins. Nu valgyma nebūs` bagots, tik kuprots. Neužkalbėk dončių. Nor` netekt drauga – paskolyk pinigų. Nedors žmogs kiotų dorybės neišmokions. Nebegal` kaip galėja, nebenor` kaip norėja. Nelįsk tē, kor uods nosės neįkiš. Nebėra doros ni už tvoros. Nu ko susiorgė, tuo i gydykis. Nėra didesne nerege už to, katras nenor` matyt`. Nu mėsos piolvs vypsos, u nu varškės dončė barškės. Nu violka bėgdams gal` ont meškos užbėgt`. Neklausyk sena, ale ta, katras išmana. Nėra miška be medžių, ale ne vės` medžė su lapės. Ni trūka, ni lika. Neįkalbėk sveikam liogos. Ni nešt`, ni vežt`. Nebėra sveikatos, nebėra i ukvatos. Neįbridės į vanden, nežinos`, a giol.

Nu valgyma nebūs` bagots, tik pilvots. Ni pu duon, ni pu drusk. Ni pu tuo, ni pu tuo. Nebėk nu pirma torgos. Nejudink gulinčios bėdos. Nerodyk dončių, bu jų nieks nepiorks.

Obelė nu alksne nekrent. Ont žemės sėdėdams, neturės` kor nukrist`. Ont visų žiedų bite sėdas, ale ne iš viosų medų im.

Protiongė kalbėt` sonk, u protiongė tylėt` da sonkiau. Ponų daug, u dirbt nėra kam. Pyks` – grait pasens`. Puse darba durnam žmogu nerodyk. Pradžio meila, vėliau peilė. Pu svetim stog` ne visad patog. Padarys` ont švionta Nikda. Prabočyk. Po bišk` vydams, ni viena nepagaus`. Par ilgo ležiuv` ne vienam dončė išgriuva. Prausk neprausės varno, jon vis tiek bos juod. Pelės gauda spąstės, o naivuolis – pažadės. Plat su krašt, giol su dogn. Pėnk plaukė ont pakaušė i tie pats pasišiaušė. Pu metų – vyrs kalb, žmon klausia; pu dvejų metų – žmon kalb, vyrs klausia; pu dešimt metų – abud kalb, kaimynė klausia. Pykts grožiu kenk`. Pasikels kaip erels, nusilais kaip žvirbls. Palieto pieno visos katės lak. Piolvs ne stiklins – ko įdėjė, tas gerė, nieks nežina, u kaip apsirėdės, vės` mata. Pri pilna vės` draugė, pri tušče – ni viena. Pavalgio, ale kaip šaly padėjo. Pavargo kaip šova varlė vijės. Parkonda kaip šova musė. Piorkt meila grait atvėst. Pavasrs barsta, rodna renk.

Sava kopros nieks nemata. Sava šova skaudžiau kond. Sonk nešt`, gail pamest`. Su irkl jūros neparplauks`. Svetimo aky krislo mata, u savo – ni rąsta. Su meil tol` nenuvažiuos`, kad i nuvažiuos`, ale nebegriš`. Svetimom ronkom tik žarijs žarstyt`. Sav` dumė akių negrauž`, tik svetiems`. Saldžs lūps vės` bučiuoj`, u kriukonių nieks nemata. Savam kiems` šova i violka nebije. Svečs svečia nekenč`, u šeimniniks – abiejų. Saula nežina, ni kur rytė, ni kur vakarė. Srėsk api žmogų ne iš nosės, ale iš darbų. Svečs į gryčio, u ja aks ont luntynos. Su sava žmon gal` bučiuotis i pu klebona langės.

Širdiala – ne aviala, šiena neparduos`. Šeim kaip pečs: nor`, kad šildytų, kūrenk. Šiomts uodų i kumialė suėd. Šova – be sielos, pons – be sąžinės.

Tiesos maiš` nepaslėps`. Tėngins i kel` koj roda. Tėngins i nos` krapštydams pioršto nusilauš. Teip badydams, i dongo skylė prabadys`. Teisybė pasaul` suras`, kai pu žem` užsikas`. Tas ne berns, katras vieno pano lydž`, tas ne muzikonts, katras vien instrument graj. To darbų nepabaigs`, jie tav` pribaijs. Teip nežiūrėk – skylė pražiūrės`. Toks darbiniks – vištos kas i las. Tava kakt kaip liktarn,

gal' sutūpt šešios varnos. Tava dončė kaip vargonė. Tava aks kaip šakės. Tava piolvs kaip bubins. Tėvų bėds – vaikė rėda. Tik prasižioje – i meluoj'. Tava pečė kaip daržinės durs. Tas išmintings, katras mok klausyts. Trečs karts nemeluoj', u ketvirtis garantuoj'.

Už vieno kalto dešimt nekaltų kenč'. Užauk didžiuls kaip tava tėvulis. Už kontrybė Dievs dongų duos. Už svetima naudo ne viens raud.

Viens aug į proto, kits iš prota. Verk' duon tėngine valgam. Vanden' neprisidengs, pon nepasirems'. Vyrs be dršos – kaip pipirs be kartuma. Visur gerė, ale namuos' geriaus'. Viens pikts darbs kito giomda. Vien karvė šudin uodeg viso bondo aptaška. Viosų verks' – akių neteks'. Visiem durų neuždarys'.

Visiem burnos neužčiaups'. Vogt arkl' tik į kalėjimo nuvažiuos'. Vės' baršč vien vard, tik ne vės' skanūs. Vargs draugs išblaška. Velns i tas tur' viršininko – Liuciper'. Vien ronk glosta, kiot peš. Vės' nor' į dongų, tik nieks nenor' mერთ'. Viskas gerė su saik i sava laik. Valgykem draugiškė: piorm tava, u paskiau kiekviens sava. Vaiks auksinis, vyrs šiaudinis. Visko skaud, tik ležiuve – ne. Valgyk norėdams, dirbk galėdams. Vakar nepavys', rytojos nepagaus'. Vyrs už veln' gražesns – i gražs.

Žovs į svečs trečio dieno smird. Žmogs negal' prarast tą, ką neturėję. Žeme ne vagilk – kiek bulbių pasudiono, tiek i atidave. Žems karklynys visom ožkom užkliūn. Žmogs planuoj, u Dievulis juokes.

Iš kur atsirada Žeme

Labė senė pu podongė skraide didiala, didiala paukste. Jon susuka lizdo ont Mėnule i padėje didel' kiaušin', matyt, ruošes perėt'.

Vieno karto pakyla audr, vėjs išdraske paukstės lizdo i kiaušins iškrita. Bekrisdams suduža. Iš tryne pasidare Žeme, iš baltyma vandva – upe, ežerė, jūros. Iš skevata – akmenys, kalnė.

Paukste, pamač's, kad lizds išdraskyts, kiaušine nebėra, išskrida iš tos vietos. Pakyla da aukščiau, į to vieto nebegriža. Nieks nežina, kur jon daba skraida.

Žeme iš kiaušine tryne derliong, grait apauga žolynės, medžės, atsirada gyvybe i Žeme jo maitin. Ale su Žem' reik elgtis atsargė – kas žina, paukste gal' grižt', kas žina, kaip jon gal' pasielgt.

Nieks nežina... Saka: ko veln's žina, to i bob žina, u ko bob žina, ta velns nežina!

Api sirens-undėns

Unksčiau žmons sakydava, kad jūros', vandenynuos' gyven' sirenos-undinės. Jos labė gražios, puse mergaitės, u puse žovs. Jolgės plaukės, išpuoštės gintarės, i labė gražė dainuoj'. Jų dainos pavojongos jūreiviam. Jie usiklausa jų dainavima, visko užmiršt' i puol' į jūro, i paskęst. Sakydava, kad undinės pavilioje.

Baltijos jūro tikrė jų buva. Tėvė pasakodava, kad pu Piorm' pasaulėn' kar' žmons piorkdava šipkartė i plaukdava į Ameriko laimės ieškot'. Laivs tad vadina šipės. Plaukdava drosesn', kit' bijodava. Sakydava, kad šips lydž' sirenos-undinės. Jeigu jos dainuoj' – gerė, laivs laimiongė nuplauks, u jeigu jos verk' – laivs nuskęs. Yra i labė sen' dain' i jon saka: „sirenos apraudos, žuvialės palaidos“. Kaip žmogu nebijot, či nejuokė.

Da pamen, kaip tėvė pasakoja, kad jūrininkė sugava sireno-undinė i parsiveže namo. Pasodina jo i didel' kubilu su vanden'. Saka, buva nuvežė net ir torgo žmonėm parodyt'. Žmons žiūrėja, divijes mergaites gražom'. U jon sėdėje vandeni i labė gailė verke. Taip graudžė, kad jūreiviam pagaila jos, nuveže pri Baltijos jūros i palaide atgal į jūro. Undine dionga bangos'.

Mes vaikystė nebuvom matė jūros, tik girdėjom, kad tok' yra – labė paslaptiong jūros karalyste. Mūsų tėvė i mire nematė jūros, ale api jos paslaptis pasakodava visoks legends.

PROGINĖS POEZIJOS GRYNUOLIS

Mūsų tradicinės rubrikos skaitytojo šįkart laukia pažintis su kraštiečiu, tremtiniu, mokytoju, literatu VINCENTU ŠVAGŽDŽIU. Jį pristato kitas kraštiečių, rašytojas, ištikimas ir uolus žurnalo bendradarbis JONAS LINKEVIČIUS.

Mielieji mano ir Vincento Švagždžio, mokytojo ir literato, gimtieji Vabaliai! Mudviejų tėviškes teskyrė vos dviejų kilometrų atstumas, ir aš gerai atmenu tą Švagždžių vienišio sodybą kaimo galulaukėje, kuri iš tolo švietė ant gyvenamojo namo stogo spalvotom stogo čerpėm įamžintais jo pastatymo metais (1938-ieji). Galėjome didžiulis savo gimtine, gyventojų skaičiumi lenkusia Baisogalos valsčiaus, kuriam priklausėme, centrą, šliejosi prie Sidabravo bažnytkaimio, anuomet priklausiusio Panevėžio apskrčiai, buvo išskirtinai lietuviška. Kai 1939 metų liepos 19-ąją gimė Vincukas, šeštas sūnus šeimoje, aš buvau beinas tryliktuosius ir, mokydamasis Baisogalos šešiaskyrėje pradinėje, jau rašiau eilėraščius. O Vabalių ir Sidabravo pradinėse mokyklose mus mokė tas pats nepamirštas mokytojas Leonas Jakaitis, kuris, Vincento žodžiais, „atrodė proto, išminties ir gerumo įkūnijimas“ ir kurio pavyzdys paskatino jį tapti mokytoju.

Susipažinau su kraštiečiu Vincentu, kai jis, perėjęs nelengvus likimo išbandymų metus, jau dirbo Varėnos rajono užkampio Rudnios internatinėje mokykloje direktoriumi, susitikimo 1976 m. liepą poeto Anzelmo Matučio, įsikūrusio netoli Rudnios, Pauosupės kaime, garsėjančioje pasakų Drevėje, dėka.

1949 m. Vabalių pradinės mokyklos antraskyris Vincukas masinės tremties pavasarį su šeima atsидūrė Irkutsko srities Bochoano rajono Tarasos kaime. Sibire jis baigė rusišką pradinę ir tokią pat vidurinę mokyklas. Pastarąją baigęs, po dviejų dienų buvo pašauktas į sovietinę kariuomenę. Dvejus metus tarnavo tolimajame Sachaline. Kai motina su broliais galėjo grįžti į Lietuvą (tėvas liko svetimoje žemėje, jo palaikai buvo pervežti į Šeduvos kapines jau atkūrus Lietuvą Nepriklausomybę), dar metus teko tarnauti Primorės krašte. Pirmosios negudrios eilės gimė, bene mokantis šeštojoje klasėje. Kariuomenėje

parašė eilėraštį apie kareivius ir už jį net buvo apdovanotas Garbės raštu.

Grįžęs į Lietuvą, Vincentas Vilniaus universitete įsigijo rusų kalbos ir literatūros specialybę, buvo paskirtas Raseinių rajono Balčių aštuonmetės mokyklos direktoriumi. Čia padirbėjęs trejus metus, sukūrė šeimą ir persikėlė į Dzūkiją, į žmonos tėviškę, ir Rudnioje dirbo mokyklos direktoriumi. Bet pasivijo Sibiro praeitis – buvęs tremtinys, nepartinis turėjo pasitraukti iš vadovo posto. Daug metų ramiai dirbo eiliniu mokytoju.

Mokytojaudamas Vincentas, norėdamas įvairiomis progomis pradžiuginti artimuosius, bičiulius, kūrė jiems skirtus lyrinius ir humoristinius eilėraščius. Kai kurie iš jų buvo spausdinti Varėnos rajono laikraštyje „Merkio kraštas“, kiti – įvairiuose rinkiniuose. Tų eilėraščių susikaupė nemažas pluoštas, iš kurio būtų galima sudaryti kelis rinkinius. Apie Vincentą Švagždį rašyta Benjamino Kondrato „Kūrėjų pėdsakais“ 18-ojoje knygoje.

Joks svarbesnis to krašto įvykis, iškilus žmogus neapsieina be V. Švagždžio eilėraščio. Daugiausia

posmų skirta Rudniai, kur ir gyvena su žmona, jo apdainuoti dideliu lietuviškumu pasižymintys apylinkės kaimai, graži gamta. Mena jis ir nutolusius, bet neužmištus gimtuosius Vabalius. Kraštiečio eilėraščiai dažniausiai skaitomi įvairių švenčių, jubiliejų, pristatymų, koncertų metu.

Vincentas Švagždys, pedagogas ir literatas, mūsų kraštiečio, laikytinas neeiliniu proginės poezijos kūrėju. Tai patvirtina ir čia publikuojami jo eilėraščiai.

Po visų blaškymųsi svetimuose ir nesvetinguose toliuose grįžęs į tėvynę, Vincentas skubėjo aplankyti gimtuosius Vabalius. Tai buvo 1961 m. Tėviškė dar atrodė kaip vaikystėje. Dar matė pro gimtųjų namų dūmtraukį rūkstančius dūmus, bet tų namų šiluma jau naudojosi svetimi, ir su širdgėla jam teko grįžti pas laikinai priglaudusius artimuosius. O kai ten nuvyko po penkerių metų, buvo dar liūdniau: namus rado nugyventus, tuščius ir jau pasmerktus

melioracijai, kuri užgriuvo Vabalius 1967-aisiais. Tada, pasitelkus galingą techniką, išraustos didžiulės duobės, į kurias palaidoti ne tik pastatai, didžiulis sodas, bet ir vyšnios, kuriomis buvo apsodintas kelias į sodybą. O ta barbariška akcija vyko per patį sodų žydėjimą, menu, jau kitą dieną pradėtas lyginti sodybos vietoje atsivėręs plynas laukas. Tai sužinojęs Vincentas jau tiesiog nebejautė traukos į nužudytą tėviškę. Tada ir vėliau...

Dabar rūpestingai Švagždžių puoselėtą žemę, mažai kuo beprimenančią anuos niūrius prievartos dešimtmečius, nuomoja Sidabravo žemės ūkio bendrovė. Gera dar, kad ji turi rūpestingus šeimininkus, kurie neduoda jai dirvonuoti. Tenyksičiai žemės ūkio darbininkai, daugiausia gyvenantys prie vieškelio, neseniai išasfaltuoto per Vabalius, vyksta į pamiškę, į laukus, kurie jau vadinami Švagždyne.

Mano gimtinei Vabaliam

Dar prieš karą gimiau Vabaliuose,
Bet praleidau čia metų mažai,
Iki šiolei matau aš sapnuose –
Žydi sodai ir ošia beržai...
Kai tekėjo saulutė raudona,
Kažkoks nerimas ėmė rytais –
Sibirian pajudėjo vagonai
Gyvuliniai, langais užkaltais.
Lyg našlaitė čia liko gimtinė
Vieniša, su didžiuliu skausmu, –
Gražiai mums parašė kaimynė:
„Verkia kryžius prie jūsų namų.“
Aš šiandieną paklausti norėčiau
Senolius visus solidžius:
– Ar prisimenat dar, vabaliečiai,
Marcelį ir Mortą Švagždžius?
Šalia kaimo mūs namas stovėjo,
Į sodybą du vedė keliai,
O langai į kaimynus žiūrėjo,
Tie kaimynai – Jučai ir Ruliai.
Bet laikas taip pakeitė viską,
Jau užaugo, paseno vaikai,
Dingo takas per Minioto mišką,
Ir aplinkui laukai, vien laukai.
Išeina karta prieškarinė,
Mūs lieka mažiau ir mažiau, –
Kažin ar už savo gimtinę
Mes turime ką nors brangiau...
Mintimis vėl į tėviškę grįžęs
Ir jos skausmą pajutęs giliai,
Aš šiandieną meldžiuosi prieš
kryžių –
Lai atgims ir klestės Vabalai...

*Eilėraštis skirtas vabališkių
susirinkimui 2019 m. gegužę*

Ūla

Ūla, Ūla, svajonių upe,
Tu mūsų džiaugsmas ir viltis,
Pakrantės tavo daug kam rūpi –
Gal elektrinę pastatys.
Senais laikais buvai darbštuolė,
Kalei tu Žalgiriui ginklus,
Atjojus Vytautui iš tolių,
Maloniai girdei jo žirgus.
Tu savo vandeniui malūną,
Kalyklą, lentpjūvę sukai,
Praėjo laikas – taip jau būna –
Beliko jų tik pamatai.
Grobuonės vardą tu turėjai
Dar tais istoriniais laikais,
O ežerų kiek ištekojo,
Pavirto pievomis ir laukais.
Tu išradingai juos viliojai,
Tavim tikėjo jie akiai, –
Kai myli, nejauti pavojaus,
Kuo viskas baigsis, nežinai.
Pakrančių tavo pušys mena
Žiaurios tuos pokario metus,
Čia glaudės broliai partizanai –
Užpustė vėjas jų takus.
Ūla, sesula, tu pastoviai
Kaip nuraminti mus žinai, –
Rudniškiams čia paminklas stovi,
–
Dainuok jiems šlovę amžinai...

2011

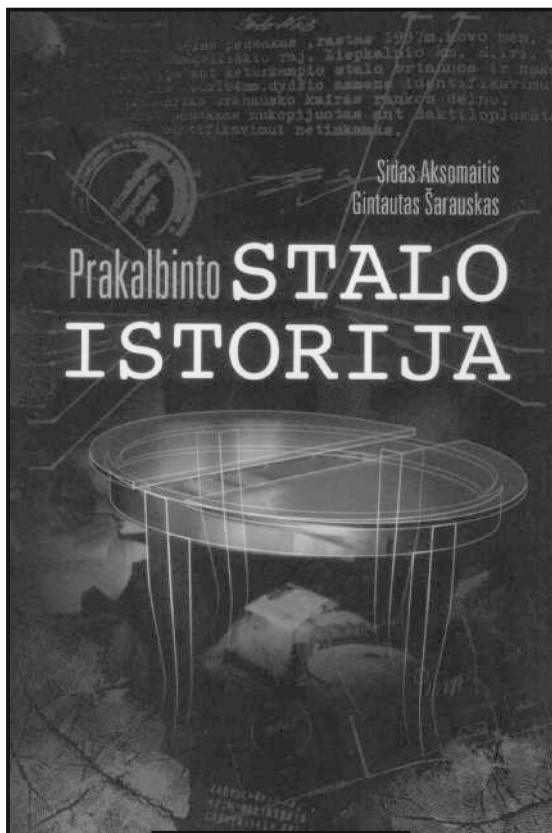
Poetui Anzelmui Matučiai

Žibutės žydi Uosupio pakrantėm,
Baltam rūke jau ievos greitai
skęs,
Draugai, bičiuliai renkasi į
šventę,
Deja, jau antrą kartą be Tavęs...
Ši saulėta diena pavasario vėlyvo
Ne tik poetus traukia prie
Drevės, –
Giria gyva ir atminimas gyvas,
Kaip reikia mums poezijos
versmės...
Vėl čiulba paukščiai, Uosupis
čiurlena,
Garbės sargyboj stovi ažuolai,
Čia Tavo mūza taip ilgai gyveno,
Čia gimė knygos, mintys ir
darbai.
Norėjai būt Tu akmeniu prie
kelio,
Kaip kadagėlis visada žaliuot,
Kad tik vaikai kaip tie maži
paukšteliai
Mokėtų juoktis, džiaugtis ir
dainuot.
Mokėtų jie karštai mylėt Tėvynę,
Giria kaip Tau kad būtų jiems
širdy...
Beržai ir ievos stovi nusimine,
Taip tyliai šlama... Ar girdi?...
Gal paukštis Tu – tokia dalia tau
teko
Čia, prie Drevės, suburti mus
visus, –
Žodžius gražiausius žmogui mes
pasakom,
Kai jo nėra ir niekad jau nebus...
Tegu srovens poezijos šaltinis
Mažam kaimely, girios glūdumoj,
Ir tie takai, kuriuos Tu čia
pramynei,
Te neužžels nei šiandien, nei
rytoj...

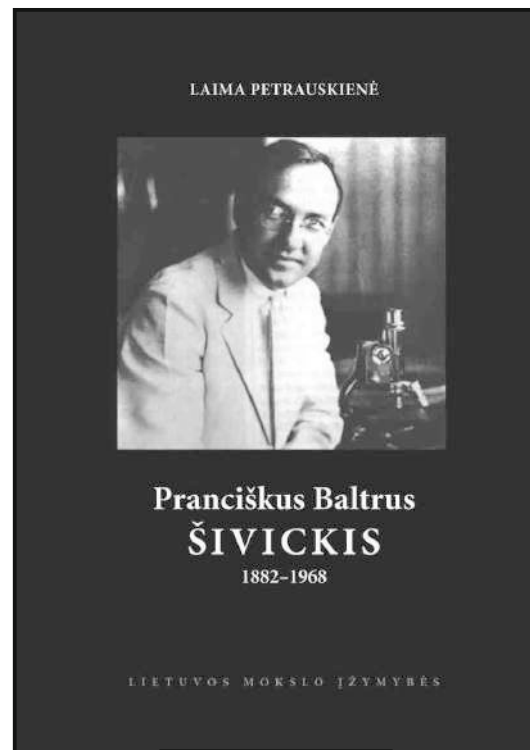
1987

Jono Linkevičiaus pateiktose nuotraukose – Vincentas Švagždys; kraštietis (jis – antras iš kairės) su savo artimaisiais

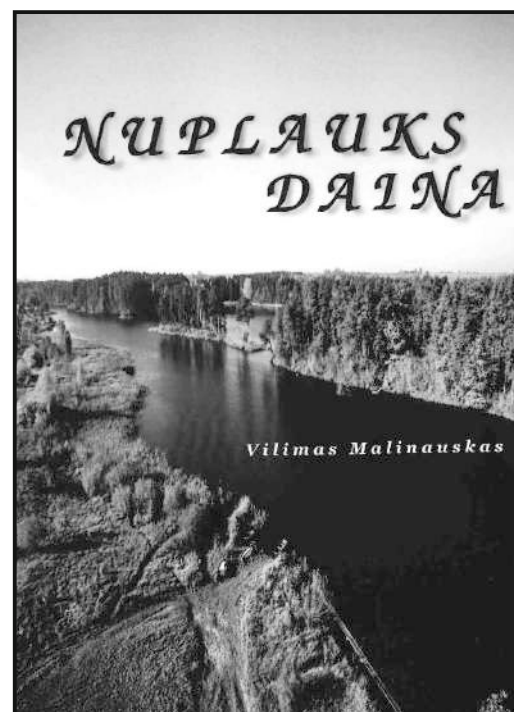
NAUJI RADVILIŠKĖNŲ LEIDINIAI

„Prakalbinto stalo istorijos“.
Sidas Aksomaitis, Gintautas
Šarauskas. 2019

**„Pranciškus Baltrus ŠIVICKIS
1882–1968“.**
Laima Petrauskienė. 2020

„Nuplauks daina“.
Vilimas Malinauskas. 2019

2019 metų lapkričio 12 dieną netekome Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Akušerijos ir ginekologijos klinikos ilgamečio bendradarbio Jono Stankaus.

Jonas Stankus – medicinos mokslų daktaras, docentas, aukščiausios kategorijos akušeris ginekologas. Gimė 1927 m. kovo 29 d. Sidarių kaime, Radviliškio rajone. 1945 m. baigė Šeduvos gimnaziją, 1950 m. – Kauno universiteto Medicinos fakultetą.

1950–1952 m. jis buvo Respublikinės akušerių mokyklos direktoriaus pavaduotojas mokymo reikalams, 1952–1955 m. – gydytojas Raudonojo Kryžiaus ligoninėje, 1955–1965 m. – Klaipėdos gimdymo namų skyriaus vedėjas. Nuo 1965 m. iki 1996 m. dirbo Vilniaus universiteto Gydytojų tobulinimosi fakultete, buvo Mokslo tarybų narys. 1959 m. tobulinosi Leningrado akušerijos ir ginekologijos institute, o 1974 m. – Greifsvaldo (Vokietijoje) universiteto klinikoje.

Parašė knygas „Cezario pjūvis“ (1981), „Sepsis akušerijoje“ (1986), „Moterų lytinių organų uždegimai“ (1989), buvo knygų „Hospitalinė ginekologija“ (1985), „Gimdymo pagalba“ (1961), „Medicinos ir ginekologijos praktikos vadovas“ (1993) bedraautoris. Parengė „Lietuvos bajorų palikuoniai“ (2000), parašė 89 mokslinius straipsnius sveikatos apsaugos klausimais.

1990–1995 m. Jonas Stankus buvo Vilniaus miesto Tarybos deputatas, 1994 m. išrinktas Lietuvos didžiųjų miestų sveikatos apsaugos komiteto pirmininku, taip pat atkurtos Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos pirmininku. Tas pareigas jis ėjo iki 2000 m.

1985 m. sausio mėnesį priimtas į Tarptautinį Šv. Stanislovo ordiną (Londone) ir jam suteiktas Kavalieriaus (Chavaler) titulas. 1998 m. spalio mėnesį išrinktas į Tarptautinį saugumo parlamentą, kur jam suteiktas Taikos parlamento diplomato statusas (Palermo miestas, Italija).

Jonas Stankus rašė dienoraštį nuo 1939 iki 2000 metų. Tai įžymaus gydytojo itin sudėtingo laikotarpio gyvenimo, jo mokslinės veiklos, kasdienių rūpesčių, visuomeninių darbų atspindys, kartu apibūdinantis dienos aktualijas, žmonių išgyvenimus, lemtis, neramių metų skambesį. Docentas Jonas Stankus gebėjo gerai pažinti, kritiškai ir taktiškai įvertinti kolegas, mokslo žmones, visuomenės aktyvą, apskritai žmogų ir jo aplinką. Būta daugybės pažinčių, susitikimų, darbų, kelionių.

JONAS STANKUS
1927–2019

Vaikystė, metai gimnazijoje, studijos, darbo pradžia Vilniuje, savarankiškas darbas Klaipėdoje, akademinė ir visuomeninė veikla kruopščiai sugulė į 359 puslapių jo parengtą knygą „Tarp dienoraščio eilučių“.

Ramus, atlikęs visus darbus, docentas Jonas Stankus atgulė smėlėtoje Vilniaus žemėje. Visiems mums liko darbštaus, draugiško, visada pasirengusio padėti sunkiame jaunųjų darbe kolegos įvaizdis ir šviesus atminimas.

Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Akušerijos ir ginekologijos klinikos kolegos

Kai KRAŠTIETIS dar buvo su mumis...

Radviliškio tėviškėnų klubo susitikime Viešojoje bibliotekoje 2006 m. (Jonas Stankus – pirmas iš kairės)

Radviliškio viešosios bibliotekos archyvo nuotraukos

RADVILIŠKIO RAJONO KULTŪROS KRONIKA (2020 M. I PUSMETIS)*

Sausio mėn.

Rajone vyko Sausio 13-ajai skirta akcija „Atmintis gyva, nes liudija“. Uždegtos žvakutės languose, bažnyčiose aukotos šv. Mišios už laisvės gynėjus, giedota „Tautiška giesmė“, skaitytos literatūrinės kompozicijos, klausytasi prisiminimų, patriotinių muzikinių kūrinių. Taip Laisvės gynėjų diena paminėta Radviliškyje, Šeduvoje, Baisogaloje, Šaukote, Pašušvyje, Aukštelkuose, Sidabrave ir kitur.

Dalyvauta 8-ojoje tarptautinėje turizmo ir aktyvaus laisvalaikio parodoje „Adventure 2020“, kuri vyko Vilniuje, Lietuvos parodų ir kongresų centre „Litexpo“. Kaip ir kasmet, Radviliškio stende pristatyti didieji šio krašto renginiai, plaukimo baseinas, kita.

Minėdama Tarptautinę holokausto dieną, Šeduvos gimnazijos bendruomenė prisijungė prie pasaulinės akcijos „Mes prisimename“: holokausto aukas pagerbė žydų genocido vietoje – Liaudiškių miške, uždegė atminimo žvakutes prie paminklo „Stela“ Šeduvoje.

Pasibaigė Nacionalinės IV TAU universiados logotipo konkursas. Laimėtoja pripažinta Radviliškio Lizdeikos gimnazijos mokinė V. Gulbinaitė.

Radviliškio technologijų ir verslo mokymo centre, kuriame įsikūrusi viena saugiausių ir efektyviausių rajone veikianti Saugios kaimynystės grupė, organizuotas tradicinis protų mūšis. Dalyvavo 12 saugių kaimynysčių atstovai.

Tęsėsi Eibariškių parko sutvarkymo darbai. Jau nutiesta nemažai pėsčiųjų takų, paruoštos vietos būsimoms edukacinėms erdvėms, labirintams, amfiteatrui. Šioje atnaujintoje poilsio zonoje numatoma daug jaukių, saugių ir patrauklių naujovių.

Viešojoje bibliotekoje įvairaus amžiaus radviliškiečiai susitiko su kraštiečiu, dizaineriu L. Salasevičiumi. Klausytasi jo pasakojimo apie rūbų atnaujinimą, dalyvauta kūrybinėse dirbtuvėse „Rūbų atgimimas“;

bibliotekoje kvietė dailininko R. Daugino tapybos darbų paroda „Švelnumas“, šalies pedagogų kūrybinių darbų paroda „Kaukių balius“. Įvairios ekspozicijos surengtos Beinoravos, Kutiškių, Vainiūnų, Šeduvos ir kituose filialuose;

mokyklos solistės R. Zalensaitė, L. Deltuvaitė, J. Butkevičiūtė (mokytoja I. Petrauskienė), merginų tercetas – A. Šimkutė, K. Petrietytė, K. Aksinavičiūtė (mokytoja A. Meškauskienė), Radviliškio lopšelio-darželio „Eglutė“ mažųjų atlikėjų kvartetas

(mokytoja J. Goštautienė), lopšelio-darželio „Žvaigždutė“ ansamblis „Radviliukai“ (mokytoja D. Pranaitytė), Šeduvos gimnazijos auklėtinis M. Saliamoras (mokytojas K. Meškauskas) bei savarankiškai pasirengusi A. Kablytė.

Grinkiškio Jono Poderio gimnazijos salėje seniūnijos gyventojai buvo susirinkę į romansų šventę „Daina ir eilės jungia mus kartu“. Be rajono atlikėjų, dalyvavo kelmiškiai, raseiniškiai, panevėžiečiai. Po įspūdingo visų koncerto dalyviai buvo apdovanoti Grinkiškio seniūnijos padėkos raštais.

bibliotekoje vyko rajono 5–12 klasių mokinių meninio skaitymo konkursas;

čia įsteigtose kūrybinėse dirbtuvėlėse bendruomenės nariams suorganizuoti užsiėmimai „Aš nesu plastikinis maišelis“.

Muzikos mokykloje vyko Lietuvos vaikų ir moksleivių televizijos konkurso „Dainų dainelė“ II etapo atranka. Joje dalyvavo per 100 jaunųjų atlikėjų iš Radviliškio ir aplinkinių rajonų. Juos vertino Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro solisto E. Seiliaus vadovaujama komisija. Radviliškiečiams konkurse atstovavo Radviliškio muzikos

Minaičiuose paminėtos 71-osios Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16-osios Deklaracijos paskelbimo metinės. Miknių-Petrėčių sodyboje, prie atkurto partizanų bunkerio ir memorialo Lietuvos laisvės kovos sąjūdžiui, pagerbtas partizanų atminimas, kalbėjo Seimo nariai, rajono vadovai, kiti. Dalyvavo svečiai, laisvės kovotojai, jų artimieji, kariai ir jų vadai, šauliai, gyventojai. Nuaidėjo proginės salvės, grojo karinis orkestras, veikė ginklų ir karinės technikos paroda. Šiai progai parengtą koncertinę programą „Pažadink Lietuvą many“ parodė Radviliškio miesto kultūros centro ir Lizdeikos gimnazijos jaunimas.

Radviliškio miesto kultūros centre veikė rajono tautodailininkų darbų paroda „Iš praeities į dabartį“. Ji organizuojama kasmet ir skiriama Vasario 16-ajai bei Kovo 11-ajai. Tai – vienas iš Radviliškio miesto jungtinio projekto „Už žodį, laisvę ir gimtinę...“ renginių. Pasibaigus šios parodos laikui, atrinkti darbai į regioninę parodą.

Sidabrave paminėta Lietuvos valstybės atkūrimo diena. Po šv. Mišių bažnyčioje vyko nusipelnusių seniūnijos gyventojų pagerbimas, apdovanojimai. Visiems padovanotas šventinis koncertas. Vasario 16-ajai skirtos iškilmės surengtos ir kitose rajono seniūnijose.

Lizdeikos gimnazija organizavo 25-ąją respublikinį Lietuvos mokinių „Žynio-2020“ ir rajoninį „Žyniuko“ konkursus. Be šeiminių, dalyvavo ir eruditai iš Šiaulių – Didždvario, J. Janonio bei Universitetinės gimnazijų. Metų „Žyniu“ paskelbta Radviliškio Lizdeikos gimnazijos abiturientė R. Jasaitytė. Apdovanotas ir tos pačios gimnazijos mokinys D. Paškauskas.

Alksniupių mėgėjų teatras „Pilnatis“ Lietuvos valstybės atkūrimo dienos proga savo spektaklį „Pergudrauti velnią“ pagal Vydūną ir N. Hilą (režisierė – L. Didžbalienė) pristatė į šventę susirinkusiems aukštelkiečiams.

Viešojoje bibliotekoje surengtas vakaras „Geltona, žalia, raudona“, skirtas Vasario 16-ajai. Jame pasidalyta mintimis apie Lietuvos trispalvės spalvas ir jų reikšmę, klausytasi Radviliškio technologijų ir verslo mokymo centro virėjų profesijos mokytojos D. Petrauskienės paskaitos „Maistas ir spalvos“, ragauta susineštų trispalvės spalvų patiekalų. Renginyje dalyvavo Radviliškio pagalbos šeimai centro, Lizdeikos gimnazijos, V. Kudirkos progimnazijos, Gražinos pagrindinės mokyklos, sveikuolių klubo „Atgaja“, Trečiojo amžiaus universiteto komandos;

bibliotekoje radviliškiečius pakvietė renginys „Lietuvių tremties ir kalinimo vietos Sibire ir

Kazachstane“. Jie susitiko su bendrijos „Lemtis“ nariais, mokytojais – ekspedicijos „Kazachstanas 2019“ dalyviais ir organizatoriais, kurie papasakojo apie šį tęstinį savo projektą, pasidalijo išpūdžiais iš ekspedicijų, pristatė filmuotą medžiagą, atvežtą fotonuotraukų parodą;

jaudinantis čia buvo ir susitikimas su Lietuvos išeive, eilių ir esė kūrėja D. Orchide (J. Gembutiene), jos knygos „Palieski angelo sparnu“ pristatymas. Renginyje skambėjo poezija, pasakojimai, pamąstymai apie gerumą;

bibliotekoje prasidėjo ciklas renginių, skirtas Lietuvių kalbos dienoms, surengta parodų;

įvairių renginių būta šios bibliotekos filialuose: Kairėnų – austų ir megzėtų darbų paroda „Lietuva – audimo ir mezgimo raštuose“, Šeduvos – tautodailininkės J. Karalienės kūrybinių darbų paroda. Baisogalos – renginys „Šimtą metų aš gyvensiu...“, skirtas Lietuvių kalbos dienoms, Šiaulėnų – edukacinis užsiėmimas-paroda „Užgavėnės“, susitikimas su tautodailininku E. Arbušausku ir kt.

Radviliškio miesto kultūros centre vyko respublikinis solistų ir vokalinų ansamblių konkurso „Sidabriniai balsai 2020“ I turas. Dalyvavo Alksniupių kultūros centro moterų ansamblis „Nona“ (vadovas S. Vaitkevičius), solistas M. Diliautas (koncertmeisteris K. Pakštas), Baisogalos kultūros centro moterų vokalinis ansamblis (vadovė N. Bernadickienė, koncertmeisterė R. Vaigauskaitė), Šeduvos kultūros ir amatų centro solistė E. Stalgienė (vadovas M. Diliautas, koncertmeisteris K. Pakštas), Raudondvario kultūros namų moterų vokalinis ansamblis „Vakarė“ (vadovė S. Verdingovienė, koncertmeisterė A. Minciuvienė). Į konkurso II turą pateko Alksniupių kultūros centro moterų ansamblis „Nona“, Baisogalos kultūros centro moterų vokalinis

ansamblis, Šeduvos kultūros ir amatų centro solistė E. Stalgienė.

Prestižiniame nacionaliniame B. Dvariono pianistų ir stygininkų konkurse Radviliškio muzikos mokyklos fortepijono vyr. mokytojo R. Borusevičiaus mokinys A. Kazakėvič pirmą kartą šios mokyklos istorijoje tapo ne tik laureatu, bet ir buvo apdovanotas už geriausią šiuolaikinio lietuvių kompozitoriaus kūrinio atlikimą. Jaunasis atlikėjas ir jo mokytojas pakviesti dalyvauti XI tarptautiniame B. Dvariono jaunųjų pianistų ir stygininkų konkurse Vilniuje.

Beinoravoje šėlo Užgavėnės. Linksmo persirengėliai, buvo sudegintas visų blogybių simbolis Morė, dalyvauta kitose pramogose. Vėliau visi sugužėjo į Beinoravos pramogų ir šokių salę. Čia susirinkusieji varžėsi protmūšyje, atlikinėjo įvairias užduotis, žaidė, šoko, vaišinosi blynais bei kitomis pačių atsineštomis vaišėmis. Užgavėnių šventė linksmųjų pažėrė ir Pociūnėliuose, Sidabrave, kitose rajono vietovėse.

Šeduvoje nuskardėjo vienas mėgstamiausių žiūrovų renginių – festivalis-vestuvinių muzikantų

fiesta. Dalyvavo atlikėjai ir iš aplinkinių rajonų.

Tyruliuose įvyko seniūnijos padėkos šventė „Iš širdies į širdį“. Joje pagerbti, apdovanoti gyventojai, savo darbais, elgesiu ir gyvensena rodantys visiems

pavyzdį. Tarp kitų apdovanojimų – Radviliškio rajono savivaldybės mero padėkos. Po oficialios dalies kultūros specialistė L. V. Lipskienė parengė šventinį koncertą.

Kovo mėn.

Pociūnėlių kultūros namuose surengtas padėkos vakaras „Ačiū, kad esi...“, skirtas pagerbti Skėmių seniūnijos gyventojus. Vakaro organizatorė – Skėmių seniūnija, rėmėja – Grinkiškio kredito unija.

Šeduvos gimnazijos folkloro grupė „Seduviukai“ ir jų mokytoja A. Mickutė dalyvavo Kauno tautinės kultūros centre vykusiame respublikiniame kūrybinės etnografinės kraštotyros vaikų ir mokinių konkurse „Jei prakalbėtų, daug pasakytų...“ Kolektyvo atstovai A. Kavaliauskaitė ir K. Guntulis už senovinio skalbimo įrankio, kultuvės, pristatymą įvertinti II vieta ir apdovanoti padėkos raštais bei atminimo dovanomis. Kita dalyvė A. Guokaitė kūrybiškai pristatė audimo staklių šaudyklę. Rengdamiesi konkursui, mokiniai

konsultavosi su E. Brajiniskiene (Šeduvos Baba);

Šeduvos kultūros ir amatų centras, įgyvendindamas projektą „30 metų – vienas tikslas“, ir bendradarbiaudamas su Daugyvenės kultūros

ir bendradarbiaudamas su Daugyvenės kultūros istorijos muziejumi-draustiniu, Burbiškio dvare

organizavo istorinę konferenciją „Trys dešimtmečiai nepriklausomybės“, o „Šeduvos malūno“ konferencijų salėje surengė protmūšį, kuriame dalyvavo 15 komandų – iš Baisogalos, Alksniupių, Skėmių, Pociūnėlių bei Radviliškio.

Viešojoje bibliotekoje parengta kraštiečio V. Baukio medžio drožinių paroda „Medžio formos“ ir S. Gudauskienės skarelų paroda; bibliotekoje, jos filialuose tęsiasi renginiai, skirti Lietuvių kalboms dienoms.

Vėriškių moterys tenykštėje bibliotekoje susitiko su sveikatos priežiūros specialiste, kineziterapeute L. Vaičekauskiene ir klausėsi jos aiškinimų, patarimų, kaip padėti sau skausmo atvejais, po traumų, kaip teisingai sėdėti, vaikščioti, atlikti pratimus ir kita.

Rengdama šią kroniką, redakcija naudojo Radviliškio rajono savivaldybės bei Viešosios bibliotekos ir jos filialų archyvų nuotraukomis iš įvairių renginių, informacija

**Skyrelyje aprėpta tik dalis pirmojo pusmečio, nes, atsižvelgdama į susidariusią situaciją dėl koronaviruso plitimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarė nuo kovo 16 d. paskelbti Lietuvoje karantiną. Visi atvirose ir uždaroje erdvėse organizuojami renginiai bei susibūrimai uždrausti.*

„RADVILIŠKIO KRAŠTAS“

2020 No. 1(32) SUMMARY OF PUBLICATIONS

CONGRATULATIONS - greetings to prominent countrymen of Radviliškis on the occasions of their personal anniversaries: the Šeduva culture figure, the ethnographer E. Brajinskienė (90 years old), the dr. engineer Z. Butkevičius, the pedagogue, the dr. V. Januškevičius, the engineer, the prof., Dr. A. J. Marcinkevičius, the engineer, the doc. J. Švedaruskas (85 years old), the artist M. Jonušauskienė, the engineer, the dr. H. Norvilas, the journalist V. Urbonas (80 years old), the dr. R. Aleknaitė-Bieliauskienė, the sports master V. Vaitkevičienė, the pedagogue V. Karmonas (75 years old), the lawyer, the political and the public figure G. Imbrasienė (70 years old), the actress R. Krilavičiūtė, the cinematographer V. Radzevičius (65 years old) and others.

FATEFUL EXAM – The introductory speech by A. Čepononis, The Mayor of Radviliškis District Municipality. It reviews a difficult test in the fight against a coronavirus pandemic this year. It is an exam of effort, knowledge, responsibility, understanding, focus and humanity. It is worth remembering, pondering, drawing conclusions for the future.

ABOUT ARCHEOLOGICAL RESEARCH AND ARCHEOLOGISTS IN RADVILIŠKIS DISTRICT - the first publication of the series of articles by S. Senulis on archaeological research within Radviliškis district and the archaeologists who performed it. Raginėnai, the findings of researchers there and unrevealed riddles are highlighted the most.

THE FORMER MANORS OF RADVILIŠKIS DISTRICT: PAST AND TODAY (1) - the beginning of the planned

follow-up article by G. Pabilionis. It introduces the historical medium that formed the feudal economy, in which in later times the property relations between the ruler of the space, the nobles of the state and the rich landowners were established.

TRACEVSKIU FAMILY - S. Raudonienė presents authentic archival historical materials about the famous noble Tracevskiu family, her genealogical knowledge would not have been published anywhere yet. This topic is extended by the essay prepared by G. Dunauskiene about the merits of M. Tracevskis to Sidabravas (Radviliškis district) - the church was built there, etc. (MATA S T R A C E V S K I S A N D S I D A B R A V A S).

THE SUN OF MEMORY - FOR EVERYONE - an article by S. Kanovičius and M. Jakulytė-Vasil for a magazine dedicated to the Year of Lithuanian Jewish History. It tells the story of the Šeduva Shtetl, the life stories and the destinies of the Jews there, the Šeduva founded in South Africa, and the fact that "there must be enough space for all of us today under the memory of the sun that will illuminate our future paths."

N E V E R F O R G O T T E N DAUBURAIČIAI – it is an essay by D. Leščinskiene about Stanislovas Mastauskis, a professor and zoologist entomologist who became famous in our country and deserves the whole of Lithuania, and who came from Radviliškis district, Dauburaičiai village. The essay reminds of his biography, personality, activities, concerns for his native homestead, where little is left today.

A TEACHER FROM NOTINIŠKIAI. It

is another publication in the same section "Unforgettable Names". Its author A. Šidlauskas widely introduces the pedagogue, playwrighter, poet M. Šikšnis, who was born in Radviliskis district, Notiniškiai village 145 years ago. His life and study paths, various pedagogical and literary activities, merits, evaluations are described.

ORDINARY RURAL GIRLS LIKE NOBLEWOMEN – In the article, on the occasion of the Folk Art Year, D. Bernotaitė-Beliauskienė, a professional museologist and ethnographer reviews Radviliškis women's clothes of the 19th and 20th centuries, of sometimes working on some details of men's clothing and discusses everything in an attractive way in various aspects.

"WORK FOR ME - LIFE AND RECREATION" – the interview by G. Dunauskiene is with the popular actor M. Capas. This is an opportunity for the reader to get acquainted with this interesting personality, family, his professional career, the most important roles, creative discoveries, relations with Radviliškis.

"ŽVANGULIS" - AN EXCEPTIONAL PHENOMENON - I. Stuogė offers an acquaintance with the Baisogala countryside orchestra "Žvangulis", widely known in our country, which is led by the maestro V. Malinauskas. This countryside orchestra celebrated the 45th anniversary of its existence. The article tells about the beginning of its activity, all the way it has gone, its achievements, interesting events, and the anniversary concert it has organized in its own town.

CREATIVITY IS AN EVEN RELEASING FERN BLOSSOM – a story by L. Sendrauskiene is about Radviliškis teachers, a master of folk art and her spouse,

the author of many works, collections and exhibitions – the teachers J. and D. Kurmanskiai. Memories of them, charming impressions of their personalities and creativity, activity, exceptional initiatives and dedication in developing young talents are shared. The publication is also dedicated to the Year of Folk Art.

OUR BEAUTY WORKERS – a story by A. Norvaišiene is about the Radviliškis branch of the Folk Artists' Union, its activities, its members, works, exhibitions and earned evaluations in the district, region and country. The publication is also prepared to highlight the Year of Folk Art.

MAŽULIAI - an article is in the magazine section "From the past of towns and villages". Its author is D. Bagušiene, who prepared this material based on the memories of other performers, written stories. The reader is explained about the settlement and the further history of Mažuliai village, the former traditions and crafts. The carver of exceptional talents Jurgis Malanskas and his fate is described in more details.

"TO LIVE LIFE - NOT TO PLOUGH FIELD"... there are cupped hands of proverbs, sayings and stories taken from the treasure-house which are accumulated, written and preserved by the folklore enlightener E. Brajinskiene (Šeduvos Baba). Printed dialectically, as edited and transmitted by the submitter.

THE NATIVE ORE OF OCCASIONAL POETRY – J. Linkevičius wrote a story about the countryman, the pedagogue and the author V. Švagždys for the literary section of the magazine "Radviliškėnų Creativity". Here the reader could find the reflection of his life, works, peculiar creations. The section also presents new publications.

IN MEMORIAM. JONAS STANKUS (1927–2019) – The representatives of the Vilnius University announced about the death of a countryman, a doctor of medical sciences, a midwife-gynecologist of the highest category and wrote about his important works, merits and evaluations.

RADVILIŠKIS DISTRICT CULTURAL CHRONICLE (FIRST HALF OF 2020) - information prepared by the editorial board of the magazine about the

events that took place during the first half of this year. However, only a part of that period is reported - before the announcement of quarantine in Lithuania, because no events in the district are organized after that.

MEETING WITH THE PAST - the traditional section “Old Photos Tell” presents photos as the reminiscent of Radviliškis' past. A. Balčiūnas from Radviliškis kindly shared them with the readers from his collection. An editorial note is attached.

On the covers of the issue are the photos by L. Prascevičiūtė, which emphasize to the reader the Year of Folk Art, which was announced 2020, and remind of the folk art exhibitions organized in the household section of the Kleboniškės Village Museum of the Daugyvenė Cultural History Museum-Reserve.

There are many illustrations in the issue, partly in color.

**Translated by Rima Tarbūnienė,
English teacher expert, Lizdeikos gymnasium**

SUSITIKIMAS SU PRAEITIMI

Devintinių pamaldos prie buvusių Kooperacijos rūmų, Radviliškio centre. 1928 m. gegužės 15 d.

Radviliškio bažnyčios šventoriaus fragmentas. 1925 m.

Nuotraukose sustabdytos akimirkos ir po daugelio metų prakalba kaip gyvi liudininkai, tarsi praskleidžia mums laiko uždangą, leisdamos pažvelgti į vaizdus ir žmones, kurių jau nebėra. Todėl jos mums – reikšmingas palikimas. Vertingų nuotraukų kartais geradariai pateikia ir mūsų žurnalui. Gal ne visos jos kokybiškos (nepamirškime, kada fotografuota ir kokios tada turėtos techninės galimybės!), bet tikrai iškalbingos, savaip įdomios. Gera, kai jų turėtojai nesavanaudiškai tai parodo ir kitiems.

Geležinkelio kuopos kariai tenykštėje bibliotekoje laisvalaikį skaito žurnalus ir laikraščius. 1935 m.

Spausdiname kelias Radviliškio atitolusios praeities nuotraukas. Jomis pasidalijo radviliškietis kolekcininkas, žurnalo bičiulis Aurelijus Balčiūnas.

Redakcijos informacija

9771822051006